Poštarina plaćena u gotovu

NOVA REVIJA
VJERI I NAUCI

NOUVELLE REVUE
de vie religieuse et intellectuelle

Izdavaju profesori franjevačke bogoslovije u Makarskoj - Uređuje: Dr. FRA BOŽO VUCIĆ

God. XVIII. - Makarska 1939 - Br. 4.

NOVA REVIJA izlazi 6 puta na godinu. Cijena Din 60. — Za đake Din 30. — Za inozemstvo Din 75. — UPRAVA: Franjevački samostan Makarska.

NOVA REVIJA parait six fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en croate ou en slovène, les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie sont aussi en français ou en latin. Prix d'abonnement: Yougoslavie, 60 Etranger, 75. Rédaction et administration- Makarska, Couvent des Franciscains Dalmatie, Yougoslavie.

SADRŽAJ:

Str.

Dr. fra Bone M. Radonić: *Vidljiva glava pravoslavne crkve* (Qui est la tête visible de l' Eglise orthodoxe?) . . . . . 257—280

O. Leonard Bajić: *Socijalna pravda* . . . . . 281—301

Dr. O. Božo Vucić: *Caritas i njezino kulturno značenje* (Ce que la Charité est pour la civilisation) . . . . . 302—314

Kulturni pogledi: Rad Papâ za upoznavanje Istočne Crkve — Klement V (1305—1314). Ivan XXII (1316—1334) i Uroš II Milutin (1282—1320). — »Na osnovu kojega zakona poništavaju rimokatolički ženidbeni sudovi mješovite brakove sklopljene u pravoslavnoj crkvi?« — Književnikove i Baraninove mudrolije o Bogu. — Protestanti o nama. — Katoličke samaritanke. — Kako je katolicima u Engleskoj. — Američki kršćani prema socijalnom pitanju. — Iz testamenta Josipa Antonija Primo de Rivera. — . . . 315—326

Među knjigama: *Pod okom Gospodnjim* (F. S. Petrov) . . . . . 327—334

Književni pregled: 335—341

Vjesnik: 342—344

Chronique religieuse en Yougoslavie: 345—346

NOVA REVIJA

God. XVIII Makarska 1939 Broj 4

Dr. fra Bone M. Radonić:

Vidljiva glava pravoslavne crkve

RÉSUMÉ. — *Qui est la tête visible de l' Eglise orthodoxe?* — A en juger d' après le sentiment de l' Eglise orthodoxe, l' Eglise catholique, après la mort d' un Pape et avant l' élection de son successeur, n' aurait pas de Tête (v. l' article »Bez Glave« = »Sans la Tête«, dans le »Misionar«, 3—4, p. 18—19), tandisque l' Eglise orthodoxe ne serait jamais sans la Tête, puisqu' elle ne reconnaît que la Tête invisible: Jésus Christ. Nous avons déjà prouvé dans notre Revue que l' Eglise catholique n' est jamais sans sa Tête (v. N. R. XVIII (1939) Br. 3, 231—235). L' auteur prouve ici que l' Eglise orthodoxe aussi n' est pas sans sa tête visible, le fait qui est caractérisé par le césaropapisme. Les empereurs s' y comportaient en souverains pontifes. Constantin le Grand, initiateur du césaropapisme dans l' Eglise orthodoxe, a réservé pour soi ce titre et se comportait en conséquence pendant le Concile de Nicée. De même se comportaient Théodose II et Marcien. L' empereur Basilisque a composé la confession de foi »Enkyklion« contre le concile de Chalcédoine. Justin II explique la doctrine sur l' Incarnation et la Trinité. Héraclius enseigne que en Christ il n' y a qu' une seule volonté. Constantin II a composé la règle de foi. Léon III et Constantin V sont les auteurs de la lutte iconoclaste. — Basile I se comportait en vrai pape. — Jean I dépose les patriarches. De même faisait Alexis I Comnène. — Les patriarches, métropolites et évêques, à part les rares exceptions, approuvaient tout ce que faisaient ces empereurs-papes. — Enfin au concile »in trullo« ils reconnurent l' empereur pour la tête visible de l' Eglise. — Par l' occupation de Constantinople les sultans sont devenues les têtes de l' Eglise en installant les patriarches, les évêques, et, souvent, en décidant dans les questions de foi. — A cause de cela l' Eglise orthodoxe priait pour la victoire des armes turques contre les chrétiens. — Il s' ensuit de tout cela que la tête visible est nécessaire à l' Eglise orthodoxe, et, puisqu' elle ne veut pas celui sur lequel Jésus Christ a bati son Eglise elle a préféré de choisir pour la tête les empereurs et même les tyrans non chrétiens.

»Misionar«, g. 19 (1939) br. 3—4 str. 18—19 tvrdi, da je Kat. Crkva poslije smrti Papine bez glave. Izloženo je u N. R. XVIII (1939) br. 3 str. 231—235, kako Kat. Crkva, pra-

vo govoreći, nije nikada bez vidljive glave. Ovdje ću, u kratkim potezima, domumentirano dokazati, kako i Pravoslavna crkva ima svoju vidljivu glavu, ali ne nasljednika sv. Petra, nego rimskih imperatora-bazileusa. Iznijet ću značajnije činjenice, kako je svjetska vlast zadirala u područje Grčke i Ruske crkve, a te su prestavnice svih autokefalnih crkava. Iz ovoga prikaza očito će biti u kakvu su se propast strovalili otcijepljeni kršćani otpadom od prave Kristove Crkve.

I

Grčka crkva

Bazileusi gospodari Grčke crkve — Početak cerapopapizma

U Istočnu se je crkvu i prije otcijepljenja počeo uvlačiti otrovni duh — cezaropapizma. I nakon krštenja rimskih careva ostaje u njima želja, da budu vrhovni svećenici. August nazivlje sebe »*Summus Pontifex*«, a to znači, da je vrhovni gospodar ne samo života i imanja Rimljana, nego i njihovih duša i savjesti. Toga se nisu nikada htjeli odreći rimski carevi.[1]

Konstantin je uvidio, da u Rimu ne može biti »*Summus Pontifex*«, stoga prenese prijestolje u Bizant, nazvao ga svojim imenom i novim Rimom. Tim je postavio temelje kobnoga cezaropapizma i unio klicu raskola u Crkvu Kristovu. Pridržao je za se naslov »*Summus Pontifex*«: i tako se je kroz čitav život vladao. Njegov se je cezaropapizam osobito očitovao na Nicejskom saboru (325). Lijepo to opisuje Dr. Marković. »Stupivši Konstantin na vrata sabornice sa zlatnim vijencem na glavi, s ogrtačem od skrleta, izvezenim od vrha do dna zlatom i dragim kamenjem, biskupi da poštuju državnu vrh.vlast, dižu se na noge. Konstantin prolazi izmedu njih, ne gledajući ni lijevo ni desno, i ide na *prvo mjesto* gdje mu je, dašto njegovom naredbom, namješten zlatni prijesto. Kad je tu došao, okrene se skupštini i glavom je pozdravi, pa sjedne, pošto mu se oci nakloniše. Pozdravi ga iza toga, u ime svega sabora, kratkim govorom jedan biskup, koji mu bješe s desne na prvoj klupi. Konstantin, kano da će se malo promisliti, stade nekoliko časaka poslije nego biskup dovrši pozdrav. Ko zna da nije navalice tako uradio, *neka se biskupi osjete, da imadu pred sobom svojega gospodara?* Progovori tada latinskim jezikom (jer nije posve dobro znao grčki) svoju besjedu, koju je tumač odmah prevodio na grčki. Kaza ocima svoju veliku radost, što ih vidi tu sakupljene: preporuči im, da pomljivo razvide dogmatičku nauku i da se sami slože o pitanju; jer on drži, da je crkveni raskol štetniji i opasniji od rata: te poslije nego je svladao svoje neprijatelje želi, skupa s njima, svladati zavidnoga đavla i nad njime slaviti pobjedu. Još jednom naglasi potrebu sloge medju njima, pa završi ovim riječima: Tako ćete učiniti što je Bogu najdraže; a mene, vašega drugara u služenju, velikim ćete dobročinstvom zadužiti. — Sv. Pavao zove Epafru svojim drugarom u služenju (conservus — .....: Coloss. 1, 7 (i Tikika) ib. 4, 7), koji su apostolsku službu vršili; pa stoga nije ugodno čuti, da Konstantin, ako će i od poniznosti, ovim imenom sebe nazivlje: još je manje ugodno vidjeti, da sebi najprije prisvaja pobjedu nad sotonom. Zaista on nije stajao u saboru kao slušač ili nijemi gledalac, već se je upletao u raspravljanje prijepornih pitanja, posredovao je među biskupima, nagovarao ih na slogu, pridobivao ih razlozima i privlačio ih na svoju ruku. A poslije nego je saborisanje dovršilo i bila napisana sinodička knjiga, Konstantinu ne bijaše dosta, da proglasi državnim zakonom saborske odredbe — što je dobro i potrebno bilo — nego i opet držeći sebe pobjeditelja nad neprijateljem Crkve, u knjizi, što je napose pisao Aleksandriskoj crkvi, kazujući, kako je sam sakupio, što je veće mogao biskupa u Niceju, da se postigne jedinstvo u vjeri, veli: *‚S njima (biskupima) i ja, jedan od vašega broja, koji se dičim, da sam vaš drugar u služenju, istraživao sam istinu'*, Drugom poslanicom, upravljenom biskupima, zapovijeda, da se izgore Arijeve knjige, prijeteći, da će platiti glavom, ko bi i jedan od Arijevih spisa sakrio, ako bi se to dokazalo«.[2]

Mnogo se je bavio teološkim pitanjima i upličao u stvari čisto vjersko-crkvenoga značenja. Dr. Marković piše: »Eu-

[1] Vidi Marković: Cezarizam i Bizantinstvo, I 47—48, Zagreb 1891.

[2] Nav. dj., 50—52.

zebije kaže nam, da je Konstantin neizbrojne poslanice napisao, *da pouči biskupe o onome*, što je korist crkve zahtijevala, a narode o njihovim kršćanskim dužnostima. Kaže nam još, da car nije samo moralne propovijedi pred sakupljenim mnoštvom propovijedao, već, kad bi iznijela zgoda, da se je bavio o teološkome predmetu. U takovim prigodama, govorio bi ozbiljskim licem, niskim glasom, osobitim bogoljubstvom i krotkošću. A u propovijedima, što je napisao, ne možemo se ni sumnjati, da se nije i teologijom bavio. Do nas je doprla jedna od tih besjeda čisto bogoslovskoga sadržaja.

Mi dakle možemo smatrati Konstantina utemeljiteljem istočnoga cezaropapizma. On je posijao sjeme, koje će izniknuti, narasti i donijeti rod sto puta onoliko. Pa će to biti na štetu Crkve i prave vjere, te kršćanske uljudbe i građanske slobode. To će *prokrčiti put muslimanskome polumjesecu*«.[3]

Teodozije Veliki (379—395), Teodozije II (408 450)

Teodozije Veliki, vladar velikih vrlina za neko je vrijeme ušutkao cezarističku politiku, koja se je razgoropadila za njegova nevrijednoga sina Arkadija (395—408). Sv. Ivan Krizostom apostolskom revnošću diže se na obranu kat. svetinja, za prava savjesti i duha proti gruboj poganskoj najezdi cezaropapizma. Dvorske ulizice zajedno s nevrijednim biskupima digoše na nj kuku i motiku, dok ga ne izagnaše u progonstvo i umoriše.

Dr. Marković ovako crta haranje cezaropapizma u to doba: »Ali ga cezarizam baca s prijestolja, progoni ga, šalje ga u sužanjstvo i ne da mu mira, dokle ga ne umori; jer cezarizam hoće, da gospodari vjeri, da ravna javno ćudoređe, da Crkvu drži u okovima. Crkva, kano da je državna institucija, valja da je u njegovim pandžama, javno ćudoređe valja, da odgovara njegovim principima, vjera ne smije biti na smetnju njegovim hirima. Cezarizam otimlje Crkvi pravo utočišta, a biskupima slobodu crkvenoga općenja. Cezarizam diže katolicima slobodu savjesti, vjere i bogoštovlja. Navaljuje oružanom silom na skupštine, gdje se oni

[3] Nav. dj., 9—60.

sabiru, da se Bogu mole i da primaju svete tajne: bije ih i zlostavlja s toga gore, nego da su nijema marva, zatvara ih u tamnice, diže im javne službe i časti, udara im teške globe, otimlje im dobra, goni ih s ognjišta, protjeruje ih iz domovine. Cezarizam razgoni biskupe, koji su vjerni svojoj savjesti i zakonima crkvenim; a namješta na biskupske stolice svoje ljude: *ponajviše mekušce, svećenike bez značaja, a katkad i bez duše; da po njima kvari Crkvu.* A takovi će biskupi povlađivati cezarizmu njegovo nasilje i njegove uzurpacije; i još će ga podraživati, da žešće bjesni. Cezarizam je bijes; a sluge su mu onakovi biskupi. Oni će cezarizam obožavati i kazati njegovu prestavniku: *Care, ti si nam dan od Boga. Nikomu ti nijesi podložan; dok si gospodar svima. Tebi je slobodno činiti što ti je volja: licet tibi quod lubet facere.*[4]

Nedostojni su se carigradski biskupi radi častohleplja i lakomosti ulagivali carevima i tako potpomagali cezaropapizam. Tako je Atik nagovorio Teodozija II (408—450), da podvrgne carigradskoj oblasti Ilirik, koji je potpadao pod vlast Rimskoga Biskupa. Teodozije izda slijedeću naredbu (421): »Zapovijedamo da prestanu novosti, te da se i u svim pokrajinama Ilirika (kao i drugdje) opslužuju starinski kanoni, kako je odavnina pa sve do sada bivalo. Nastane li kakova raspra, valja, da bude riješena u biskupskome saboru, ali nipošto mimo znanje (pristajanje) prečasnoga nadsvećenika carigradske crkve, koja uživa povlastice staroga Rima.«[5] Na ovo Dr. Marković nadodaje: »Ovdje nam se pokazuje cezarizam sa svojim sic volo, sic jubeo: stat pro ratione voluntas.«[6]

Teodozijev se cezaropapizam osobito ističe, kad je sazvao Efeški sabor koji je nazvan Razbojnički sabor (Latrocinium Ephesinum). Dr. Marković o tome piše: »U pismu od 30 ožujka 449, kojim Teodozije sazivlje Efeški sabor, carpapa veli Dioskuru: ‚Uzmi svojih deset metropolita i deset biskupa, i nađi se s njima u Efezu na 1 kolovoza. Na sabor

[4] Nav. dj., 147.
[5] Nav. dj., 155.
[6] Nav. dj., 155.

drugi biskupi ne će doći, da ne smetaju saborisanje; a grijeh na dušu onomu od pozvanih, koji ne bi došao. Teodoretu pak, cirskome biskupu, *kojemu sam zapivojedio* da se ne bavi nego svojom crkvom, *ne dam da dođe,* dokle se ne bude svidjelo sakupljenom saboru, da ga pozove'. Jednaku je knjigu car pisao i drugim nadsvećenicima velikih dijeceza, da svaki od njih dovede po deset metropolita i deset biskupa. Car dakle ima vlast određivati broj biskupa, koji će na sabor pristupiti: ima vlast zakratiti ostalim, što im je božanstvenim i crkvenim pravom priznato; te ih isključiti iz sabora, u kome se ima razbirati o vjeri Sveopće Crkve. Car ima vlast zatvoriti Teodoretu vrata sabornice i kazati: ‚Njega ne ću nipošto u saboru'. A zašto? Jer je Teodoret svojim Eranistom zazoran postao Krizafiju i svim pristalicama krivovjerca Eutika. Istina je, da car dodaje: ‚Dokle se saboru ne bude svidjelo, da ga pozove.' Ali je to samo lukavstvo bizantijskoga dvora, gdje su dobro znali, da sabor pod Dioskurovim presjedništvom, ne bi smio ni pisnuti protiv carevoj volji, nekmoli pozvati čovjeka, kojega je car izrijekom izključio.

Drugom knjigom od 15 svibnja, pisanom također Dioskuru, car naređuje, da arhimandrit Barsuma, pristaša Eutikov, dođe na sabor: ‚Čuo sam, veli, da se mnogi istočni arhimandriti i katolički puci žestoko prepiru sa svojim biskupima, na koje se sumnja, da prijanjaju za Nestorijevu nauku; *stoga naređujem,* da se nađe u Efezu prebogoljubni svećenik i arhimandrit Barsuma, i da zastupa svekolike istočne arhimandrite, te da u saborisanju bude zajedničar tvoje svetosti i ostalih otaca.' U isto vrijeme car piše pismo Barsumi, i *daje mu pravo, da glasuje u saboru;* jer je tobože mnogo pretrpio za vjeru. — Cezarizam eto stvara suce o vjeri i jednome nebiskupu daje vlast koju je Isukrst biskupima dao: što se do tada nikada nije vidjelo.

Trećom knjigom Dioskuru, njega imenuje presjednikom sabora, rekavši mu: 'Ovom svetom knjigom, koju tebi pišem, cijenio sam potrebito obznaniti tebe i cijelu svetu sinodu da ja, držeći se pravila svetih otaca, *dajem tvojoj svetosti vlast i prvenstvo.*« [7]

[7] Nav. dj., 163—164.

Marcijan (450—457), Bazilisk (475—477), Zenon (477—491), Justin II)565 578)

Car Marcijan suglasno s papom Leonom Velikim sazva sabor u Kalcedon (451). I tu je cezaropapizam pokazao papke. Car je lično htio biti nazočan u saboru. Ali nije mogao radi rata i državnih posala. Na sabor je poslao šest povjerenika. Pretsjedali su Papini legati, ali su carski poslanici sjedili ispred ikonostasa usred crkve, na najodličnijem mjestu. »To je nešto cezaropapizma«, veli Marković, »uvedena Konstantinom Velikim, kojega se Istok ne može sasvim da otrese ni u najpovoljnijim prilikama.« [8]

Popustljivost istočnih biskupa carskoj vlasti za vrijeme sabora ovako prikazuje Dr. Marković: »U poslu među Maksimom antiohijskim i Juvenalom jerusalimskim posredovaše carski povjerenici. Po svoj prilici njima se ima pripisati, što je sabor potvrdio ugovor. U sedmoj sjednici isti povjerenici donesoše pred sabor to pitanje, rekavši ocima, da je car na Maksimovu i Juvenalovu molbu, *njima zapovijedio, da izvide razmiricu,* i da su sami saslušali usmenu njihovu pogodbu, koja im se čini razložita. Sabor pristade odmah na njihovu misao, i posao bi dokončan s njihovom potvrdom. Ovomu se ne da ništa manisati. Samo se može kazati, da su carski ljudi ne samo u ovoj stvari, već preko svih saborskih rasprava posve aktivnu ulogu vršili. A na žalost valja primjetiti, da nam se istočni biskupi i u ovome saboru pokazaše odveć ugodljivi prema svjetovnoj vlasti. Samo da je ova vlast što htjela, oci su odmah na to pristajali. Kad je pri šestoj sjednici (25 listopada) car Marcijan došao na sabor, te rekao ocima: 'Na čast svete Eufemije i vaše svetosti *naređujem,* da grad Kalcedon, gdje se je sabor sakupio. postane mitropolija, no samo imenom, bez štete nikomedijske mitropolije'; sabor na to: *Mnoga ljeta caru!* Kad se je na 20 listopada raspravljala parba Eustatija beritskoga i Focija tirskoga, carski povjerenici izrekavši svoj sud u korist Focijevu, upitat će, pristaje li sabor. Oci odgovoriše usklicima: *To je pravedan sud! To je Božji sud! Mnoga ljeta caru! Mnoga ljeta caricu! Mnoga ljeta carskim povjerenici!*

[8] Nav. dj., 178.

ma! U jedanaestoj sjednici (29 listopada) sabor bavio se je razmiricom dvaju biskupa, Stjepana i Basijana. Iza duga pretresanja, carski povjerenici zaištu, što misli sabor o stvari. Biskupi odgovore: Pravica zahtijeva, da Basijan bude efeski biskup: neka se kanoni opslužuju. Carski ljudi nisu zadovoljni s ovim sudom, pa će reći: Nama se čini, da ni Basijan nije dostojan da bude efeski biskup, ni Stjepan, i da treba izabrati drugog biskupa. Sad će sabor u sve grlo zavapiti: *To je pravedan sud! To je Božji sud! Vi ste oni koji čuvate kanone i zakone!*

Ovakova biskupska gibkoća da slutiti na kobnu budućnost istočne crkve.«[9]

Raskalašeni Bazilisk, eutihijanac, potaknut od nevaljanih sumišljenika biskupa napisao je vjerski raspis (Enkyklion) proti Kalcedonskom Saboru. Između ostaloga veli i ovo: »Nikome dakle, ni svećeniku ni svjetovnjaku ne budi slobodno, ma bilo u čemu prestupiti presveti simbol, koji je utvrđen u Niceji. Osim *toga naređujem* da se preda proklestvu, skupa sa svima novotarijama, što su u Kalcedonu učinjene, svako krivovjerstvo i sve što je igda, i po koji mu drago način, ma bilo gdje na svijetu, smislom ili riječju nova uvedena, čim je oskvrnut onaj božanstveni simbol. A pošto se car ima brigati, da mu podložnici ne samo sada, već i u napredak uživaju mir, *zapovijedam,* da svugdje svi presveti biskupi potpišu ovaj raspis, izjavivši čisto, da prijanjaju samo za Nicejski simbol, koji su kasnije potrdili oci Carigradskoga sabora...

Ter bi ko, *poslije ove moje božanstvene knjige, koju cijenim, da sam napisao po Božjem nadahnuću,* usudio se razloženjem ili poučavanjem, pismeno ili po koji mu drago način, i gdje bilo, izgovarati, pa i samo spominjati kalcedonsku krivovjersku novštinu... ako bi to bio biskup ili svećenik *zapovijedam, da ima biti svrgnut;* ako bi bio kaluđer ili svjetovnjak, da bude iz domovine prognan, te imanje mu zaplijenjeno, i najveće kazne, da mu budu udarene.

Cezarizam hoće, da bude Bog, pače Bog nad Bogom. Jednim potezom pera hoće i misli, da može uništiti jedan

[9] Nav. dj., 188.

vaseljenski sabor. Misli, da mu je slobodno drakonskim zakonima nametati svojim podložnicima vjeru, koju on hoće. On hoće, da smeće biskupe i svećenike, da proganja kršćane, da im ruši slobodu savjesti. On im ne da ni izgovarati, ni braniti, ni spominjati, što ih njihova Katolička Crkva uči. Pa još takovu svoju tiransku zabranu zove *božanstvenom knjigom!* — Žalostan prizor u ljudskoj povijesti, što se je, ma i za čas, moglo podnositi onakove nasilnike i nakaze ljudskoga roda na carskim prijestoljima![10]

Pet stotina biskupa Istočne crkve popisalo je ovaj bezbožni carev spis i osudilo Kalcedonski Sabor! Na prigovore katolika sakupe se biskupi na sabor u Efez i pišu Baziliskuu: »da ih neprijatelji bijede, da su od straha potpisivali njegov *božanstveni i apostolski raspis;* dok su oni to uradili najvećom radošću i duševnim veseljem: te mu preporučuju da ne dopusti izlagati drukčije dogmatičku nauku, nego kako uči njegov *božanstveni raspis.* Koliko je nisko pala siromašna Istočna crkva! Dakako efeska sinoda bila je eutihijanska sinoda. Ali to stoji, da je *pet stotina biskupa* potpisalo Baziliskov raspis i da je u ovoj istoj efeskoj sinodi bilo mnogo biskupa koji ne bijahu eutihijanci«.[11]

Car Zenon, propalica i kukavica po nagovoru carigradskog biskupa Akacija izda ispovijest vjere, nazvanu henotikon, kojom htjede ujediniti eutihijance s katolicima. Dr. Marković lijepo zapaža, da je tako Zenon postao bogoslovac i papa Istočne crkve.[12]

Mena, carigradski biskup (536—552), premda pobožan čovjek, bio je ipak slabić prema Justinianu I (527—565), koji je teologovao i miješao se u crkvene poslove. U trećoj sjednici Carigradskog sabora (536), na zahtjev jeruzalemskih kaluđera, da se unište svi eutihijanski samostani, kukavički prizna: *»da se proti carevoj volji i zapovijedi u Crkvi ništa ne može uraditi«.*[13]

[10] Nav. dj., 204—205.
[11] Nav. dj., 206.
[12] Nav. dj., 214.
[13] Nav. dj., 261—262.

Justin II (565—578), Heraklije (610—641), Konstant II (641—668), Konstantin IV Pogonat (668—685)

Justin II, čim stupi na prijestolje, napisa dogmatičku vjeroispovijest, koja nalaže svim kršćanima, da se sjedine s Crkvom, te razlaže nauku o Presv. Trojstvu i Upućenju. Ko bi drukčije vjerovao, udara ga proklestvom i odlučuje od Crkve kao pravi car-papa.[14]

Car Heraklije htio je rješavati razna bogoslovska pitanja. Da udovolji katolicima, uči, da su u Kristu dvije naravi; a da budu zadovoljni i monofiziti, tvrdi, da je jedna djelatnost i jedno počelo božansko-čovječanskoga djelovanja. G. 638 izda ektezu — tumačenje vjere u kojoj veli: *Ispovijedamo, da je u Isusu Kristu samo jedna volja.* To je monoteletsko krivovjerje. Carigradski patrijarha sazva crkveni sabor u Carigrad, da je svečano potvrdi. Oci sabora izjaviše: ‚Ekteza se zaista slaže s apostolskom naukom. To i jesu dogmati naših otaca. To je obrana Crkve. Tim je utvrđena pravoslavna vjera. Tako uči pet svetih sabora. To podupire jedinstvo svih kršćana vasionog svijeta. To krijepi slabe, a štiti savršene i marljive. To je na spasenje svemu ljudskome rodu. Tako i mi vjerujemo: to potvrđujemo: na to pristajemo.' I aleksandrijski patrijarh Ćiro sa svojom sinodom potvrdi ektezu; a uz to čini, da se pjeva u crkvi i hvali Gospoda, što je onako svjesna vladaoca svojemu puku dao. Pa i druga dva patrijarha, jeruzalemski po imenu Sergije (Sofronije preminu g. 636) i antiohijski Macedonije prionuše za ektezu; jer već bijahu heretici monoteleti.«[15] Eto kako su carigradski patrijarsi čuvali vjeru, kada nije bilo papine prisutnosti!

Konstant II po nagovoru carigradskog patrijarhe Pavla, koji je bio krivovjerac monoteleta, ukinu ektezu, a napisa tip — pravilo vjere, kojom zabrani prepiranje o jednom ili dvama djelovanjima, i o jednoj ili dvjema voljama u Kristu. Čujmo kazne kojim se prijeti car-papa kršiteljima njegove odredbe: »Ko bi se usudio prestupiti ovu naredbu, primit će muku strašnom osudom Svemogućega Boga, *ali će*

[14] Nav. dj., 275—276.
[15] Nav. dj., 288.

osjetiti i veliki carski gnjev. Ako bi to bio biskup ili svećenik, da je svrgnut s biskupske i svećeničke časti; ako bi bio kaluđer, da je izopćen i prognat iz svoje postojbine; ako bi građanski ili vojnički uredovnik, da izgubi službu i čast: ako bi bio posebnik, a odlična osoba, da su mu zaplijenjena sva njegova dobra; ako li je niske ruke, da se batinama izlema i navijek osuđen u progonstvo.«[16]

Kako je istočna hijerarhija puzala pred carevima, vidi se iz vladanja biskupa na šestom općem Saboru (680), gdje su se nisko udvarali Konstantinu IV Pogonatu. Čujmo Dr. Mankovića: »Samo žalimo, što se i u ovome saboru grčka hijerarhija odviše ponizuje pred carem; a još više žalimo, što caru priznaje vlast, koja ga ne ide, i što cara pretvara u nekakova papu. 'Mnoga ljeta, kliču saborski oci u osmoj sjednici, mnoga ljeta *čuvaru pravoslavne vjere:* novome Konstantinu Velikome, novome Teodoziju Velikome, novome Marcijanu, novome Justinijanu, mnoga ljeta! Mi smo carski robovi!' ‚Kako su car Konstantin', kliču opet u osamnaestoj sjednici, ‚i sveti Silvestar na put stali Arijevu krivovjerstvu, car Teodozije i papa Damas Macedonije, papa sv. Celestin i sv. Ćiril s ondašnjim carem Eutihijem, Vigilije s carem Justinijanom drugim zabludama: tako su novome krivovjerstvu stali na put novi Konstantin s vrhovnim nadsvećenikom apostolskoga vrha'.«[17]

Trulanski sabor (692)

Trulanski sabor, koji nije opći, jer ga je Justinijan II (685—694) sazvao bez privole papine, rasklimao je crkveno jedinstvo i postavio kamen smutnje između Istoka i Zapada. Oci su sabora priznali stvarno cara glavom Crkve: »U prosfonetičkoj besjedi, koja stoji u početku akata trulanske sinode, a natpisana je ovim riječima: ‚Prepobožnome i krstoljubnome caru Justinijanu, sveti i *vaseljenski* sabor, sazvan *božanstvenom zapovijedi i odredbom vaše prepobožne moći* u ovome Bogom čuvanu i carskome gradu', saborski oci, između ostaloga, vele bazileusu: ‚*Poput Isukrsta*, koji traži izgubljenu ovcu po planini, da opet dovedeš u njegov tor

[16] Nav. dj., 291.
[17] Nav. dj., 302.

ovaj vrli narod... *zapovijedio si*, da se sakupi ovaj sveti i Bogom izabrani *vaseljenski* sabor, eda vijećanjem mnogih i jednodušnim dogovorom, ono, za čim se iz svih sila ide, sam uzmogneš prikladno i zgodno izvršiti'. Čudnih li biskupa, koji uspoređuju cara s Isukrstom, te sebe smatraju za carske vijećnike, a cara glavom crkve! Pri svršetku besjede, kažu caru, da su se eto po njegovoj zapovijedi sastali i napisali svete kanone, i mole ga, da kako je Crkvu počastio knjigom, kojom je sazvao biskupe na sabor, tako neka potvrdi njihove odluke. — U prvome kanonu trulanska je sinoda nazvala Justinijana I: *pobožna spomena;* ali u ovoj besjedi nazivlje ga još laskavije: *božanstvena spomena.*

Car Justinijan II zbilja potvrdi trulanske kanone; te, kano da bi bio papa, najprvi potpisa saborske akte: ‚Flavije Justinijan, vjerni u Krstu Isusu Bogu rimski car, privoljevši se na sve, što je određeno, i pristupajući potpisah.« [18]

Kipoborci Leon III Izaurijac (717—741), Konstantin V Kopronim (741—775), Konstantin VI (780—717), Mihajlo II (820—829)

Raskalašeni car Leon III Izaurijac i njegov sin propalica Konstantin V Kopronim podigoše paklenu borbu protiv svetih slika i kipova kao protiv nekoga idolopoklonstva. Kopronim sazva (754) sabor da osudi štovanje svetih slika, koji je održan u carskoj palači Hieria s druge strane Bospora prema Carigradu. Evo što o tome piše Dr. Marković: »Ovo bijaše pravi izbor zlikovaca i odmetnika, a nazva sebe *sedmim ekumenskim saborom*, kazavši jošte, da je sazvan milošću i zapovijeđu careva Konstantina i Leona (Leon bijaše sin Kopronimov, dijete od četiri godine).

Vrijedno je da čujemo što kaže ova zloglasna sinoda. ‚Kao što je negda — njezine su riječi — Isus načelnik i savršitelj našega spasenja, Duhom Svetim označio premudre svoje učenike i poslao ih po vasionome svijetu, da ruše idolopoklonstvo; *tako je i sada uzdigao svoje sluge, koji su slični apostolima, vjerne naše careve, nadarene mudrošću i krepošću Duha Svetoga*, da nas usavrše i nauče, te da zatru demonske kule, koje prkose znanju Božjemu, i oprovrgnu

[18] Nav. dj., 316—317.

đavolsku mudroliju i zabludu.' Eto kako 338 biskupa označuje nauku Crkve o čašćenju svetih prilika! Oni kaže, da je ta nauka đavolska mudrolija i zabluda! A prema tome uspoređuju Kopronima s apostolima i dodaju, da je njega (i sinčića mu Leona) Bog nadario kao i apostole, mudrošću i krepošću Duha Svetoga, i jednaku mu zadaću namijenio kao i njima, da usavršuje i uči Crkvu i sruši novo idolopoklonstvo. Još jednom oni nazivlju čašćenje svetih prilika *taštom izmišljotinom i đavolskim izumom:* pa stoga predaju anatemi svakoga koji bi Isukrstovu priliku štovao, ili bi Isukrstovu sliku pisao, ili bi štovao prilike svetaca. Napokon izgovaraju anatemu svakomu koji njihov koncil ne bi primio, ili bi mu okrnjivao odluke, pa i onomu koji ga ne bi prigrlio potpunim zadovoljstvom! — U aktima još je zabilježeno da je *prebožanstveni* car naposljetku zaiskao, pristaju li svi biskupi *svetog i sveopćeg sabora* na odredbe, koje su prije pročitane, i da su oni iz svega grla zaupili: ‚Svi vjerujemo tako; svi tako osjećamo; svi smo jednoglasno i dragovoljno potpisali; svi se držimo vjere apostolske... Ovo je apostolska vjera; ovo je vjera otaca; ovo je pravoslavna vjera. — Uzdrži, Gospode, mnoga ljeta naše careve, koji *su svjetlost svijeta!* Pobožan im život, Gospode! Leonu i Konstantinu vječni spomen! Vi ste mir vasionog svijeta. Sačuvala vas vaša vjera. Vi ste poštovali Isukrsta, On će vas uzdržati. Vi ste sačuvali pravoslavlje. Pobožan im život, Gospode! Daleko bila zavist od njihova carstva! Čuvao Bog vašu državu! Bog dao mir vašem carstvu!' Ove letanije još dugo slijede, a završuju riječima: ‚Vi (carevi) iskorijeniste sve koliko idolopoklonstvo. Ve ste uništili zablude Germanove, Georgijeve i Mansurove. Anatema Germanu, dvoličniku i drvopokloniku! Anatema Georgiju, njegovu drugu, koji je iskvario nauku naših otaca! Anatema Mansuru, koji se rđavim imenom zove, a po tursku misli! Izdajniku Isukrstovu, neprijatelju carstva, učitelju bezbožnosti, koji izvrće Sveto Pismo, Mansuru anatema! Sveto je Trojstvo ovu trojicu osudilo.' — Takove su hule bili tvoji biskupi, sveta i slavna Istočna crkvo!

Kopronim iza toga imenova za carigradskog patrijarha Konstantina, silejskoga biskupa, i sam ga proglasi s ambona

u crkvi ovim riječima: ‚Ekumenskome patrijarhu Konstantinu, mnoga ljeta!' — Po tom novoizabrani patrijarh i svi biskupi pođu u forum i puku oglase novu vjeru (27 kolovoza 754); a onaj narod iskvareni i potišteni, digavši ruke k nebu, kliče caru: ‚Danas je spasenje svijeta, jer smo se po tebi, care, izbavili od idola'.« [19]

Konstantin VI pod pritiskom majke Irene vjenča neku Armenku Mariju koju nikada nije volio. Zatim mu zape oko za dvorkinju svoje majke Teodotu, te zamoli patrijarha Terazija, da proglasi brak s Marijom nevaljanim. Patrijarha ne htjede na to pristati. Car progna Mariju u kaluđerice, a vjenča i proglasi suložnicu Teodotu za caricu. Vjenčanje obavi svećenik Josip, ekonom svete Sofije. Patrijarha Nićefor za carovanja Nicefora I (802—811) povrati mu svećeničku čast koje ga je riješio Terazije. Da se uzakoni Konstantinovo vjenčanje, car naredi patrijarhu da sazove sabor (808 ili 809). Dr. Marković o tom piše: »Na sabor pristupiše mnogi biskupi koji sudiše, da je zakonito vjenčanje Konstantinovo s Teodotom *i da carevu osobu ne vežu Božji zakoni*, te predadoše anatemi svakoga, koji bi se usudio drukčije misliti. Ovo nam kazuje sveti Teodor Studit, koji tu sinodu zove *preljubočinskim sinedrijom*. Još nam svetac kaže, da je ista sinoda izjavila, *da svaki biskup ima vlast nad kanonima*. — Eto su opet istočni biskupi robovi svjetovnih gospodara. Da povolje caru, svetogrdnom hulom obožavaju carsku osobu i nju proglasuju neodvisnom od Božjeg zakona; dakle od Boga: pa još udaraju anatemu onima koji ne misle o tome kao i sami.« [20]

Mihajlo II, neznalica i kalaš imenova za carigradskog patrijarha pokvarenjaka i kipoborca Antonija (821—832). 826 umrije caru žena Tekla. Car se bijaše već prije zaljubio u kaluđericu Eufrozinu. Nagovori senatora, da ga zamole, da se ponovno oženi. Poslije licemjernoga nećkanja pristade na savjet, da se oženi s Eufrozinom. Senat se ne usprotivi, a patrijarha Antonije blagoslovi svetogrdno vjenčanje. [21]

[19] Nav. dj., 351—353.
[20] Nav. dj., 368—369.
[21] Nav. dj., 382.

Mihajlo III Pijani (842—867), Barda i Focije

Cezaropapizam i raspojasanost Mihajla III Pijanoga upropasti istočnu vjeru i čudoređe, otvori silom vrata raskolu. Miše Pijani, Barda i Focije ličnosti su, koje su igrale žalosnu ulogu u raskolu. Ovako Marković crta ružni lik Miše Pijanoga: »Mihajlo već u petnaestoj godini bješe istrošen od putenosti. Premda još onda bješe oženjen s Eudokijom, uz ovu držaše inoču. Careva nećudorednost pretvori dvor u bludilište i u kovačnicu sramnih pletaka i grdnih zločinstva. Gozbe, pijančevanje, podvođenje, putenost, skandalozne zgode, gnusni razgovori, utrkivanje po cirku: to bijaše život bazileusov i njegovih ortaka. — Koliko je bio pomaman na javne igre može nam svjedočiti ova zgoda. Jednom sjeđaše u cirku na kolima, čekajući čas, da se počne utrkivati s drugim kočijašima. Uto će pristupiti k njemu prvi državni tajnik i dovesti mu glasnika koji donese glas, da je melitenski emir s vojskom prevalio Aziju i već se približio Carigradu. Mihajlo mrkim okom pogleda tajnika, pa mu reče: Obješenjače jedan, imaš li pamet, te si došao, da me smetaš u ovaj čas, kad mi nije stalo ni za čim, već kako ću krenuti lijevo svoja kola; o čem visi uspjeh ove trke?

Carevi milosnici skupa s njime posmijevahu se najsvetijim stvarima i najčasnijim otajstvima vjere. Jednoga od tih hula, po imenu Teofila, koji sve ostale u bezbožnosti bješe natkrilio, car prozva *patrijarhom*, drugim dade predikat *mitropoliti*, a sebe nazva *kolonejskim nadbiskupom*. Kad bi patrijarh Ignjatije s litijom krenuo preko gradskih ulica, bazileus, sa svojim ugursuzima na magaradima, uputio bi se prema litiji svirajući i pjevajući gadne pjesme, i čineći prema vjernicima sramne pantomine. Jednom će bazileus poručiti po caricu, svoju mater, da dođe k njemu, jer je čeka patrijarh Ignjatije, da joj da blagoslov. Teodora dođe i klekne odmah na koljena. No tu ne bijaše Ignjatija, već carev glumac-patrijarh, koji ončas učini, što pero od stida ne će da tumači, a poprati nepodopštinu nepodobnijim riječima: Gospođo, eto vam ono što je u našoj vlasti. Takova je moralna nakaza bio car Mihajlo. — Carica pogrđena iziđe proklinjući sina i proričući mu zlo.

Rijetko je bivalo, da careve gozbe ne bi kakvim krvnim prizorom dovršile. Navadno on bi se opio pri gozbama, a odatle mu pridjevak: Pijani. Iza pretjerana veselja, spopala bi ga zlovolja; pa bi tada za najmanji uzrok, pače bez ikakve izlike, činio otsijecati glave, iskopavati oči, otkidati ruke i noge i spaljivati žive ljude. Više puta zapovijed nije bila izvršena: inače nikakav dvorski časnik ne bi bio umakao smrti. Jao i naopako bilo bi onima, koji imađahu u carskoj palači kakova dušmanina; jer netom bi pijani car izustio, da se smaknu, zapovijed je odmah izvršena bila. Ujutro kad bi se rastrijeznio, te bi mu kazali, što je sinoć zapovijedio, žalio bi, ako je zapovijed izvršena, a radovao bi se, ako nije.« [22]

Barda je bio ujac Miše Pijanoga. Ugađao je carevoj raspuštenosti i hirima želeći, da ga skonča raskalašenost, i da sam postane car. »Pored svega toga narod je mrzio na Bardu, jer se je na nj odbijalo živinsko carevo življenje; a znalo se je opet istinito, da je on sam kriv, što je carica Teodora, njegova sestra, izgubila svu moć u carskoj palači. Barda pak ne mogaše nipošto da podnese Teodoru ni poslije nego je pustila iz ruke vladanje i odalečila se od carskoga dvora. Jednom Barda dođe u trag uroti, koja se biješe zavjerila, da ga smaknu; a pade sumnja na caricu Teodoru, da je u tome poslu i sama kriva. Barda kazni urotnike osudivši ih nas mrt; ali ne smjede smaknuti caricu, jer se bojaše pučke osvete. Zatvori je međutim s kćerima u karijansku palaču, pa nagovori cara, da ište od patrijarha Ignacija, da ih sve zakaluđeri. A jer Ignacije ne htjede na to pristati, kazavši caru, da bi takovo nasilje carskoj osobi na sramotu bilo, a onda se je zakleo, kada ga učiniše za patrijarha, da nikada ne će uraditi, što bi se sukobilo carevoj časti i koristi; Barda na nj zamrzi koliko i na Teodoru. Mržnja je na patrijarha sve jača u njemu bivala. Odagnavši od sebe svoju ženu, bješe preljubio nevjestu, udovicu svoga pokojnog sina i s njome življaše ne imajući straha Božjega, ni stida od ljudi. Patrijarh je više puta opomenuo preljubočinca i skvrnitelja svoje krvi; ali je Barda odgovarao prijetnjama i tražio je patrijarhu zamke. Jednom na blagdan Bogojavljenja (857), Barda će doći u crkvu i pristupiti, da primi svetu pričest; ali patrijarh sjećajući se Isusove riječi: *Ne dajte svetinje psima i ne mećite bisera svojega pred svinje,* zakrati mu Isukrstovo Tijelo. Barda pobješnje stoga od jeda i malo ne ubi na mjestu patrijarha. Ignjatije razoruža ga svojom neustrašljivošću, prikazavši mu svoje prsi, da ih mačem probode, ne zaprijetivši mu Božjom osvetom. Barda iziđe iz crkve i odredi da će patrijarha svrći s prijestolja.« [23]

[22] Nav. dj., 388—389.

Raskalašenost Bardina, nepopustljvost Ignjatijeva, slabost careva i slavohleplje Focijevo dokončali su raskol. Karakter Focijev ovako crta Dr. Marković: »Uz lijepa svojstva u Fociju bijaše velikih mana. Prekomjere bijaše popašan na časti i na slavu; pa je valjda za to bio licemjer, kakovih se rjetko nalazi u povijesti velikih ljudi. Fleury dobro mu je sliku pogodio, rekavši, da je umom i znanjem bo najveći čovjek svoga vremena; no savršen licemjer: na riječi svetac, a djelom zločinac. ‚Da u Fociju, veli Jager, bude bilo prave kršćanske smjernosti, on je mogao neizmjernih usluga Crkvi učiniti, a tim dostići, da mu potonji vjekovi blagosivljaju ime. Ali je njime vladala neukrotiva oholost i mučila ga je strahovita ambicija'.« [24]

Lukavstvo Focijevo očituje se u pismu, koje je upravio papi Nikoli I: »Focijeva knjiga Papi dokaz je rijetkog njegova lukavstva. Svaku najvještije udešava k svome cilju. Izrazi preduboke poniznosti, vjeroispovijed potpuno pravoslavna, opisivanje svojeg nećanja, kazivanje otstupanja Ignjatijeva, bez ikakve riječi, koja bi odavala strast, te bi još čovjek rekao, da on pokriva plaštom kršćanske ljubavi žalbe na Ignjatija, koje su u carskome listu učinjene; sve je to majstorski izvedeno, da ga Rim prizna za pravog patrijarha. Ne velim ništa o moralnome osjećanju Focijevu, koje se očituje u njegovim hvalama caru (onoj nepodobi, Mihajlu Pijanomu!); ali valja, da primjetim, da su i one hvale vrlo zgodno istaknute, jer im je svrha bila, da cara (kojemu je zanago kazano pismo prije nego je u Rim opremljeno) bo-

[23] Nav. dj., 390—391.

[24] Nav. dj., 398.

lje pritegnu k Fociju, a opet, da na papu uspješnije djeluje careva i njegova knjiga.« [25]

Nezahvalnost Focijeva prema Bardi, svome dobročinitelju, i udvaranje Miši Pijanomu prelaze sve granice ljudskoga shvaćanja. »Na Bosporu kroz to politički događaji pripravljahu preokret u crkvenim odnošajima. Kada lanjske godine pogibe od nemile smrti cezar Barda, Focijev dobročinitelj i branič, evo što će Focije pisati caru: ‚Kniga tvojega carskoga od Boga okrunjenog veličanstva, pri kome je sada svakolika vlast, obradovala me je i činila, da se začudim. Obradovala me je sretnom vješću, da je tebe Bog sačuvao od zamka, koje ti bijahu zamještane. Ovo me je naiskazanim veseljem napunilo. No sam se vrlo začudio i zaplakao, promišljajući ljudsku taštinu. Jer ima ljudi, nadarenih milostima, častima i bogastvom, koji dok bi se tim imali zadovoljiti, opominjući se svoje malenosti, te hvaliti svog dobročinca i častiti ga beskrajnim poštovanjem, nezasitno su pohlepni na vlast, pa se usudjuju dizati glavu protiv svome dobrotvoru; a dogodi im se, što je Salamon kazao, biva, da ne samo ne postignu, što su željeli, već od svoje ludosti izgube i ono, što su imali. Tako se je zbilo, kako vidim iz lista tvojeg veličanstva i onome nesretniku: ne znam, kako bi ga drukčije nazvao ‚Sam je sebi zamještao zamku: izdala ga je oholost i taština njegovih nada; pa je dovršio život kukavnom smrću. Zaplakao sam, o preslatki i premilostivi care, doznavši preranu smrt onog čovjeka; no sam najviše zaplakao, što mu je smrt bila kazna zločinstva, koje bješe nakan da izvrši... Ali ti, sjajni care, koji si dika carstva, nakit domovine, bedem države, koji si ljubav, raskošje, veselje svih kršćana, vrati se, što možeš prije, daj nam našu želju, izbavi nas iz ropstva, u kome čamimo ne imajući tebe među nama. Učini tu milost carskome svome gradu i njegovim stanovnicima, koji te čekaju, da pljeskajući rukama i kličući od radosti, kažu ti koliko te ljube. Neka te ganu molbe senata. Uradi, što želi ovoliko svijeta: ljudi, žene, mladež; jer svi čeznu za tvojim povratkom i svi jednodušno i na sve grlo to ištu. Ako nijesi zaboravio svog arcibiskupa, a znam,

[25] Nav. dj., 405.

da nijesi, predstavi sam sebi u pameti, da ti je već izišao na susret, da te uzimlje za ruku, da te uvodi u tvoj grad, pa u Božju kuću, gdje počiva sve tvoje nadanje, pa u tvoju carsku palaču. Zaista svi skupa zaklinjemo te, da nam želju ispuniš i da ne odbiješ naše prošnje'. — A jer se car nije vratio tako brzo, premda nije ni vidio Krete, Focije piše mu drugu knjigu, u kojoj opisuje mu svoje očajanje ne videći njega u Carigradu, a završuje ovim riječima: ‚Pohiti, da se što prije vratiš, o slavo careva, pohiti. Vodi nas u robove k ostrvu Kreti, ili izbavi Bizantinjane od sužanjstva u kojem se nalaze zato, što tebe nije s njima'. — U ovim poslanicama riše nam Focije jedno lice svojega psihološkog bića. Nisko, podlo, neblagodarno srce huli na svog dobročinca, jer ga već nije i jer treba drugdje tražiti obranu. Potišteni dvoranin, klanja se onomu pri kojemu je sreća. Ulizica i puzavac, obožava hulu i nitkova, samo stoga što mu je vladalačka palica u ruci i carski vijenac na glavi. Lažac i licemjer hini se, da osjeća i da misli, što mu u duši nije ni moglo biti.« [26]

Bazilije I Macedonac (867—886)

Bazilije I Macedonac ovako dođe u volju Miši Pijanome: »Bazilije, rodom Slaven, a sin siromašnih težaka nekog seoca blizu Drinopolja, imaše 25 godina kada pođe u Carigrad, u namjeri, da dobije kakovu službu, kojom će moći preživjeti. Neki časnik carskog dvora, uze ga za svog konjušara. Kratko vrijeme iza toga caru Mihajlu trebaše vješt binjadžija, da mu dotjera jednog konja, koji mu bijaše puno drag. Bazilijev gospodar povjeri njemu taj posao; a on ga vješto opremi. Ovim je Bazilije našao milost pred carem: te bi primljen u dvorsku službu; a bazileus kroz malo vremena uzdiže ga na čast vrhovnog komornika. G. 865 car ga prinudi, da otpusti zakonitu svoju ženu Mariju, a uzme njegovu suložnicu Eudokiju Ingerinu. Bazilije, da ugodi caru, raženi se Marijom, te je vrati u Macedoniju njezinoj porodici, davši joj neku svotu novca, pa se oženi Eudokijom, s kojom je ipak car nastavio prijašnje odnošaje. Bazilije, bar naoko bješe tomu zadovoljan i još dade caru za inoču svoju sestru Teklu. — Ovo se sve zbivaše u Bosporskoj prijestolnici,

naoči Focijeve, dok je papa Nikola na Zapadu lavskom hrabrošću neprestano se borio za svetost ženidbe, protiv raskalašenosti okrunjenih glava.« [27]

Car Bazilije protjera Focija u progonstvo, a on se posluži uprav bizantinskim lukavstvom i pridobije cara. »Prvom poslanicom, koju pisa iz progonstva caru Baziliju, a to bijaše odmah u početku, znao je cara ublažiti; te mu on oblakša sužanjstvo. Drugom poslanicom zahvali bazileusu; dodajući, da se je nadao još više postići od cara, kojega drži za svog prijatelja. Ovim se preporučivaše za unapredak. Mudar, kao nitko na svijetu, Focije će kasnije predobiti sasvim Bazilija. Car, kako smo prije vidjeli (s. 450), pao je od roditelja posve niske ruke, a stidio se je svojega siromašnoga roda. Focije, valjda još prije nego Bazilije postade car, znao je tu njegovu slaboću, pa izmisli tefter od plemena, po kojem je Bazilije vukao lozu od Arsacida, Tiridata, prvoga kršćanskoga kralja Armenije. Ovaj tefter napisa na kožici posve staroj, aleksandrijskim slovima, a po načinu, kako se je pisalo u staro doba. Knjižica sadržavaše neko tajinstveno proročanstvo o sudu Arsacidske porodice; a bijaše u proročanstvu zabilježeno, što Focije znadijaše o Bazilijevim roditeljima, te kazano, da će posljedni Arsacid (otac Bazilijev) imati sina, koji će biti nazvan Beklas; a čeka ga ta i ta sreća, i bit će velik i čestit vladalac. Tobožnji starinski pergamenat Focije posla vjernomu svomu prijatelju, carevu tajniku Teofanu, da ga spremi u carsku knjižicu, pa ga poslije iznese, kao da je našao dragocjeni papir. Teofan uradi tako, rekavši caru, da sam ne bi umio ono starinsko pismo pročitati, i da bi jedini Focije mogao ga rastumačiti. Bazilije željan, da dozna, što je u pergamentu, naredi, da bude odnesen Fociju; a on proučivši ga reče, da samu caru može očitovati sadržaj. Sad je bazileus još željniji bio da čuje tajnu, te dozove Focija u prijestolnicu, da mu odgoneta pismo. Focije odgoneta caru pismo i pročita u riječi *Beklas* imena sviju osoba carske obitelji; B(azilije), E(udokina) carica, K(onstantin, L(eon), A(leksandar), S

[26] Nav. dj., 448—450.

[27] Nav. dj., 450.

(tjepan), carevi sinovi. *Beklas* je dakle riječ složena od početnih slova njihovih imena. Ovom se činjenicom dade istumačiti, kako je i s česa je car najedanput izbavio Focija iz sužanjstva i vratio ga u Carigrad. Neznamo pravo, kad se je to dogodilo; ali se cijeni, da bijaše u mjesecu studenomu god. 876.« [28]

Ogavna je bila podlost Focijeva i istočnih biskupa, koji puzaju pred carem i mole, da potpiše saborske akte. »Potom na Focijev prijedlog biskupi zamoliše cara, da izvoli potpisati akte; a on to uradi napisavši ove riječi: ‚*U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Ja Bazilije, u Krstu vjerni car Rimljana i samodržac, pristajem u svemu na ovaj sveti i ekumenski sabor*, ticalo se to odobrenja i potvrđenja svete i ekumenske sedme sinode, ili priznanja i potvrđenja presvetoga carigradskoga patrijarha Focija, mojega duhovnoga oca, a osuđenja svega ovoga, što je protiv njemu pisano ili rečeno; pa sam za to svojom rukom potpisao ovu izjavu.' Jednaku izjavu napisaše tri Bazilijeva sina, carevi Leon i Aleksandar i knez Stjepan, koji već tada biješe ređen hipođakon. Sad će biskupi zavikati: ‚Kako si ti, care, ujedinio Božju Crkvu i od nje uklonio svaki razdor, tako da Bog podloži jakoj i mogućoj tvojoj desnici sve barbarske narode! Bog naš Gospod, povratio tvojoj premogućoj i mirnoj vlasti stare međe rimskoga carstva! Zaista je podobno, da tebi upravimo Davidove riječi: Jer si ti ljubio pravdu, a mrzio na bezakonje; radi toga pomaza te, Bože, Bog tvoj uljem radosti, više nego drugove tvoje (Ps. 44, 8). Jer sve koliko kršćanstvo pocikuje od radosti za tvoje pobjede nad neprijateljima tvojim, Crkva, koja danas opet dobiva potpuni svoj nakit, veliča te i slavi i sa svim žarom moli se za tvoje snažno, veliko i uzvišeno gospodstvo. Mnoga ljeta carevima!« — Sam će štilac u duši svojoj zamrziti na ovakovu podlost bizantinskih biskupa, koji cara zovu Bogom; a ja ću samo zamjetiti, da je sv. Pavao jedinome Isukrstu, Božjemu Sinu, upravio riječi psalma (Hebr. 1, 9), koje ovi ništavci upravljaju svome bazileusu.

Sjednica dovrši govorom cezarejskoga mitropolita Pro-

[28] Nav. dj., 513—514.

kopija, koji između drugih praznih riječi, kovaše u zvijezde *svetoga cara*, jer je dubokom svojom mudrošću i čistim svojim osjećajem darovao Crkvi *svetog Focija*, a po njemu mir.« [29]

Ogledajmo još bezbožno udvaranje Focija caru: »U isto je vrijeme Focije gledao, da ne bi po čem izgubio milost carskoga dvora. Mi smo prije vidjeli kolikim je ponižavanjem svojeg dostojanstva i svog nadsvećeničkog značaja ulagao se kod cara Mihajla Pijanoga, samo, da se održi na stocu. Ova se njegova navala podvostručila poslije nego je pao u nevolju, te okusio gorčinu sužanjstva, a iza toga opet se dokopao patrijarskog prijestolja. On je vješto kovao u zvijezde cara Bazilija, slavio ga prozom i pjesmom, propovijedao u kući Božjoj njegove vrline, veličao ga pred narodom i vlastelima, pred državnim uredovnicima i pred senatom, pa i pred samim i pred sinom mu Leonom. On je njega zvao bazileusom Krstoljubivim, bogodušnim, Bogu najdražim, i uzvisivao ga kao cara, koji je velikim djelima, u miru i ratu, sve svoje pretšasnike natkrilio. U nekoj odi poređaše ga sa Salamunom i govoraše, da se Salamun svojom mudrošću prema Baziliju ne bi mogao ponositi; dok ostali žudinski kralji prema njemu (Baziliju) nijesu nego varnice prema sjajnome suncu. Puzao je pred carem i laskao mu do prave bezbožnosti. Kad umrije carev prvenac Konstantin, Focije, da utješi žalosnog oca, *metnu pokojnika u broj svetaca: te mu je posvećivao crkve i manastire.*« [30]

To je Focije završitelj Istočnoga raskola. Čujmo što o njemu drži Istočna crkva: »Focije je sašao pod zemlju. Napadnuvši, veli Pichler, u Papi nosioca crkvene slobode, činio je, da Istočna crkva izgubi posve svoju neodvisnost. Ali ljudi, koji izgubiše pojam o pravoj slobodi Crkve, koji mjere crkvenu neodvisnost po političkoj, slave Focija, *velikog učitelja, slična apostolima.* Oni ga nazivlju *ogledalom biskupa, dikom patrijarha, ispovjednikom i mučenikom istine, stupom i temeljem Crkve.* A što je žalosnije, i sama nova Grčka crkva u nedjelju pravoslavlja radosno vapije:

[29] Nav. dj., 523.
[30] Nav. dj., 535.

‚Vječni spomen presvetim, pravoslavnim i časnim patrijarima, Ignatiju i *Fociju*': te Focija broji u svoje svetitelje; a po tom, kao i drugim Božjim svecima, moli mu se, i preporučuje se njegovu odvitovanju kod Boga.« [31]

Jadne li crkve, koja ovakova čovjeka smatra svecem, mučenikom i vlastitim stupom!!

Ivan I Cimisk (969—976), Roman Argarije (1028—1034)

Ivan I Cimisk uplitao se je u crkvene poslove, postavljao i skidivao patrijarhe. Postavio je za patrijarha kaluđera Bazilja, a da biskupe nije ni pitao. Poslije ga opet svrgne i postavi za patrijarha svoga sindjela, kaluđera Antonija. Marković ovako o tome sudi: »U ovim dvama događajima vidimo goli cezaropapizam. Bazileus uznosi na patrijarsku stolicu svojega čovjeka, zove ga kasnije pred svoj dvorski sud i diže mu stolicu i crkvenu vlast, kako mu je prije bijaše dao; a drugome predaje istu vlast, otajnom namjerom dakako, da će je i njemu dignuti, ako bi mu se zamjerio. A jer Istočna crkva ne podiže svoj glas protiv toga, već nasuprot na to pristaje i priznaje drugoga pastira, kad je prvi živ, koji je protiv kanona skinut i osuđen, sama se prodaje u robove cezarizmu.« [32]

Koliko je zlo za Crkvu bio cezaropapizam, dokazuje nam i ovaj događaj.

Roman Argarije vjenča kćer Konstantina VIII, koga nije voljela, te ga je otrovala. Evo kako: »Carici Zoi bijaše 48 godina kada se udade za Romana. Ona se brzo zadraži u Mihajla Paflagonca, brata dvorskoga velikoga domovnika, škopca Bazilija. Grešno njezino općenje s dvoraninom Mihajlom bijaše svakome poznato. Zoa htjede Mihajla vjenčati, pa kukavnome Romanu dade popiti otrov. Roman oboli, poblijedi mu lice, tijelo mu oteče, a kosa opade. No bazalisa ne može, da se ustrpi dokle ga smrt ne pokosi. Na 15 travnja 1034 obnoć, unišavši Roman u kupalo, škopci, koji ga dvorahu, nagovorom caričinim i Mihajlovim, utopiše ga u vodu i udušiše. Roman imađaše tada 62 godine. Istu noć

[31] Nav. dj., 543.
[32] Nav. dj., II 47.

Zoa brže bolje proglasi carem svoga milosnika Mihajla i posla po patrijarha, da odmah dođe je s njim vjenčati. Patrijarh došavši u dvor, začas se zablenu: što vidjevši Zoa, dade mu 50 librica zlata za nj, a drugih 50 za njegovo svećenstvo, i ovim bi stvar gotova. Patrijarh Aleksije, *pred umorenim tijelom cara Romana, u noći između Velikog četvrtka i Velikog petka, blagoslovi vjenčanje caričino s Mihajlom.*« [33]

Svršetak slijedi

O. Leonard Bajić:

Socijalna pravda

Gospodin Isus Krist ostavio je svojim vjernicima da budu so zemlje i svijetlo svijeta. (Mt. 5, 13). Katolici su među ostalim narodima grad postavljen na gori koji se ne može sakriti. Ko je onda, drugi pozvan tako kao vjernici Katoličke Crkve da djelima socijalne pravde širi na svijetu zdrave ideje društvenog života? Jedno je u našem svemiru Božansko sunce Istine i Života: Isus Krist. Njegovi vjernici jedini su reflektori na koje ostalom čovječanstvu sjaje sunce socijalne pravde.

Zadnjih godina jedna skupina hrvatskih katolika stavila je među ostale ideje vodilje svog života i lozinku: *Socijalna Pravda.* Nekim je to bilo krivo pa su prigovarali.

Bilo šta bilo, riječ »socijalna pravda« posve je novog datuma. Pravo građanstva podijelio joj je Kristov namjesnik, Pijo XI u svojoj enciklici »Quadragesimo anno«, gdje sveti Otac, na temelju katoličke socijalne nauke Leona XIII, ponovno raspravlja o socijalnom pitanju u svim njegovim suvremenim razvicima, pa i na polju čovječje ekonomije, naročito u odnosu s radničkim pitanjem.

Tako je *»socijalna pravda«* postala dijelom katoličke nauke u pitanju općeg čovječanskog života, a napose u stvari ekonomskog života svijeta. Kako Leon XIII u svojoj enciklici »Rerum Novarum«, koja je s pravom nazvana radnička Magna charta, ne upotrebljava riječ »socijalna pravda«, a naravno da raspravlja o njezinoj sadržini, to u »socijalnoj pravdi« Pija XI imamo novi primjer kako vjersko moralne istine sv. Evanđelja napreduju i razvijaju se u poznanju i životu socijalnog čovjeka. Razvoj prilika suvremenog čovječjeg života potakao je Čuvara i Tumača kršćanskog života, Pija XI, da kaže svemu svijetu, a u prvom redu katolicima, šta znači na djelu riječ: Socijalna Pravda.

Važnost pitanja

Socijalna pravda u svojoj suštini znači, da čovjek pojedinac u svim poljima svoje osobne djelatnosti ima da

vodi računa o zajedničkom dobru ljudskog društva, kao što i čovječje društvo treba da se stara za svakog pojedinog člana. Naravno, onda, da je socijalna pravda ljudska *krepost*, osobna i društvena *moralna snaga* koja uređuje i upravlja zajedničkim, društvenim životom u koliko on tiče odnose pojedinaca prema društvu i društva napram pojedinim članovima.

U vijeku današnjeg razrožnog racionalizma, i u vrijeme sadašnjeg slobodarskog liberalizma koji je stjerao čovjeka u egoistički materijalizam — koliki broj ljudi ozbiljno misli da živi u ljudskom društvu, u svom narodu, u zajednici ljudskog roda? Ko vodi računa o društvenom dobru, o blagostanju zajednice? Na burzi se ne javljaju vrijednosti kao što su: socijalno pravo, socijalna dužnost. Da bi i bilo u pojedincima poštogod zdravog socijalnog osjećanja, hoće li oni ustrajati u borbi protiv prirođenog egoizma? Usto, kako kaže i sama riječ »socijalna pravda«, pojedinci ne mogu je svijet unijeti ako li ne uz suradnju dobrog broja ostalog društva.

Nastrani idejni pokreti svijeta, kakovi su bili poganska renesansa i protestantizam među kršćanima, slobodarstvo francuske revolucije, moderne pojave socijalizma, komunizma, državnog etatizma, podmukle snage masonstva, židovstva — sve je to stvarno rastavilo čovjeka od njegova društva te oni međusobno ne osjećaju i ne misle jedan za drugoga. Socijalna pravda nalaže da prije svega vodimo brigu o dobru društvene zajednice, ali to je upravo zato, da se ona može tim bolje starati oko blagostanja svojih članova. Zajedničko dobro nalazi se u sreći pojedinaca; ako nema ove, prividno je i dobro zajednice. I individualni i socijalni egoizam prije ili kasnije ruše red svijeta, pače i u krvavim revolucijama, kad liberalni individualizam potisne društveno dobro ili kad tobožnje opće društveno dobro proguta privatno dobro svojih članova.

Nije dandanas u rasulu samo pokoja strana ljudskog društva, na primjer, njegov ekonomski, politički ili moralni život, već se je rastresao čitav socijalni organizam, kako nam potvrđuje i najnoviji evropski rat.

Ko tako kao Crkva osjeća bol i propadanje čovječjeg društva i njegovih članova? Ko može kao ona pružiti lijek čovječjoj zajednici? Ona je po Kristu organizirana nadnaravna čovječja zajednica, božansko socijalna ustanova da bude svijetlo i sol ljudskog društva. Ona je zato i ustanovljena, da čovječanstvo s njom poveže svoj život i tako nađe mir, red i blagostanje. Društvena su pitanja doista na oko materijalna pitanja. Zemaljsko blagostanje čini se da je čisto vremenska stvar. *Ali u svom izvoru to su skroz na skroz moralno-religiozni problemi.* Iz ljudske *duše*, iz njezine *savjesti* potječe red i nered, mir i rat, ekonomija i politika, sve društveno uređenje. Kakvi su ljudi, takav je čitav njihov socijalni život. Katolička Crkva hoće da svojom u stvari Božanskom socijalnom pravdom odgoji čovjeka za sretan društveni život, zato je njoj socijalna pravda prije svega religiozno moralna krepost, po kojoj pojedinac usklađuje svoje privatno dobro s potrebama i blagostanjem ostalih ljudi i njihove zajednice, kao što i društvena zajednica sasvijem se predaje probitku svojih članova radi kojih ona opstoji. Crkva znade, da se oslonac i snaga socijalnog života nalaze ne samo u pravu nego i u dužnosti, ne samo u moralu nego i u vjeri. Ona sve poduzima da ideje socijalnog prava i dužnosti osvoje srca i pameti najširih narodnih slojeva, da se utjelove u životu onih koji rukovode ljudsko društvo.

Izvor socijalne pravde

Čovječja je narav socijalna. Čovjek dolazi na svijet iz prve društvene stanice, iz obitelji. Bez nje se dijete ne može uzgojiti za život. Preko obitelji društvo utječe na sav život djeteta, dječaka, mladića. Pače, što više čovjek raste i razvija se tjelesno, duševno i moralno, tim mu većma treba društvene pomoći. A kad se osovio na vlastite noge i počeo biti punoljetan i samostalan, tad mu je osobito potreban društveni život. Čovjek ne može disati izvan zračne atmosfere, tako ne može ni da živi zrelim i naprednim životom bez pomoći ljudskog društva. Životinja je u svom životu nezavisnija nego čovjek. Ona se svojim instinktom probija kroz život. Čovjek to ne može. Njemu je autarkija štetna,

pače u socijalnom, intelektualnom radu ona mu je nemoguća. Nije time čovjek u podređenijem stanju od ostalih stvorenja. On je obdaren razumom i prirodnom spretnošću. Kad društvena snaga dođe u pomoć čovječjim umnim i fizičkim sposobnostima, tada je čovjek pravi div koji gospodari čitavim svijetom.

Čovječja je narav baštinica čitave historijske socijalne prošlosti i sadašnjice. Na jednom čovjeku otsijeva se sva ljudska kultura i civilizacija. Po čovjeku poznajemo i sudimo njegovu socijalnu okolinu. Dokumenti jednog čovječjeg života, kako iz sadašnjosti tako i iz prošlosti, bjelodano nam ukazuju sadašnji i ondašnji socijalni život. Čovjek je dijete svog vremena, to jest svoje društvene okoline. Čovjek, dabome, uvijek ostaje individualan, ali bi zakržljao bez socijalnog života.

Punim, onda, pravom zaključujemo da je po zakonima svoje naravi čovjek socijalno biće. Njegov je život socijalni proizvod. Čovjek ima pravo da ga ljudsko društvo izdašno pomaže u svim njegovm životnim potrebama.

Ali, naravno, nije iscrpljen vas odnošaj čovjeka prema društvu tim što on ima pravo da mu društvo pruži sve uvjete za usavršavanje osobnog života. Socijalno pravo doziva socijalnu dužnost. Pojedinac je sastavna čest društva. On se može otcijepiti od njega. Mora da sudjeluje i daje društvu sve ono što on ište od njega. Zajedničkim silama imaju svojevoljno svi organski udovi izgrađivati sreću i napredak svega organizma. Pače, društvo se i ne može posvetiti službi pojedinaca nego u pretpostavci da ga njegovi sastavni djelovi obogaćuju onim dobrima koje oni traže od njega.

Pretstavnici socijalne pravde

Ljudsko društvo sačinjavaju pojedinci, njihove obitelji, staleška udruženja, narodi i države. Ovi su pretstavnici i staratelji socijalne pravde.

Prva i najvažnija društvena stanica jest obitelj. Društveni članovi ne sklapaju ženidbu da se po njoj odvoje od društva. Osnovna je svrha braka da sakramentalnom Božjom punomoću daje nove članove ljudskom društvu i uzgoji ih

da prema njemu izvrše svoje socijalne obveze. Društvo počiva na bračnom životu onda, kad mu ovaj daje uzgojene socijalne članove. Brak ne može biti svrhom samo sebi. Njegova je bližnja svrha da promiče lično, privatno dobro ženidbenih drugova, ali daljnji i uzvišeniji je cilj obiteljskog života u promicanju općeg, socijalnog dobra. Pravo shvaćeno lično dobro nipošto se ne kosi sa zajedničkim dobrom, pače ono mu je najjači oslon i promicatelj. Kako društvo počiva na pojedinom čovjeku, tako društveno blagostanje zahtjeva privatnu sreću. S pojedincem strada i društvo.

Na socijalnoj strani obitelji počiva ženidbena nerazrješivost i roditeljska obveza da imaju djecu. Socijalna pravda s druge strane traži da društveni zakoni i socijalne ustanove štite svetost braka i pomažu obitelj u njezinim dužnostima oko uzgoja djece. Obiteljska sreća jest ujedno i socijalni napredak.

Još općenitiji pretstavnici socijalne pravde jesu različita udruženja pod formom bilo kojih društvenih organizacija. Svako organizirano udruženje ima po svojoj naravi posebnu socijalnu svrhu. Ljudi se udružuju da se međusobno pomažu. Najobičnija su staleška udruženja. Ona promiču socijalnu pravdu, kad rade na istinskim interesima svog društva. Ono su njihovi pravi interesi koji su u skladu s općim društvenim potrebama. Svaka organizirana društvena radnja treba da ima pred očima opće dobro narodne zajednice, svega čovječanstva. Inače je crv rastočnik, koji smetajući i rušeći više socijalne interese, podgriza i svoj vlastiti opstanak. Svaki egoizam prije ili kasnije ruši samog sebe. Potrebe čovječje naravi traže da se udružuju ljudi koji su povezani sličnim interesima, zanimanjima, koje veže jednak način života, koji su slične kulture i socijalnog položaja. Svojim udruženjima lakše će postići i obraniti svoje posebne zajedničke interese. Ali, naravno, ova udruženja treba da su ravnana načelima opće socijalne pravde, koja je tada obezbjeđena, kad su društveni ciljevi u skladu s općim i višim interesima svega ostalog društva, kad zbližavaju i ne rastavljaju ostala udruženja. Nijesu pojedina socijalna udruženja svrha samim sebi i da žive u borbi s drugim narodnim slojevima, nego da manjim i većim socijalnim organiziranim sna-

gama promiču svoje društvene interese u skladu sa zajedničkim potrebama svega ljudskog društva.

Najmjerodavniji, najjači i najsvestraniji promicatelj socijalne pravde ima da bude narodna država. *Pravednost* je stanac kamen na kojem počiva sretna država. Radi socijalne pravde pojedinci i obitelji rado postaju građani svoje države i zbog nje na zajednički oltar domovine doprinose svoje trude i žrtve. Gdje ne može doskočiti privatna inicijativa, tu se osnivaju privatna udruženja da se ljudi međusobno pomognu zajedničkim silama. Ali ni sve to nije dostatno ljudskim potrebama. Zato se obitelji i udruženja okupljaju u državnu zajednicu da po njoj imaju pomoć i zaštitu. Država je da promiče i štiti opće interese. Ona je radi općeg dobra. Ona je u sebi općedobro. Njoj je dobro ono što je opće dobro. Pravo privatno dobro nije nikad na štetu općeg dobra. Ako se pojedinci koji put moraju žrtvovati radi općeg dobra, to je u odnosu s dobrom kojega inače primaju od društvene zajednice.

Prva i najbliža briga države jest da štiti javni *red*, socijalno *pravo*. *Moralne* su dužnosti najveća briga ne samo privatnika i njihovih udruženja nego i države. Ona ima da se zakonskom organizacijom javnog prava ujedno prilagođuje socijalnim potrebama građana. Država će štititi i aktivno pomagati društvena privatna udruženja, osobito ona koja bolje njeguju socijalnu pravdu.

Samo absolutistička tiranija kapitalizma i socijalno neuzgojeni prestavnici vlasti mogu ometati državu da po svojoj dužnosti ne zaštiti privatnu i društvenu slobodu u promicanju svojih socijalnih interesa. Najveća sloboda treba najviše državne zaštite, i to sve u interesu javnog dobra, društvene pravice. Ko će tako zaštititi socijalnu pravicu između radnika i poslodavca, između kapitala, stručnog tehničara i bezkućnog nadničarara kao što socijalna privatna udruženja i njihova pomoćna državna ruka? Kako država mora da služi općem dobru, socijalnoj pravici, tako ima da se stavi za posrednika između individualnog egoizma i socijalnih potreba. Gdje god nedostaje privatna i društvena inicijativa, tu po svojoj dužnosti pritiče u pomoć država koja je vrhovna zaštitnica socijalne pravde.

Današnja internacionalna povezanost ljudi dokazuje kako je vas ljudski rod jedna velika čovječja zajednica. Katolička Crkva najbolji je dokaz kako se mogu sljubiti svi pojedinački narodni interesi s općom svrhom mira i napretka svega čovječanstva. Kako je idealno jedno opće Društvo Naroda sa zadatkom da uravnotežuje narodne potrebe s međunarodnim, da se uklone međusobne narodne mržnje i ratovi; da bi na svemu svijetu zavladala opća socijalna pravica koja ima pred očima sve nacionalne i internacionalne potrebe!

Posebno polje socijalne pravde

Socijalna pravda jest *duševno* dobro, moralna snaga, prava čovječja *krepost* koja rukovodi odnose među slobodnim čovjekom i njegovim društvom. Ali polje djelovanja socijalne pravde jesu u prvom redu sva materijalna čovječja dobra.

Čovjek je sastavljen od duše i tijela. Duša ga čini osobom sličnom Bogu stvoritelju, gospodarom zemlje, ali unutrašnja ravnoteža, mir i zadovoljstvo svega čovjeka traže da je tijelo pristojno opskrbljeno materijalnim potrebama, da duh može biti slobodan u svojim višim i zadnjim težnjama. To priznaje i katolička nauka koja tvrdi da za kreposno življenje traži se ekonomsko relativno obezbjeđenje. To načelo materijalnog blagostanja Katolička Crkva posebno je istakla kod svojih predvodnika u kreposnom življenju kod redovničkog i svećeničkog osoblja. Crkva svakom svom svećeniku unaprijed pripravi gdje i kako će se materijalno uzdržavati, dok ne dozvoljava osnivanje redovničkih samostana, ako nije u njima osiguran način vremenskog uzdržavanja. Krist je potakao i naučio svoje vjernike da svakodnevnom molitvom nebeskom Ocu pitaju svagdanji kruh.

Na što, onda, u materijalnom redu socijalna pravda više veže pojedince, privatna društva i državnu zajednicu nego da ona bjelodano odsijeva u namirivanju materijalnih potreba, kako traže prilike i socijalne potrebe? Stvorac svijeta i njegovih materijalnih dobara namjenio je materijalna zemaljska dobra, u prvom redu, za opće potrebe svega čovječanstva. Bog je usadio u čovječju potrebu privatnog vlas-

ništva, ali je privatnom vlasništvu namjenio i socijalnu svrhu koja obvezuje privatnika da se socijalno, a ne egoistično, služi svojim vlasništvom. Bog je opunomoćio ljudsko društvo da u njegovo ime nadzire uporabu privatnog vlasništva. Nad svakim čovječjim dinarom, poduzećem, trgovinom, akcijom visi Stvoriteljeva volja: *ne samo u privatne nego i u socijalne svrhe!* Na terenu vlasništva našeg nebeskog Oca (*Gospodnja je zemlja i sve njezino bogastvo.* Ps. 23) ljudi zameću svoje privatne posjede, zato oči njegove absolutne Pravde bdiju da li oni uz svoje namiruju i socijalne potrebe.

Socijalna pravda upravlja svoj posebni samilosni pogled današnjem kapitalu i radnom staležu. Socijalna pravda hoće da predsjeda radničkoj nadnici, kolektivnom ugovoru, promicanju svih onih socijalnih ustanova koje se skrbe za pomoć slabijem i potrebnomu.

Socijalna pravda u određivanju radničke nadnice ne gleda radnika kao pojedinačku fizičku snagu, nego ko socijalnu osobu koja u sebi nosi svoju obitelj. Tako zvana *obiteljska nadnica* jest nadnica socijalne pravde. Socijalna pravda čini da gospodar u radniku gleda svog društvenog brata i jednakog člana društvene zajednice, kojemu po mogućnosti ide na ruku da i on jednom postane samostalan gospodar. Ona i radnika socijalno oplemenjuje, da on vjerno radi i uopće se vlada prema poslodavcu, kao da je poduzeće njegovo vlasništvo, u kojem on sudjeluje sa svojim radom i socijalnom nadnicom. Kao što se po socijalnoj pravdi vlasnik veseli nad svim onim što njegov radnik pametno i društveno poduzimlje da unapredi svoj stalež, tako po njoj i radnik pazi da ne krnji interese vlasnika, jer u zajedničkom promicanju obostranih interesa uspijeva dobro jednog i drugoga. Baš to je blagoslovno djelovanje socijalne pravde da ona čisto božanskim načinom u sklad dovodi individualne i socijalne razumne interese.

I kolektivni radnički ugovori zahtjev su socijalne pravde. Poslodavci i radnici u staleškim udruženjima dogovaraju se o nadnicama te o ostalim uvjetima rada. Jer je ovdje po srijedi opće dobro, u nuždi će i država, poštujući uvijek slobodu i inicijativu interesiranih stranaka, posredovati da se dogovorno slože radnici i gospodari.

Kršćanska ideja u socijalnoj pravdi

Proučavajući moderni sociolozi i državni političari društveni život i njegove socijalne probleme napravili su fatalnu i neoprostivu pogrešku, kad su rastavili zakonsko pravo od pravice, a pravdu odijelili od morala i savjesti. Zato njihovo provađanje socijalne pravde jest ne samo jednostavno i površno, nego je i revolucionarno i antisocijalno. Nikad se neće ljudsko društvo srediti i socijalno umiriti na najidealnijim pravnim zakonima, nek su i jednoglasno izglasani od zastupnika svih narodnih slojeva, ako ti zakoni ne izviru iz *pravice* koju diktira *moralno odgojena savjest.*

I nepravedno zakonsko pravo može se u nesocijalnoj društvenoj politici smatrati tobože pravednim zakonom za sređivanje društvenih prilika, ali socijalne savremene potrebe, koje se pojavljuju u užem i širem društvenom životu, mogu se urediti i usavršiti samo onim socijalnim pravom koji zakonskoj formi postavlja temelje i snagu u savjesti koja se hrani nadčovječjim, vječnim, božanskim moralom. Čovječja je savjest odraz i nosilica čovječjeg uma, volje i srca. Kad ona u svoj svojoj misterioznoj nutrini osjeća pameću i vjerom Boga i Njegovo absolutno savršenstvo, koje hoće da čovjek i u materijalnim stvarima, kao što je ekonomija, prema Božjem zakonu upravlja svoje odnose s bližnjim, tada ta božanska socijalna pravda preko svojih ljudskih slika sređuje i umiruje svijet.

Ako koja druga sila, a nemoralno savjesna spontanost, predvodi preuređenje svijeta na načelima nekakve formalističke socijalne pravde, tada je ta socijalna pravda neprovediva i revolucionarna, a ljudska revolucija uvijek je nesocijalna i zametak novih još katastrofalnijih revolucija.

Da prava, to jest božanska socijalna pravda zavlada u današnjem razvratnom društvu, treba pojedincima, društvima, narodima i državama jedna nadosjetna, unutrašnja, duhovna revolucija u savjestima, koju »fortiter et suaviter« pokreće u ljudskim srcima samo njegov Stvoritelj, Bog. Njemu jedinom pristupačno je svetište ljudskog srca, čo-

vječje savjesti, do koje ne mogu doprijeti ni sve kozmičke sile, a kamo li snaga ljudskih zakona. Sami Bog svojom otajstvenom milošću može prodrijeti u intimnost čovječje duše, njezine savjesti, da tu na licu mjesta, pokrene među ljudima tako zamašito pitanje kao što je problem socijalne pravde.

Socijalna pravda stvar je čovječje moralne svijesti, pitanje vjere, problem čovječjeg odgoja pomoću presvete milosti Božje, kako je uči jedina Kristova Crkva. Da ljudski zakoni u granicama čovječje mogućnosti provedu na svijetu socijalnu pravdu u svim slojevima čovječanstva, osobito na ekonomskom polju, gdje je najtvrdokorniji i najbezobzirniji čovječji grubi egoizam, treba prije svega da ne samo mase nego i njihovi društveni vođe i zakonodavci prožmu svoju savjest nadnaravnim i vjerskim osjećajima da zakon mora potjecati iz morala, a moral i zakon da su odraz Božje volje, te da se sav društveni život ima staviti pod okrilje presvete milosti Božje, koja je ne samo stvorila i uzdržaje ljudski rod nego je po Isusu Kristu u božansko socijalnom društvu, u katoličkoj Crkvi, dala primjer kako ima čovječanstvo živjeti.

Volja je Božja vrhovni čovječji zakon, ljudsko pravo, socijalna pravda. Ona nam se je očitovala u Isusu Kristu. On je čovječje sunce Pravde. On je primio na sebe sve ljudske dugove pred Ocem nebeskim, da za nje poda dovoljnu zadovoljštinu. On, Bog, uzeo je oblik sluge da bude jednak ostalim ljudima. Bogatstvo svoje božanske naravi podijelio je među sve ljude, da i oni budu dionici bogatstva božanske naravi i baštinici vječnog Božjeg kraljevstva. Da bude do zadnje mjere socijalan, družio se je Krist i sa očitnicima i grješnicima. Malenu djecu iznosio je kao uzor socijalnosti, kakovi imamo svi da budemo, jer malena djeca, i kraljevskog roda, trču i traže drugu djecu, ako ih samo ko ne priječi. Bio je veoma strog s bogatašima. Ekonomski egoizam istovjetovao je s grijehom lakomosti. Hranio je i čudesnim putem gladne, ozdravljao je sve vrsti bolesti, da se tako ljudi potaknu na milosrđe, osnivaju socijalne i karitativne ustanove za pomoć bližnjemu. Bogatoga Zakeja naveo je da osjeti potrebu te dijeli od svog imanja polovicu siromasima, a četverostruko vraća ako je koga prevario. Sve svoje pris-

taše uči da su međusobno braća koja imaju na nebu zajedničkog Oca. O materijalnoj svagdanjoj opskrbi kaže: nemojte najprije misliti šta ćete jesti ili šta ćete piti ili šta ćete obući, već prije toga mislite na kraljevstvo Božje na zemlji i na pravdu. Uopće u sabiranju zemaljskog bogatstva postavlja socijalno načelo: Ne sabirajte sebi *blaga* na zemlji! Ovo mu je vrhovni socijalni zakon: Sve, dakle, što hoćete da čine vama ljudi, činite i vi tako njima, jer to je zakon i proroci (Mat. 7, 12). I opet: Miri se sa svojim protivnikom brzo. Tko hoće da se s tobom parniči i tvoju košulju da uzme, pusti mu i kabanicu (Mat. 5, 25 i 40). A da Krist pokaže koliko treba imati visoku moralnu savjest, govori o savjesti u prilici svjetiljke i oka: ako je zdravo oko savjesti, sve će biti svijetlo i zdravo, u prvom redu tvoji odnosi sa iskrnjima. I zaključuje Isus: Ne bude li *pravda* vaša mnogo veća nego li književnika i farizeja, ne ćete ući u kraljevstvo nebesko (Mat. 5, 20). Od socijalno nepravednog čovjeka tražit će račun i o zadnjoj njegovoj pari (Mat. 5, 26).

Krist, Bog i Stvoritelj ljudi, znao je da čovjek ne daje veličinu ni riječ ni tijelo; da njegova narav nije ni u zakonu ni u vanjskom izražaju društvenog života, nego da je narav i bit čovjeka u njegovoj duši, u savjesti; da je čovjek u onom što u čovjeku osjeća i hoće; on svladava svoj iskvareni egoizam i oplemenjuje se ljubavlju prema svom bližnjemu; gdje on stvara ideale svog duhovnog života, a to je *savjesna čovjekova duša i srce*, zato Krist traži čovječju dušu i srce da tu smjesti svoju Božansku Socijalnu Pravdu koja će ravnati privatnim i društvenim čovjekovim životom. Zato je Isus kao Bog nastupio pred čovječju dušu i srce, da u nauci o osam blaženstva postavi u nje najidealniji pogon socijalnih pravila društvenog života: Blaženi *ubogi duhom* ... Blaženi *mirotvorni* ... Blaženi koji gladuju i žeđaju *Pravde* ... Blaženi *milosrdni* ... Na zadnjoj večeri oprostio se je od svijeta riječima: Ovo je moja zapovijed, da se ljubite među sobom ...

Kristova je ideologija sunce Socijalne Pravde! Njegovi su vjernici prvi njezini pioniri!

Dr. O. Božo Vucić:

Caritas i njezino kulturno značenje

RÉSUMÉ. — **Ce que la Charité est pour la civilisation.** — L' influence de la Charité est très grande dans le monde. Elle puise ses forces des trois faits: le commandement de Dieu, l' exemple de Jésus-Christ et notre relation mutuelle. Les effets de la Charité sont grands tout d' abord pour l' instruction. L' Eglise s' en est chargée dès le commencement. Elle a fondé les premières écoles et les universités. Elle a donné l' instruction à qui étaient abandonnés de tous, ce qu' elle continue de faire aujourd'hui dans toutes les parties du monde.

Du point de vue spirituel elle donne beaucoup aux malades. Elle leur montre les biens supérieurs, les encourage de supporter la maladie pour ces biens. L' amour maternel, duquel proviennent les oeuvres de Charité, les encourage et adoucit leur mal.

Innombrables sont les maladies soignés par la charité. Témoins les innombrables hopitaux dans toutes les parties du monde. Témoin aussi toute l' histoire de l' Eglise.

Celui qui exerce les oeuvres de charité éprouve lui même une joie que les autres ne connaissent pas. De plus elle en fait un caractère de plus en plus fort. Enfin l' exercice de ces oeuvres est le signe d' un esprit déjà bien cultivé.

La soiété elle-même bénéficie énormément de la Charité. Celle-ci crée la fraternité. Elle nous enseigne que nous sommes les membres d' une famille où Dieu est le Père. Elle est ennemie de l' égoisme et elle veut introduire le solidarisme chrétien dans la société. Tout le reste ne sont que des frases.

De même elle est contre les principes antisociaux du libéralisme économique qui a ruiné la société moderne. Les principes moraux doivent diriger la société. La Charité a aboli tant d' institutions antisociales dans les usages et dans les Codes des différentes nations. La raison de cette grande influence est dans l' action personelle et immédiate, dans un sentiment sincère par lequel la Charité est exercée. La nature se révolte spontanément contre tout ce que Nietzsche et sa compagnie disent à ce sujet.

Razni pisci su pokušavali, a pokušavaju i danas, iznijeti ono što je kršćanska ljubav, organizovana ili neorganizovana, učinila za ljude, za njihovo materijalno dobro i duševni napredak. Nemoguće je sve pregledati, jer je to nepregledno polje i s obzirom na vrijeme, buduć ta ljubav čini

svoja djela već gotovo kroz dvije hiljade godina; i s obzirom na osobe, buduć da su milijuni javnih i privatnih osoba u tom bili zaposleni; i s obzirom na učinjena dobra djela, pošto su ova najrazličitije vrsti i značenja; a osobito stoga što je mnogo dobro djelo, i takovo, koje je imalo najzamašnijih posljedica za javni život, na potonje generacije, u svom početku ostalo nepoznato, jer ga se je htjelo sačuvati sakrivena. Da i ne govorimo o učincima molitve, koja je najuspješnije sredstvo kršćanske ljubavi i potom najvažniji socijalni faktor, a čiji su učinci neizbrojni i često samom Bogu poznati.

Caritas označuje djela milosrđa, i duševna i tjelesna, učinjena bližnjemu; osobito pak označuje samo, napose organizovano vršenje takovih djela. Velika je i po svojim motivima, izvorima i po učincima. Motivi radi kojih se vrši Caritas neki su, i to najviši, u Bogu, a neki su u nami samim.

Zapovijed Božja.

Da će siromaha i nevoljnika uvijek biti na svijetu, istina je, koju je sami Bog unaprijed kazao. Stoga je i odnošaj ljudi prema ovim siromasima uvijek aktuelno pitanje. To tako važno pitanje t. j. kako se prema siromasima ponašati, sam je Spasitelj najkategoričnije i najjasnije riješio. On je dao formalnu zapovijed, da nas ljubav mora sve vezati. Rekao je: »Ljubi bližnjega kao samog sebe.« (Mt. 22, 31). Ta je zapovijed, po riječi samog Spasitelja, slična onoj: »Ljubi Boga svom snagom svojom«. I tako je dužnost da ljubimo bližnjega, stoga i nevoljnika, najuže vezana s dužnosti da ljubimo Boga.

I još je izričitije Isus Krist označio način našega vladanja prema siromasima i zapuštenima. Rekao je naime, da oni na osobiti način predstavljaju Njega. Stoga i djela milosrđa, učinjena njima, jednako je kao da su iskazana Njemu samomu. Kaže On: »Što ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće Meni ste učinili.« (Mt. 25, 40).

Te riječi Isusove osnova su svega karitativnoga rada. U njima je duboki razlog herojskih žrtava milijuna kršćana. One su riješile problem i više pripomogle potrebnima nego svi mogući socijalni sistemi.

Isusov primjer.

Učeći nas kako ćemo se vladati prema nevoljnima, Isus nije ostao na samim riječima, već je i primjerom pokazao, koliko je držao do njih. Nije On izbjegavao ničije društvo, jer je svagdje znao činiti dobro. Ali osobito mio sastanak bivao Mu je sa siromasima i bolesnicima, i na njima je najčešće pokazivao svoju moć.

I tako je pokazao, kako se Caritas mora udomaćiti među ljudima. Protivno nego su htjeli apostoli, hoće da mali dolaze k Njemu; (Mt. 19, 13 sl.) udovici iz Naima uskrisuje i vraća sina; (Luk. 7, 11 sl.) uskrisuje kćer Jairovu; (Mt. 9, 18 sl.) ozdravlja centurijonova slugu; (Mt. 8, 5 sl.) sažaljuje Mu se na položaj Lazarovih sestara, plače sam i uskrisuje Lazara; (Jo. 11) liječi gubavce, slijepe, hrome i druge nevoljnike; pa uči slušatelje, da na gozbu rado pozivaju siromahe, bolesnike, hrome, slijepe i druge, koji nemaju čime naplatiti, jer će se za nje naplatiti u nebesima; (Luk. 14, 13 sl) kao znak, po kom će Ivan poznati, da je On obećani Mesija, opisuje mu svoja djela, koja su sva u brizi za duševno i tjelesno dobro bolesnika i zapuštenih. (Mt. 11, 2 sl.) Čitave vojske bolesnika, koje je ozdravio, gubavaca, koje je očistio, mrtvih, koje je na život povratio, svi potišteni i očajni, koje je utješio: sva ova velika, neizbrojna vojska dovikuje nam na vas glas: »On je sve dobro učinio.« (Mk. 7, 37). A evanđelje ukratko sintetizira vas Njegov rad kad kaže, da je prošao čineći dobro.

Caritas i prosvjeta.

Među djelima, po kojima je Isus Krist htio, da ga poznadu, bilo je i navješćivanje istine siromašnim i zapuštenim ljudima, koji su čamili u neznanju. Stoga On i poručuje Ivanu da je On onaj koji siromasima navješćuje evanđelje. (Mt. 11, 5).

Istina je veliko dobro, a dati to dobro neuku pravo je djelo milosrđa. Crkva je to dobro znala, pa se stoga nije nikada plašila istine, već ju je uvijek i svagdje širila. Sve njezine institucije išle su za tim, da u jednom ili drugom pogledu šire prosvjetu. Zna se tko je prvi otvarao škole u

vijeku barbarizma i neznanja. To su bile crkve i samostani. U vrijeme, kad je svijet gladovao znanja, Crkva se je prihvatila posla da gladnoga nahrani. Crkve i samostani bili su žarišta koja su rasijavala znanost. Oko njih su se ljudi okupljali da budu poučeni u svim potrebnim i korisnim znanostima. Crkva duboko prožeta mišlju da je ona tu da ljudima pomaže rado je vršila taj posao.

Crkva je, bez obzira na osobe, svakome iskazivala ovo djelo milosrđa, budući da ga je svak i trebao. Ali se je u tom već iz početka posebice brinula za siromahe. To nije bio običaj kod pogana, pa su je napadali s ovog demokratizma. Tako se n. pr. Celsus ruga kršćanima što poučavaju neznalice. Njima je začudno zašto ne poučavaju najizabraniji samo neke izabranike, kao što su to oni radili, pa ne shvaćaju zašto se Crkva toliko spušta do najzapuštenijih.[1]

Poslije barbarskih provala u 5 vijeku propale su sve škole osim crkvenih samostanskih. I tu se Crkva opet posebice brine za siromahe. Tako n. pr. Teodulf, orleanski biskup, naređuje da kler podučaje djecu, a da za to ne prima ništa nego ono što bi roditelji svojevoljno dali.[2]

Jednako je bilo i poslije. Crkva je uvijek gledala, da siromasi ne bi trpjeli u poduci stoga što su siromasi. Tako treći Lateranski Sabor god. 1215 naređuje da učitelj ima besplatno poučavati siromašnu djecu, a crkva će se brinuti za njegovo uzdržavanje.[3] Isto se je tako kršćanska Caritas brinula za besplatno stanovanje siromašnih učenika.[4]

Dosta je makar i letimično upoznati se s radom, koji baš na polju prosvjete obavlja Crkva po najzabitnijim i divljim krajevima Azije, Afrike, Amerike i Australije da se vidi velika današnja zasluga Crkve na ovom polju. Pa ako ovi krajevi pomalo bivaju kulturniji to je neosporiva zasluga misijonara i misijonarka, koji taj posao vrše s velikim priznanjem i uspjehom, a vrše ga također i s najvećom požrtvovnosti i spremom, uvjereni da čine veliko i bližnjemu korisno djelo.

---

[1] Chenon Emile, Le Rôle social de l' Eglise, str. 319. Paris 1922.
[2] l. c. 325.
[3] l. c. 329.
[4] l. c. 333.

Ova prosvjeta obuhvaća sve grane ljudskog znanja. Katolički misijonari rade na nižim, srednjim i višim školama u Europi i vani. Također poučavaju u svem, što je potrebno za obiteljski i društveni život osobama obojega spola.

Caritas i duševna utjeha.

Velika su duševna dobra koja Caritas daje, pače i veća nego tjelesna. Kršćanska ljubav pomaže i dvori bolesnika bez obzira na njegovu narodnost ili stalež, već jedino jer je slika Božja, jer je naš brat, jer ima neumrlu dušu, jer nam je Isus Krist rekao da na bolesnika gledamo kao na Njega samoga. Bolesnik to opaža i to na nj najplemenitije djeluje. Sam o svojoj duši i čovječjem dostojanstvu stiče dobar i ispravan pojam, pa će se ozbiljno pobrinuti za vlastiti duševni i tjelesni život. Ta mu misao daje snage, da se ne zaboravi ni u najtežim bolima.

Tako će raspoloženje bolesnik dobiti samo kod onoga, koji se za nj brine iz kršćanske samilosti. Za ovu puno vrijedi i pojedini čovjek. Naprotiv biva li staranje iz t. zv. humanitarnosti ili iz kojih drugih motiva ne će bolesnik puno dobiti. Tu se ne obazire dovoljno na dušu. A ako se na nju ne obaziremo, naći će se često takih nevoljnika, kod kojih se nema na što drugo obazrijeti.[5]

Osobito na bolesnika lijepo djeluje, kada vidi koliko se drugi za nj žrtvuje. Bolničari i bolničarke, vođene idejama koje im Crkva stavlja pred oči u skrbi oko bolesnika, žrtvuju za nj ne samo svoja materijalna dobra, nego i ono što im je najdragocjenije na ovom svijetu: i zdravlje i život. To nije puka mogućnost, nego dnevna činjenica. Dovoljno je prolistati misionarsku statistiku ili statistiku naših bolnica, da se vidi koliko tu gine mladih i dragocjenih života. Pa kad sve to bolesnik vidi, i kad vidi duge noći sprovedene uz njegov bolesnički krevet i vas trud za nj podnesen: tad ne ostaje hladnokrvan. Ovo plemenito djeluje na cijelo njegovo biće, i trajno će ostati zahvalan tolikoj ljubavi.

[5] Liese Wilh. Prof. Dr., Geschichte der Caritas, str. 9. Freiburg 1922.

Caritas i tjelesna pomoć.

Pokraj duševnih bolesnik prima i tjelesna dobra. A veliko je socijalno dobro spasiti nekome zdravlje, a još veće spasiti mu život. Za tim ide sva higijena i njene ustanove. Pa tko bi kazao koliko je zdravlja sačuvano i koliki su milijuni života spašeni baš, jer je radila Caritas! Već u prvim vjekovima kršćanstva, za vrijeme kužnih bolesti i gladi, n. pr. god. 252 u Kartagi, a god. 268 u Aleksandriji, dok su pogani bježali i izbacivali bolesnike na ulicu, ostavljajući ih nepokopane, dotle su kršćani, vođeni od svojih biskupa, spasavali ih i iskazivali im svaku pomoć.[6]

A koliko je ljudskih života spasila Caritas kroz sve vjekove kršćanstva mogu nam pripovijedati bolnice i zakloništa, koje je baš ona za to sagradila. Sv. Elizabeta, turinška grofica, hranila je dnevno na stotine siromaha na svome dvorcu Wartburgu; sagradila im je mnoge bolnice, te ih je sama pohađala. Proviđala im je sve potrebno; a kad ne bi mogla drukčije pomoći, prodavala je svoje nakite.[7] Na isti način i sv. je Hedviga spasavala siromahe i bolesnike.[8] Sv. Karlo Boromejski je u svojim sinodama uredio sve potrebno za njihovu njegu. Dobra koja je učinio za vrijeme glada 1570 i za vrijeme kuge 1576 herojska su djela, na koja ga je gonila jedino misao na Boga.[9]

A kako je velika djela učinila Caritas preko sv. Vinka Paulskoga svjedoči nam Red Sestara Milosrdnica koje je on osnovao. Caritas je osnovala zakloništa za sve vrsti ljudske nevolje: za malu djecu, sirote, nahode, gubavce, slaboumne itd. Dosta je i s malo objektivnosti pogledati u misijski rad raznih Redova i Kongregacija u našim i u nekulturnim stranama svijeta, da se vidi koliko se tu tjelesnih najrazličitijih dobara čini milijunima od najmanjega djeteta do mrtvoga starca.[10]

[6] Chenon, l. c. 458—459.
[7] Liese, l. c. 165 sl.
[8] Liese, l. c. 167—168.
[9] Liese, l. c. 366—371.
[10] V.: Génoud Leon Manuel des oeuvres du Canton de Fribourg, 1923.; Katoličke Misije, Zagreb; Le Missioni Francescane, Roma; Anales des Franciscaines Missionnaires de Marie, Paris. Itd.

Što nam o svem tomu kaže zadnji svjetski rat? Caritas je učinila sve da ublaži strahote rata. Proti egoizmu, koji je dominirao u svjetskoj klaonici, Caritas je suprotstavila svoj altruizam. Katoličke milosrdne sestre nisu se plašile ni bojnih poljana. U bolničkim vlakovima pratile su bolesnike. Kod kuće su samostani pretvoreni u lazarete, gdje su opet poput anđela činile svako dobro ne žaleći svog vlastitog života. Dvije godine iza rata došao je u jedan švicarski grad dosta veliki broj časnih sestara iz Beča. Tu su se smjestile u neki samostan, da bi se oporavile od teških napora u samaritanskoj službi. Vidio sam kako je svake nedjelje umirala barem po jedna, kadikada i po više ih, a sve kao žrtve, istrošene u radu za ratne bolesnike po bečkim bolnicama. Nastojeći, da bi bolesnici opet dobili zdravlje, žrtvovale su svoje. Stoga ako je veliki broj ratnih bolesnika pribolio teške rane, u velikom je dijelu tom pridonijela Caritas.

Caritas i samaritanac.

Caritas djeluje plemenito ne samo na nevoljnike, već i na onoga, koji je vrši. Prije svega daje osobama, koje je ljube veliko zadovoljstvo. Milosrdna sestra u bolnici, punoj svakakvih jada, zadovoljnija je i sretnija od onih koje žive u svijetu. To im priznaju i sami protestanti.[11] Izvor tomu zadovoljstvu nije i ne može biti u samoj službi kao takovoj, nego u službi, vršenoj iz vrhunaravnih motiva, koje im je Bog stavio pred oči.

Caritas djeluje i u tom pravcu što sve više čovjeka jača u plemenitom raspoloženju i čini ga, da je sve to veći gospodar sama sebe. Jer kad se je u nečemu svladao više puta, već je sposobniji da čini i veća djela. Obavljanje karitativnih djela najjača je i najuspješnija uzgojna škola.[12]

Vršenje djela milosrđa, kao što ih čine osobito katoličke milosrdne sestre, odraz su velike kulturne visine na kojoj se nalaze u društvu. Jer ništa se ne da isporediti s takom

[11] Fontane Theodor kod: Rost, Die katolische Kirche nach Zeugnissen von Nichtkatholiken, 201.

[12] Foerster Fr. W.: Lebensführung, 231.

osobom, koja se ne obazire ni na se, ni na okolinu, gdje svak traži samo sebe; koja se odriče tjelesnih užitaka, rodbine, vlastite obitelji, da se jedino iz ljubavi k Bogu posveti za dobro bližnjega, ne bojeći se pri tom ni same smrti. I sam zloglasni Voltaire bio je prisiljen priznati visoko moralno i kulturno stanje te osobe kad je rekao da nema ništa većega od žrtve, koju prinaša katolička milosrdna sestra njegujući u bolnici ono čega se svi drugi plaše.[13]

Ne samo za bolesnika i bolničara nego su njezini učinci veliki i za cijelo društvo. Prije nego itko, ona može među ljude donijeti toliko željeno bratsko raspoloženje.

Bratstvo među ljudima.

Nitko ne će donijeti jedinstvo i osjećaj bratstva za kojim se toliko čezne ako ne Caritas. Govori se ljudima o miru, a ne će da se znade, da ne može biti mira, dok duh ne bude zato pripravan. A nitko ne može pripraviti taj duh, nego ideje iz kojih izvire Caritas. I zbilja ono iz čega ona izlazi i što toliko naglasuje ljudima jest istina da smo svi djeca jednog Oca nebeskoga. Uči nas, da smo svi braća. S takim idejama oživjet će među ljudima i misao o bratskom odnošaju, o međusobnoj ovisnosti.

Opaža se nastojanje, da se raznim surogatima ucijepi ljudima misao o bratstvu. Ustanovljuju se razna društva i forumi, da bi pojedince i narode odvraćali od neprijateljskog raspoloženja. Ali to su samo surogati, i ništa drugo. Čim je po srijedi interes, stvarni ili umišljeni, ne obazire se više na take forume, već se, ako se može, silom bije drugoga. Jedni će drugima izgledati blizu, ali samo dok to bude u interesu. Caritas, koja ne ide za interesom, već koja u svakom i znancu i strancu, prijatelju pa i neprijatelju, gleda sliku Božju, brata po zajedničkom Ocu, ona jedina može ljude trajno zbližiti.

Caritas nas naime uči da smo svi članovi jedne velike obitelji, u kojoj je Bog Otac. Svi smo otkupljeni istom krv-

[13] Kod: Rost, Die Kulturkraft des Katholizismus, 452—453; — Rost, Die Caritas als volkswirschaftlicher und religiöser Faktor, u: Zeitschrift für christliche Sozialreform und Caritas, Luzern 1923—1934. Heft 1. str. 51; 71.

lju Isusovom, i svima nam je određena jedna vječna domovina, gdje ćemo opet živjeti u jednoj velikoj obitelji kao braća, a Bog će joj biti na čelu. Ta misao mora u nama buditi raspoloženje, kakvo se nalazi u dobroj obitelji.

Caritas pridonosi ideji bratstva i tim što ruši egoizam. Ovaj je neprijatelj jedinstva i najžešći uzrok razmiricama među pojedincima i državama. Jedinstvo može nastati tek onda, ako znademo poštovati tuđe. To nas baš uči Caritas, kad nam kaže: Ljubi bližnjega kao sebe. Što ne želiš da se tebi učini ne čini ni ti drugomu. Nitko ne želi da se u njegovo kreće i svak hoće da ga se poštuje. Kad se to čini, a to traži Caritas, nestati će velikog uzroka neprijateljstvu i nebratstvu.

Veoma je potrebno da ljudi uvide istinu, da jedan bez drugoga ne mogu sretno živjeti ni napredovati. Dok kršćanski solidarizam ne bude zavladao u društvu, i dok se ne uvidi potreba, da se jedan ima žrtvovati za zajednicu, a zajednica za jednoga, ne će ni bratstva biti među ljudima. Paragrafi mogu zapriječiti neke ekstreme, ali ne mogu stvoriti uvjerenje o potrebi zajedničke suradnje. Opet je Caritas, koja nas uči, da se moramo žrtvovati jedan za sve, a svi za jednoga. To je kršćanski solidarizam, toliko potrebau normalnom životu društva. [14]

Caritas i posljedice ekonomskog liberalizma.

Prije Isusa vladao je silni kontrast između društvenjh klasa. Neki su imali sve u rukama, drugi ništa. Sjetimo se robova i njihovih gospodara. Bogati su se koristili svojim imanjem, pas u sve zgrnuli u svoje ruke: s druge strane ostala je nepregledna masa bez ikakve pomoći.

Ista stvar, samo u drugom izdanju, pokazala se je i u naše vrijeme i to baš onda kad su iz privrednog života istjerali načela Isusova o ljubavi bližnjega, o podređenosti materijalnih dobara; kad se je privredni život stavio na načelo potpune neovisnosti i konkurencije. To je urodilo takim plodom, da su se tek nekolicina, koji su raspolagali s kapitalom, obogatili i sebi rezervirali svu industriju, dok

[14] Rost, Die Caritas als volkswirtschaftlicher und religiöser Faktor 63.

je velika većina ostala na sred puta, jer nisu imali sredstava za konkurenciju. Posljedice svega toga danas se tako osjećaju.

Kršćanska načela osuđuju ekonomski liberalizam, koji ugnjetaje slabijega. Sticanje nije najviši cilj; ono se ima ravnati moralnim načelima. A zatim opet vidimo tko najviše misli na te žrtve ekonomskog liberalizma: kršćanska Caritas, časne sestre, samaritanke, po raznim gradovima čuvaju nejaku djecu, dok otac i majka moraju u tvornici zaslužiti koru kruha. Po bolnicama i zakloništima staraju se za one, koji su satrveni u borbi baš s tim liberalizmom. Kršćanski socijolozi brinu se za osnivanje sindikata i udruga za zaštitu zanatlija i radnika, što svjedoče razna udruženja po Njemačkoj, Švicarskoj, Francuskoj i drugim zemljama. Pa kao što u starija vremena, kad potlačenim nitko nije htio pomoći, pače onaj, koji je to morao još ih je više isisavao, Crkva s milosrdnim svojim srcem bila im je utočište, [15] tako i danas tare mnogu suzu koju je skrivio ekonomski liberalizam.

Stoga Caritas ne prestaje dovikivati, da ovozemna dobra nijesu najviše dobro ni naša zadnja svrha, i da je njihovo sticanje podložno vječnim moralnim zakonima. Caritas je zaslužna, što se je kroz mnogo stoljeća u čovječanstvu sačuvala ravnoteža. A gdje je danas nje nestalo, kao što je to jednim dijelom u ekonomskom životu, stanje je veoma teško, i to baš jer Caritas nije više tu.

Nekršćanske pravne ustanove.

Razni poganski običaji i pravne ustanove, imale su mnogo toga, što je ponizivalo čovjeka. Poznat je njihov nazor o izlaganju i ubijanju djece. Crkva je, vođena samaritanskim duhom Isusovim spasavala ova nevina bića i uspješno se borila proti ovim divljim ustanovama, kao što spasava i bori se i danas u nekulturnim predjelima Azije, Afrike i drugdje. Poznate su poganske i prvašnje i današnje ustanove

[15] Uhlhorn Dr G., Die Christliche Liebestätigkeit in der alten Kirche, kod: Rost, Die kath. Kirche nach den Zeugnissen von Nichtkatholiken, 201—202.

s obzirom na ženu i robove. S njima se je postupalo kao s životinjom. Gospodar je n. pr. mogao s robom raspolagati po miloj volji, pa ga i ubiti kad mu se to prohtije, a da ne bi za to morao koga pitati ili komu odgovarati. Caritas se je opet proti tomu borila i Crkva nije imala mira, dok nije ženi povratila dostojanstvo, koje je ide, i nije mirovala dok nije iskorijenila ropstvo. Zato je ustanovila i posebne Redove. Svi kulturni narodi, pod uplivom načela kršćanske samilosti, osuđuju ropstvo. Što Caritas i danas radi u tom pogledu preko misijonara dostojno je svakog priznanja. A poznato je da razni Redovi i Kongregacije sabiru milodare po svem kršćanskom svijetu baš za otkup robova u afričkim i azijskim krajevima. Pa će se još naći takih neznalica i zlobnika, koji će reći Crkvi, da je natražna i nekulturna!

U tom je smjeru već u 2—3 vijeku Caritas učinila veliki upliv na rimsko pravo, pa tako izmijenila mnoge nečovječne zakone.[16] Isto je tako djelovala na tolike ustanove germanskog prava u Srednjem Vijeku.[17] Naglašujući neustrašivo da smo svi jednaci, jer svi imamo neumrlu dušu, onemogućila je prekomjerno presizanje rimskih careva u lična prava.[18] Za Konstantina formalno je Crkvi priznato pravo, da se k njezinom sudu uteku koji budu htjeli. Tako su siromasi bili zaštićeni od mnogih nasilja i nepravda. I to je njezina velika kulturna zasluga, kako joj priznaje protestant Uhlhorn.[19] A kako su uznici, pa udovice i sirote bili izvrženi mnogim nepravdama i nemilosrđu pod uplivom poganskih običaja i prava Crkva je dobila pravo da ih nadzire, pa je i njihova sudbina bila mnogo olakšana. Caritas je učinila da se je i s njima počelo postupati kao s ljudima. Ukratko možemo reći, da sve što Europa ima počiva na tvrdom temelju da svi ljudi imaju neosporivo pravo na pravednost, slobodu i samilost, rekao je poznati kemičar Dumas u francuskoj Akademiji, a taj je rad imao uvijek karitativni karakter. Kršćanska je Caritas tako u mnogočem popravila pogansko nečovječno pravo i običaje.

[16] Liese, l. c. 135—136.
[17] l. c. 226.
[18] l. c. 136.
[19] l. c.

Drugo zvono.

Moramo nažalost priznati da ih ima koji tako ne misle. Rekli smo da Caritas u nevolji čini velikih usluga. A sad kažu neki da ne smijemo siromahu pružati kakove materijalne pomoći, a još mu manje iskazati kakvo osobno saučešće. Sve one, kažu oni, koje Caritas hoće da spasava treba istrijebiti s lica zemlje. Oni su namet na društvu.

Nietzsche n. pr. kaže, da se ne smije osjećati za drugoga ni sažaljivati ga. Saučešće, samilost je zlo. Kad bi se po njoj vladali, propalo bi društvo. Život je, kaže on, da oštetiš, da svladaš tuđina i slabijega, da ga satareš, isisaš, da mu nametneš svoju volju. Neki su izabranici, a drugi su raja. Izabranici moraju žrtvovati sve druge, učiniti ih svojim robovima, oruđem. Ovi moraju služiti kao podnožje da se nekolicina popne više. Treba u sebi jačati svijest udaljenosti i prezira prema svim nižima. Mora bit ponosan koji nema samilosna srca. Nadčovjek mora biti daleko od morala, koji pripovijeda samilost i rad za drugoga, pače mora iz srca mrziti ovaku samilost i rad. Nadčovjek osjeća samo za sebi slične; prema nižima radi kako ga je volja, bez samilosti.[20] Tako i jedna njegova učenica misli da tko hoće biti velik mora biti bezobziran.[21]

Slično tvrdi i Huxley. Znanost traži, misli on, da se otstrani sve neizlječivo zaražene, one koji su oslabili od starosti, bolesne, nakazne pa i svu suvišnu djecu. Drugom opet nije po volji njega bolesnika, slijepih, gluhih i uopće slabih, osiguranje za slučaj bolesti i nezaposlenja, jer da sve to priječi napredak čovječanstva.[22] A neki su zastupali misao, da se poubijaju neizlječivo bolesni i abnormalni; jer da bi to bilo korisno za društvo.[23]

Kako li odvratno zvuči ovo nekulturno, nečovječansko nadmudrivanje, prema naziranju, kog nam daje Caritas,

[20] Nietzsche Fr., Jenseits von Gut und Böse. Zur Genealogie der Moral, 235—243.
[21] Key Ellen, Persönlichkeit und Schönheit,[3] kod: Savicki, Der Sinn des Lebens, Paderborn 1921. str. 205.
[22] Kod: Cathrein l. c. 351.
[23] Kod: Liese, l. c. 0—10.

koja nalazi srca i mjesta za svakoga koji se zove čovjek, a osobito za najzapuštenijega! Ali, hvala Bogu, ovaki su glasovi veoma rijetki. A čovjek ekvilibriran (Nietzsche je izgubio um za 11 zadnjih godina i taki je umro) spontano ih i s prezirom odbija. Ako možda sam ne radi na polju, gdje radi Caritas, ipak priznaje njezine neosporive zasluge za dobro ljudi.

Zaključna riječ.

Otkako je Bog dao ljudima uzvišenu zapovijed, da se ljube međusobno i naložio da u bližnjemu, osobito siromahu gledaju Njega, te otkad je kazao da će svaka usluga, učinjena siromahu bit nagrađena, kao da je Njemu učinjena, ljudi su dobili novih, nečuvenih pobuda da se žrtvuju za bližnjega. Odonda počeo je djelovati novi faktor Caritas i preobrazio je zemlju. Ovaj faktor djeluje već gotovo dvije hiljade godina. Odmah od početka svog djelovanja, a osobito tijekom vremena promijenio je teorijski nazor o odnošaju između ljudi. Ali ne samo teorija, nego što je i važnije, praktično je vladanje drukčije. Caritas je zauzela u srcu ljudi duboki korijen, pa su oni učinili i čine mnogo za zapuštene. Njezini su učinci veliki za čovjeka u duševnom i materijalnom pogledu.

Tko stoga može procijeniti svu njezinu kulturnu vrijednost! Ne samo da je to jedan između najljepših dragulja Katoličke Crkve, nego je to jedan između prvih kulturnih faktora za čovječanstvo uopće. Dobro je rekao F. Paulsen da, ako čovječanstvo živi, to živi, jer se za nj samopregaraju njegovi najbolji, najnesebičniji, najjači i najčišći. Baš to radi Caritas! I što je kulturni rad, ako ne spasiti tuđi i duševni i tjelesni život, pa ga onda unaprijediti i razviti? I koji je veći kulturni rad, nego spasiti i unaprijediti taj život kod onoga, koji to ne može ili ne zna sam, kao što su to milijuni unesrećenih na razne načine. I sve to radi Caritas! Veliko je stoga njezino kulturno značenje.

KULTURNI POGLEDI

Rad Papâ za upoznavanje Istočne Crkve — (Les Papes exigent que nous connaissions l' Eglise Orientale). — U povijesti su nam poznati toliki pokušaji rimskih Papa da bi došlo do ujedinjenja Zapadne i Istočne Crkve. Ovdje ćemo ukratko spomeniti nešto što je u tom pogledu učinio pk. Papa Pijo XI.

Uvjeren da će najprije doći do sjedinjenja ako se budemo dobro upoznavali Pijo XI osnovao je universu »Istočni Institut« za upoznavanje povijesti i života Istočne Crkve. Ona se je danas razvila u najvažniju i najveću ustanovu ove vrste na svijetu. Radovi ovog sveučilišta najvećim su dijelom objelodanjeni u časopisu »Orientalia Christiana« koji je počeo izlaziti 1923, a od 1935 izlazi pod imenom »Orientalia Christiana Analecta«. Tu su po prvi put objelodanjeni mnogi dosada nepoznati dokumenti, koje su skupili profesori Hofmann i Hausherr. Hofmann je posebice publicirao dokumente iz rimskih, fiorentinskih arhiva i iz arhiva s grčkih otoka o odnošajima sv. Stoice i pojedinih odijeljenih patrijarha. Tu je publicirao i veoma važne priloge o Efeškom Saboru. Radovi prof. Hausherra bave se Pseudo Simeonom kao i sirskim i armenskim tekstovima Evagriusa iz Pontusa i Grgurom Ciparskim.

Objelodanjeni su i drugi veoma važni prilozi za upoznavanje prošlosti Istočne Crkve. C. Chevalier piše o Mariologiji sv. Ivana Damascenskoga (sv. 109), a H. Beck o preodređenju kod bizantinaca (114). P. Spačil u mnogo svezaka (2, 8, 25, 48, 50, 74, 88, 104, 113) pisao je o najvećim istočnim teolozima. Dr F. Diekamp sakupio je i objelodanio u sv. 117 dosada nepoznate tekstove sv. Atanazija, Ćirila Jeruzalemskoga, Grgura Ninskoga, Gelazija Cezarejskoga itd. O istočnoj hagiografiji i mistici pišu I. Hausherr (80), W. Thill (102, 108), Wajnberg (106); dok su S. Euringer i O. Löfgren objelodanili pet koptičkih anafora, a N. Borgia »Horologion« (56), koji bi odgovarao rimskom brevijaru. Za povijest Istočne Crkve važna su istraživanja N. Baumgartena (35, 58, 61, 66, 73, 94, 119) o počecima kršćanstva u Rusiji i istraživanja Panjikarana o kršćanima sv. Tome kao i Markwarta o armenskim biskupijama. Mgr. Beltrami radi o Armenskoj Crkvi u 16 vijeku. (83) S. Obertynski objavio je važne studije o ujedinjenju Armenaca na Fiorentinskomu Saboru (96), dok o crkvi u Bugarskoj i u Albaniji u najnovije vrijeme izvješćuju F. Cordignano (99) i I. Dujćev (101, 111). O agheologiji u Istočnoj Crkvi izvješćuje G. de Jerphanion (62, 65, 82).

Uz ovu kratku i letimičnu sliku onoga što su spomenuti učenjaci objelodanili u 121 dosada izašlom svesku »Orientalia Periodica Christiana« moram spomeniti izložbu orkvene umjetnosti, koju je zamislio pk. Papa

Pijo XI, a koja će se, prema odredbi Pija XII, održati u Vatikanu 1942. To će biti najgrandioznija umjetnička izložba koja je ikada organizirana. Tu će biti i najveća, stoga i najpoučnija i najzanimljivija izložba istočne umjetnosti od početka do danas. O njoj piše »Osserv. Romano« (30. VII. 1939): To je u stvari prva izložba u kojoj će se moći vidjeti crkvena umjetnička djela raznih istočnih kulturnih centara jedna uz druge u različitim stilovima, kulturnim epohama i u karakterističnim izražajnim formama; to će biti jedan snažni korak naprijed u istraživanju cjelokupne umjetnosti koja potječe iz Bizanta.«

Na ovoj izložbi, kako se tu kaže u svim svojim umjetničkim tvorevinama bit će zastupani obredi: aleksandrijski, antiohijski, sirohaldejski i bizantinski u svim ograncima. Izložit će se slike, crkveno posude svih vrsta, crkvena odijela, liturgijske knjige, modeli crkava i reprodukcije zidnih slika i mozaika iz svih vjekova. Bit će dolično zastupane i male zemlje kao što su Albanija, Libanon i Sirija, te starokršćanski život u Arabiji. Usto stručnjaci će za vrijeme izložbe držati predavanja o postanku biti i razvoju istočnih crkvenih obreda i o njihovu utjecaju na umjetnost.

Kao što universa »Institutum Orientale« tako i časopis »Orientalia Christiana Periodica« i ova izložba crkvene umjetnosti, prema zamisli Pija XI i sadanjega sv. Oca Pija XII ima poslužiti temeljitomu upoznavanju prošlosti i sadašnjosti Istočne Crkve. Izmjenično upoznavanje je put kojim će se najprije ostvariti jedinstvo koje je toliko Isusu Kristu ležalo na srcu i za koje mi svi moramo raditi. *Dr. B. V.*

* * *

Klement V (1305—1314). Ivan XXII (1316—133) i Uroš II Milutin (1282—1320). — U uskršnjem prilogu »Misionara« 1939 — Opšte vaskrsenje napisan je članak: *Hristos voskrese i našim pretcima, našim svetim kraljevima i mučenicima!* — K r a l j M i l u t i n — u kojem se tvrdi, da su pape Klement V i Ivan XXII podigli križarsku vojnu protiv Milutina i Srba. Tako piše: »Ali je manje poznato, kako je papa rimski objavio krstaški rat protiv kralja Milutina, i kako je Milutin razbio krstaške vojske i oterao ih od svoje države.« (10). Dalje veli: »U to vreme, 1314 godine, umre Milutinova majka, kraljica Jelena. A odmah posle njene smrti papa Kliment naredi da se propoveda krstaški rat protiv srpskog kralja, obećavajući krstašima (križarima) velike nagrade i oproštaj grehova. No ovaj rat nije se ostvario za života pape Klimenta nego docnije.

Godine 1318 papa Jovan XXII obnovi poziv u krstaški rat protiv Milutina. Taj poziv papa pošalje i nekoj vlasteli srpskoj, da bi njih nekako ocepio od Milutina. Ovako im piše papa: ‚S bolom i žalošću doznali smo, da se vi nalazite pod vlašću kralja Rasije, ne samo šizmatika već i pravoga neprijatelja vere Hristove, *koji nema nimalo čovekoljublja i koji besni zverskom jarošću* ... Nimalo se ne plašite toga šizmatika no budete odvažni i hrabri, imajući tvrdu nadu na pomoć svemogućega Boga i svetu rimsku crkvu'.

No svemogući Bog pomogne u ovom slučaju kralju Milutinu a ne papi. Papa uspe da stvori jednu koaliciju protiv Srba. Tu su ušli: Herceg

Filip Tarentski, Karlo sicilijanski, grofovi Blebirski, kralj ugarski Robert, grof albanski Mentul Muzaki, sevastokrator Vladislav Konjović i Vladislav sin kralja Dragutina.

Ugarska vojska upadne u Bosnu. I papa piše ugarskom kralju i pohvaljuje ga. Pa onda šalje nove pozive za krstaški pohod na Milutina nemačkom imperatoru Fridrihu, poljskom kralju Vladislavu, češkom Jovanu, hercegu austrijskom Leopoldu, koruškom Henriku. U tom proglasu on opet naziva Milutina: rex perfidus, schismaticus et religionis christianae totaliter inimicus.« (Nav. mj.).

Na koncu zaključuje, kako je Bog pomogao Milutinu, da spasi Srbiju i Balkan, i to od Mongola i Latina, to j. od Katoličke Crkve. Po mišljenju g. pisca jednako su opasni Srbiji katolici i Mongoli! Lijepa li pojma o kršćanstvu! Piscu članka nije do istine: glavno mu je, da piri mržnju protiv Papinstva i Kat. Crkve, kao da je to zavjetna misao »Misionara«! Treba samo malo zaviriti u podatke nepristrane povijesti o prilikama koje su tada vladale u Ugarskoj i Hrvatskoj, susjednim zemljama Srbije, da se uvjerimo, kako je pisanje člankopisca neobjektivno i tendenciozno! Po izumrću Arpadovića, koji su slobodnim izborom Hrvata, nosili na glavi i hrvatsku krunu, nastojanjem Bribirskih knezova Šubića, a poglavito bana Pavla I, došao je na hrvatsko-ugarsko prijestolje Karlo Robert (1301—1342) iz Anžuvinske dinastije (Vj. Klaić, Povijest Hrvata, sv. II — dio I 3—7, Zagreb 1900).

Karlo Robert imao je da izdrži od g. 1301—1309 žestoke borbe s drugim pretendentima na ugarsko prijestolje, dok ih nije potpuno svladao. Pape Bonifacije VIII, Klement V i Ivan XXII bili su na strani Karla Roberta (Klaić, nav. dj. 7—24).

Suviše je Karlo morao ratovati i sa velikašima u Ugarskoj i Slavoniji od g. 1310—1321, dok i njih nije potpuno upokorio (Klaić, nav. dj., 24—30).

Rat s Milutinom i Stevanom Dragutinom (1319—1320)

Stevan Uroš I (1243—1276) imao je za ženu Jelenu, koja je prema nekim piscima bila kći Bele IV, ugarskoga kralja, prema drugima kraljevske porodice u Francuskoj, a treći vele, da je bila kći Baldovina, posljednjega cara Latinskoga carstva u Carigradu. Poslije njegove smrti vladao je njegov sin Dragutin (1276—1282). Radi boležljivosti i grižnje savjesti, što je zlostavljao oca, odreče se prijestolja i dade krunu bratu Milutinu s pogodbom, da je ustupi njegovu sinu Vladislavu, kad postane punoljetan. Za se zadrža Srijem. Njegov šurjak ugarski kralj Ladislav III (IV) Kumanac, pokloni mu upravu Mačve, Bosne, Srijema, Beograda i Braničeva. (Klaić, nav. dj. 6—7). Dragutin je ispočetka bio privržen Karlu Robertu. Poslije zaželi krunu sv. Stjepana i pridruži se neprijateljima Karlovim. Ametice ga potuče Pavao Gorjanski, kastelan Požege (Klaić, nav. dj. 11). Radi te pobune riješio ga je Karlo vladanja u Mačvi. Dragutin pođe u kaluđere; a poslije njegove smrti Milutin htjede njegove zemlje pripojiti Srbiji. Poslije krvavih borba Karlo ga nadvlada, pripoji Dragutinove zemlje Ugarskom kraljevstvu kojemu su i otprije pripadale. U ratu mu je pomagao hrv. i bosanski ban Mladen II i stric kraljev Filip od

Tarenta, baštinik Arbanaske i Drača. Ban Mladen potuče Milutina, koji je morao povratiti otete zemlje. (T. Smičiklas, Povijest hrvatska, Dio prvi, 390, Zagreb 1882; Klaić, nav. dj. 30—31). Kad je Ivan XXII doznao za pobjedu, uzradovao se je, te pozva kršćanske vladare, da pripomognu Karlu i da zaštite katolike, koje je Milutin proganjao. Evo što o tome veli Dr. Marković: »Ivana XXII, nasljednika Klementa V, zdravo obradova taj događaj; ali ga ne treba bijediti, što se više radovao pobjedi katoličkog vladaoca, nego njegovom slučajnom porazu; s tim većma, što u njegovim očima Milutin bješe samo »raskolnik i neprijatelj katoličke vjere«. A pošto ga držaše takovim, u interesu katoličke vjere, nagovarao je također cara Fridrika i ostale katoličke kraljeve, da se udruže s Karlom, te nadvladaju sasvim raskolnike i nevjernike«. (Marković-Perković, Slaveni i Pape, II 337, Zagreb 1904; Klaić, nav. dj. 31). Tu nema ni spomena o križarskoj vojni.

Dalje je neispravno, što pisac tvrdi, da je Papa pisao nekoj srpskoj vlasteli, da se otcijepe od Milutina. Milutin je nemilo progonio katolike: to je njima dodijalo, te su tražili prigodu i saveznike na svim stranama, kako bi se u zgodnom času otresli nasilja Milutinova. O progonstvu katolika obavijestili su Ivana XXII, koji ih je hrabrio, da se bore proti nasilju. (Vidi Dr. Marković: Dukljansko-barska Metropolija, 111—112, Zagreb 1902). Dakle, vlastela su se bez Papina poticaja bunila protiv Milutina.

Dalje kaže pisac, da je Milutin nekom političkom porukom polaskao Papi radi političkog položaja u svijetu, kao vladaru, a ne kao poglavaru Crkve, dočim je to Papa shvatio kao da se želi povratiti sa svojim narodom u kat. Crkvu. (Nav. mj.10). Ovo se protivi povijesnim činjenicama. Milutin se je obratio Papi Klementu V kao poglavaru Crkve, zatražio od njega, da pošalje u Srbiju učene ljude, koji će njega i narod poučiti u kat. vjeri, i da *uzme njegovo kraljevstvo pod okrilje svoje i Apostolske Stolice. Suviše je tražio blagoslovljenu zastavu, koju će nositi u bojevima protiv neprijatelja kršćanske vjere* (Dr. Marković: Cezarizam i Bizantinstvo, II 149—150, Zagreb 1891). Istina, da je Milutin u tome bio neiskren i prepredeni bizantinac, koji je pisao Papi licemjerno i farizejski bojeći se, da se ne bi ponovno osnovalo Latinsko carstvo u Carigradu, o čemu je francuski kralj Karlo Valois s Mlečanima pregovarao. Kad je vidio, da od pregovora nema ništa, prekine odnošaje s Papom i stane proganjati katolike. (Marković-Perković: Slaveni i Pape, II 333—334; Cezarizam i Bizantinstvo, II 150). Neki su pogrešno ustvrdili, da je Papa radi toga proglasio križarsku vojnu protiv Milutina. Dr. Marković dokumentarno o tome ovako piše: »Govori se, da je Klement V, iza toga proglasio krstonosni rat proti Milutinu, te da su zato Madžari upali u Srbiju i oteli joj Mačvu i jedan dio Bosne. — Stvar istorički nije ispravna. Karlo Robert moraše ratovati s Vlasima, s Turcima, sa samim Ugrima, koji ga ispočetka nisu htjeli primiti, s Ruskim Tatarima, s Austrijom, s Mlečanima u Dalmaciji s Dubrovačkom republikom i sa Srbima. Godine 1313 Milutin bijaše zavojštio na Ugre, te ne ostavi ove vojne, već onda kada mu trebaše sabrati sve sile, da pošalje pomoć grčkome caru Paleologu proti Perzijanaca. Karla je štitio papinski Dvor. On predstavi papi, da su nevjernici i raskolnici pustošili njegovu državu i zlostavljali katolike, pa da su istu sudbinu snosili krajevi, što su graničili s Ugarskom: nato je iskao od pape, da proglasi krstonosni rat. Klement V mišljaše, da mu se valja umiješati u spor te držati stranu Robertovu, proglašujući 1314 godine, *sveti rat, koji se je ograničavao na samu Ugarsku: universis Christi fidelibus per regnum Ungari constitutis;* sa svrhom, da obodri Ugre, neka svojski potpomognu svoga kralja u njegovim ratnim pothvatima protiv neprijatelja njegovih zemalja i drugih katoličkih okolišnih krajeva, to jest, protiv »raskolnika, Tatara, pogana i drugih nevjernih naroda'. Zato je papa dao njima i svima, koji su poginuli u ratu ‚za obranu katoličke vjere', potpuni oprost njihovih grijeha, samo ako se za nje pokaju te ih ispovijede. *O neprijateljstvu protiv Srbije, poradi crkvenog raskola,* nema ni sjene u papinom spomeniku«. (Slaveni i Pape, II 334—335).

Srpska crkva ubrojila je Milutina među svoje svetitelje, te ga slavi na 30 listopada (Vidi N. Nilles, S. J.; Kalendarium... 444, Oeniponte 1879). Teško bismo mi katolici ovakovomu svetitelju poklonili ikakav kutić u crkvi, a kamoli žrtvenik, da bude ugled vjernicima u kršćanskom životu. No, neka ga pravoslavci časte; na takovim im svecima ne zavidimo! Evo kako Dr. Marković opisuje njegov moralni život: »Milutin umrije 1321 godine. Čini se, da mu je sin Stevan stao kovati zlo, no se to otkrije. Stevan se poradi toga pokaja; ali pri svem tome otac naredi, da *ga oslijepe i otjeraju u progonstvo.* Nego se dvoranima sažali za vajnim prognanikom, te hineći kao da su izvršili nalog, uvežu mu oči i otprave u Carigrad, gdje je bio držan za 7 godina u manastiru Pantokratora. Otuda ga povrati sam otac, koji mu na koncu oprosti i dade Zetsku oblast. *Domašnji život Milutinov ne bješe nikako hvale vrijedan.* Povijest priča, da je *otpustio tri zakonite žene.* Kad mu grčki car Andronik II, u Solunu, ponudi *za ženu svoju kćer Simonidu, dijete od šest godina, Milutin otpusti i treću,* koja je bila sestra Bugarskog cara Svjetoslava, *te je darova Androniku, dajući mu još prida svoju inoču Kotanicu. Iza toga odvede Simonidu u Srbiju, te ju vjenča sebi za ženu.* Ali je opet izvjesno, da je Milutin imao vrlo lijepih svojstava i kreposti. Bješe milostiv, blagotvoran i pravedan prema svojim podanicima, barem prema onima, što pripadahu Istočnoj crkvi. Bješe pobožan S. Nikoli Barskom, priloži njegovoj bazilici krasne priloge i učini mu skupocjeni srebrni žrtvenik. Gradio je i bogatio crkve, bolnice, manastire; ne samo u Srbiji nego i u Jerusalemu, na gori Sinaju, na gori Atosu, u Carigradu i na drugim mjestima. Veli se, da je u potonje dane svog života, s obilnim milostinjama ispaštao pređašni prijekorni život. Glasoviti istorik Ivan Villani, koji je živio u to doba, tvrdi, iza kako je Karlo Roberti, 1320 godine, *ametice potukao Uroša, da je on, primoran tražiti mir, obećao odreći se raskola; te da je održao obećanje primajući katoličku vjeru.* Farlati sumnja je li bilo besmisleno ovo obećanje. Srpska crkva časti kao svetitelja Milutina, te ga naziva *Teoforom,* slaveći mu uspomenu 30 listopada«. (Slaveni i Pape, II 335—336; Cezarizam i B., II 151).

Eto, uz ostale srpske kraljeve, i Milutin je, bar vjerojatno, umro kao katolik! Svakako Milutinov život dokazuje, da on nije zgodno izabran kao uzor, da se dokaže, kako je Krist uskrsnuo precima, kraljevima i mučenicima Pravoslavne crkve.

Dr. B. M R.

* * *

»Na osnovu kojega zakona poništavaju rimokatolički ženidbeni sudovi mješovite brakove sklopljene u pravoslavnoj crkvi?« — (D' après quelle loi les tribunaux, ecclésiastiques catholiques declarent — ils nuls les mariages célébrés dans l' eglise orthodoxe?) — U »Glasniku srpske pravoslavne patrijaršije«, br. 21 i 22 o. g. napisao je Svetislav Bradvarović, protojerej-stavrofor, člančić pod gornjim naslovom. U njem iznosi dva slučaja poništenja mješovitog braka sa strane katoličkih crkvenih sudova. Jedan brak sklopljen je bio u Ohridu g. 1922 u pravoslavnoj crkvi, a proglasio ga je nevaljanim nadbiskupski ženidbeni sud u Zagrebu 27. II. 1929, nadbiskupski vrhbosanski kao prizivni sud tu je presudu potvrdio br. 11—13 1931. Drugi slučaj je katoličkog crkvenog suda u Đakovu, koji je god. 1935 proglasio nevaljanim mješoviti brak sklopljen u pravoslavnoj crkvi u Osijeku god. 1932.

Sada, nakon što je od toga proteklo nekoliko godina, gosp. S. Bradvarović osjetio se ponukanim, da ispita, na temelju koga su zakona katolički crkveni sudovi mogli proglasiti nevaljanima ove mješovite brakove. Ne ćemo se začuditi, ako čujemo, da je rezultat njegova ispitivanja nepovoljan po Katoličku Crkvu; ali nam g. Bradvarović neće zamjeriti, ako kažemo, da njegovo razlaganje nije pravničko ni osnovano. Evo zašto to tvrdimo.

Gosp. Bradvarović priznaje, da su katolički crkveni sudovi ove brakove proglasili nevaljanima zbog pomanjkanja bitne forme, naime zato što su sklopljeni u pravoslavnoj, a ne u Katoličkoj Crkvi. Preko ovoga možemo prijeći. Samo ćemo pripomenuti, da nije ptpuno ispravno što g. Bradvarović veli, da po kan. 1094 u vezi s kan. 1099, »rimokatolik može da sklopi mešoviti brak samo *pred katoličkim sveštenikom*«. Toga dotični kanoni ne vele, nego priznaju valjanima samo one brakove koji su sklopljeni *pred vlastitim župnikom* ili mjesnim Ordinarijem ili *svećenikom koga oni na to ovlaste* i pred dvama svjedocima. Ako g. Bradvarović poznaje kanonsku terminologiju, on će vidjeti da je tu bitna razlika, a ono što on veli, nije odredba katoličkoga nego pravoslavnoga kanonskoga prava.

Dalje kaže, kako srpski građanski zakonik od god. 1844 i rješenje uz §§ 60 i 99 zakonika, doneseno 9. IX. 1853, priznaju samo onda punovažnim »brakove između žitelja srpskih, u kojima bi ma koja strana bila pravoslavne istočne vere, kad su od nadležnoga sveštenika pravosl. vere blagosloveni, i zavedeni u nadležne knjige venčanih, pri pravoslavnim crkvama ustanovljenje... Parnice bračne u mešanim brakovima t. j. gde je ma koja strana prav. vere, spadaju pod nadležnost zemaljskih dulovnih vlasti«. G. Bradvarović utvrduje, da se nadbiskupski zagrebački i vrhbosanski sud nijesu ravnali ovim propisima, pa pita jesu li se ravnali odredbama konkordata, koji je bivša kraljevina Srbija sklopila sa Sv. Stolicom 24. VI. 1914, a koji je stupio na snagu 24. VIII. iste godine. On razlaže: »Ako bi se usvojilo stanovište, da konkordat važi, zakonodavno rešenje od 9 septembra bilo bi delimično izmenjeno na taj način, što bi se na ovom području priznavali valjanima i oni mešoviti brakovi, koje bi pravoslavna lica sklopila u rimokatoličkoj Crkvi, dok je to po spomenutom zakonodavnom rešenju bilo nemoguće. Ako bi dakle rimokatolička Crkva tvrdila, da taj Konkordat važi, jer jedino na osnovu njega bi mogao mešoviti brak da se sklopi u rimokat. Crkvi, onda on i nju veže, da mora da prizna na ovome području i one mešovite brakove svojih članova, koje bi oni sklopili u pravoslavnoj Crkvi. Ali, kad se uzme u obzir, da ženidbeni sudovi primenjuju kanon 1099 Codexa iuris canonici, znači, da rimokatolička Crkva ne priznaje taj Konkordat, kad ne priznaje pojedine njegove odredbe, kad na ovom području ne priznaje valjanima mešovite brakove sklopljene u prav. Crkvi«.

Pripominjem, da gosp. Bradvarović spominje odluke Kasacije u Beogradu od 19. VI. 1925 i 18. X. i 16. XII. 1927, kojima se priznaje važnost srpskog konkordata. Ako je pak srpski konkordat na snazi, i ako on valjanima priznaje samo one mješovite brakove između katolika i nekatolika, koji se sklope u katoličkoj Crkvi po propisima katoličkog kanonskog prava, nijesu li time protivne odredbe srpskog građanskog zakonika za katolike dokinute? Pa kako onda može govoriti o nekoj koordinaciji, kao da bi kat. Crkva s konkordatom priznavala vrijednost i onim mješovitim ženidbama između katolika i nekatolika, koje bi bile sklopljene u pravoslavnoj crkvi?

Što se tiče slučaja u Đakovu, g. Bradvarović pozivlje se čak na breve Grgura XVI od 30. VI. 1841, po kom bi bila »valjana mješovita ženidba sklopljena i pred akatoličkim župnikom«, i na još koješta; ali ne navodi drugih kasnijih zakona i odredaba Sv. Stolice, naročito Kodeksa kanonskoga prava, koji su te ranije odredbe dokinuli. Stoga bi daljnje zadržavanje na ovom pitanju bilo bespredmetno.

Mi bismo g. Bradvarovića samo zamolili, da nam dozvoli ovaj upit: na osnovu kojih zakona sudovi srpske pravoslavne crkve poništavaju ne mješovite, nego čisto katoličke brakove, sklopljene ne u pravoslavnoj, nego u Katoličkoj Crkvi po katoličkom kanonskom pravu, i dozvoljavaju drugi brak pred pravoslavnim svećenikom, uza sve što su vrhovni sudovi u Zagrebu i Beogradu prvi brak proglasili punovažećim, a drugi nevaljanim?

Dr. P. Nikolajević

* * *

Književnikove i Baraninove mudrolije o Bogu — (Les insipidités de Književnik au sujet de Dieu). — U br. 7—8 »Književnika« neki učitelj Baranin iznosi bilješke iz svoga dnevnika. Ovaj prosvjetitelj naroda među ostalim mudrolijama iznosi i ovu da nema ni pravde ni pravednoga boga (on piše, dakako, s malim slovom), a sve je samo trgovina i dućan.« I on »tačno osjeća da je sve ovo velika laž što ljudi pišu i govore o pravdi, o bogu koji sve vidi i sve zna.« A da to opravda navodi vladanje nekoga svećenika koje se ne slaže s onim kako bi se svećenik imao vladati.

Smiješno bi bilo kad bi mi išli učitelju Baraninu na dugo dokazivati kako je plitko i besmisleno ono što on tamo veli. Reći ćemo samo nešto u najtjesnijoj vezi s njegovim slučajem. Kad on opravdava svoje plitko nijekanje slučajem onoga popa zvuči nekako jednako kao kad bih ja, čitajući kakve svinjarije, on ondje pripovijeda sam o sebi, zaključio i napisao da nema nijednoga učitelja pristojna i poštena i da su oni svi redom pokvarenjaci, s razloga što on to veli o sebi. No kad bih ja to zaključio i napisao sam bih osjećao da nemam prava, da nije istina šta govorim, jer znam, da, ako je pokvaren i plitak jedan, to nikako ne slijedi da su plitki i pokvareni i svi ostali. A i iskustvo bi mi kazalo da nije tako, jer su učitelji redom na svojoj visini. Koliko bi bio opravdan moj postupak, toliko je opravdan i postupak Baraninov i Književnikov.

Ali moramo priznati i to da je Baranin govorio sasvim, ili kako bi on rekao t a č n o u stilu. On pripovijeda neke svoje prizore koji nam crtaju pokvarenoga čovjeka. A taj, dakako, da nerado misli na Boga, koji Svojom zapovijedi zabranjuje onaka djela, pa i brani da se Njegova zapovijed ne krši i da se s njom niko ne ruga, pa ni učitelj Baranin. On zna za sve to te je stoga i ljut na Boga koji će jednog dana ispitivati Baranina o njegovim poštenim djelima. Pošto mu je to neugodno trebalo bi da Boga i nema, da ga nema ko pitati ni suditi. No uza sve ove želje Baranina i Književnika Bog će i dalje biti Bogom i čuvati svoj zakon, kao što ga je čuvao i dosada.

Da Baranin govori sasvim u stilu kaže nam i glasoviti francuski klasik L a B r u y è r e koji veli: »Ja bih htio vidjeti čovjeka trijezna, čedna, č i s t a, pravedna koji bi rekao da nema Boga; on bi bar govorio bez interesa. Ali ovakav čovjek ne opstoji...« I veliki frncuski književnik P a u l B o u r g e t koji piše: »Ne ću začuditi nijednoga koji je prošao škole u našim licejima ako rečem da rano bezboštvo framasona u košulji uvijek ima za početnu tačku kakvu tjelesnu slaboću...« I opet poznati francuski književnik L o i u s B e r t r a n d: »Ako neko izgubi vjeru, veli on, gubi je s buđenjem sjetila. Razum ne odvraća mladića od Boga nego strasti. Bezvjerje mu samo traži izlike kojim bi opravdao svoj novi život.« I F r a n j o C o p p é e u djelu: »La Bonne Souffrance« učinio je ovu javnu ispovijed: »Mnogo ljudi, koji su u mojim prilikama, priznali bi kad bi bili iskreni, da ono što ih je najprije udaljilo od vjere jest strogo pravilo koje ona nalaže u pitanju sjetila, i da nijesu pitali nego tek kasnije u razuma i u znanosti metafizične dokaze, koji bi im dozvolili da se ne uznemiruju.« (v. P. Buysse, Vers la Croyance, 20).

Bi li učitelj Baranin dokazao svojim životom da nije istina što vele ovi klasici književnici? *Dr. B. V.*

* * *

Protestanti o nama — (L e s p r o t e s t a n t s r e c o n n a i s s e n t l a g r a n d e u r d e l' E g l i s e c a t h o l i q u e). — Smrt Pija XI i izbor Pija XII za vrhovnu Glavu Katoličke Crkve dali su povoda mnogim nekatolicima da kažu šta misle o Katoličkoj Crkvi i o onima koji njom upravljaju. Sve izjave bile su pune priznanja. Između sviju spomenuti ćemo stockholmski protestantski veliki dnevnik »Nya Degligt Allahanda«, koji ovako piše:

»Danas je taki položaj da Šveđanin, kršćanin, pripadnik državne crkve (luteranska crkva) mora priznati da on gleda na rad Katoličke Crkve kao na najvažniji sadanji faktor u kršćanskoj civilizaciji.

Današnji protestanti znadu da se ova borba tiče i njih. Različna mišljenja u kršćanskim dogmama sada nisu najvažnija stvar. Pape, svečano i vedro, čistom dušom, ali dostojanstveno i puni poniznosti naviještaju kršćansko evanđelje.

Katolička Crkva imala je u naše dane mnogo velikih poglavara. Koji li su to Pape! Joahim Pecci, koji je uzeo ime Lav XIII, čiji je ljubezni i ironički podsmijeh obraćao estete XIX vijeka; Josip Sarto ili Pio X, slika djetinje pobožnosti, a i svetosti; veliki aristokrat Jakov della Chiesa, Benedikt XV, čiji diplomatski rad za velikoga rata, iako nije doveo do razumijevanja i do mira, ipak, prema jednodušnom priznanju zaraćenih stranaka, bio je jedini realni korak da se dođe do pravoga mira, i još bliže nama Achille Ratti, učeni bibliotekar i prijatelj prirode, koji je spasio križ Italiji i svijetu u času kada je Mussolini sprovađao svoju revoluciju.

A kakvi li su bili državni tajnici! Rampolla, Merry del Val, Gasparri, Pacelli. Bila bi pogreška dugo dokazivati njihovu sposobnost, njihovo iskustvo, njihovu diplomatsku okretnost. Velike su ove njihove odlike, ali one iščezavaju pred moralnom atmosferom u kojoj su živjeli ovi ljudi. Oni su se odrekli tihe sreće obiteljskoga života, zemaljskih dobara i svjetskog uživanja, da se posvete kreposnom, strogom i asketskom životu u znak poslušnosti prema Učitelju i Kralju u čijim očima kajanje dobroga razbojnika vrijedi više nego sve ostalo.

Pijo XI bio je velik među ljudima. On nije rekao ni riječi, nije dao nijednog savjeta, nije stvorio nijednu odluku, a da to ne bi bilo određeno za dobro Crkve. Govorio je gospodarima ovoga svijeta i rekao im je istinu jasnije nego iko drugi...« (Isp. »La Croix«, 10. V. 1939). *B. V.*

* * *

Katoličke samaritanke — (L e g r a n d e u r d e l a c h a r i t é d a n s l' E g l i s e c a t h o l i q u e). — I današnji samoživci i materijalisti svake vrste rado prigovaraju katolicima zašto, mjesto crkava, ne rade bolnice. Jadni i ne znaju, ili ne će da znaju da je Crkva prva počela podizati bolnice i skloništa, da ih Crkva i danas najvećim dijelom drži i u prosvijetljenim stranama svijeta, i da ih Crkva bez izuzetka i danas osniva i drži kod još neprosvijetljenih naroda, i da su država i ostale ustanove podizale i podižu bolnice za to jer su vidjeli da to radi Crkva. Ona im je dala primjer i naučila ih da se treba brinuti za drugoga s jednostavnoga razloga što smo svi braća. A to je bilo sasvim nepoznato prije Crkve.

To je jasno svakomu koji malo pogleda oko sebe i požrtvovnost katoličkih sestara u katoličkim i nekatoličkim bolnicama po svijetu. Spomeniti ćemo nešto iz današnjih dana. Sjedinjene Američke Države i Kanada ove godine slave 300 godišnjicu osnivanja prve bolnice u onim stranama. Na poziv P. Le Jeune-a, misionara u Kanadi odazvala se je Mandalina de la Peltrie i svojim sredstvima sagradila prvu bolnicu i djevojačku školu u Sje-

vernoj Americi god. 1639. S njom su došle iz Francuske i časne sestre uršulinke da preuzmu bolnicu i školu. Ova bolnica i škola opstoje i danas, a sva Amerika ove godine slavi 300 godišnjicu osnutka ove prve bolnice.

U vezi s radom i žrtvama katoličkih sestara za vrijeme zadnjega građanskog rata u Španjolskoj piše Dawis, profesor na nekonfesionalnoj privatnoj visokoj školi u Middlebury: »Vjera u Španjolskoj ima u sebi jedan elemenat, čija ljepota nikada ne vene, i daje joj nadzemaljsku snagu. Ja mislim na sestre u crkvenim redovima. Jedna od činjenica rata koju sva vremena ne će moći oprostiti jest da je 15.000 ovih pobožnih žena umrlo nasilnom, strašnom smrti. A one koje su preživjele nastavljaju u tihom samoprijegoru djelo kršćanske ljubavi, podupiru hrome, peru nečiste, nasićuju gladne. Jednom sam stao na vratima nekog samostana. Ljudi s posudom za juhu u jednoj ruci a u drugoj s komadom kruha sjedili su uz put i oko samostana na klupama koje su donijeli iz župske škole. Jedna redovnica bila je vratarica i netom bi mjesta bila prosta puštala je nove goste da uđu. S kuhinjom s onu stranu samostanskog dvorišta sporazumijevala se je znakovima. Kad bi opet nadošla skupina gladnih mahnula bi rupcem. Mislim da je to značilo: Sestro Agato, uspi još jednu posudu variva. Ove žene nisu postavljale nikakvih upita niti su tražile kakvih legitimacija za svoje gostoprimstvo, osim bijede koju je stvorila ljudska kultura, one su pomagale i tješile ljude koji su poubijali druge sestre njihova reda. Pred mojim očima otvorila se tolika visina i dubina ljubavi prema bližnjemu da je nikakve riječi ne mogu opisati. One su živo utjelovljenje opraštanja. One su duša one universalne vjere, koja, ako Bog da, nikada ne iščezla sa zemlje.« (Isp. New York Herald Tribune, 5. VIII. 1939).

Ovo je samo jedan brzi i mali pogled na ono što je Crkva radila za bolesnike. Ako li oni koji vjeruju u Boga grade i crkve to je sasvim razumljivo. A kad bi se slušalo ono što se u crkvi uči ne bi trebalo svijetu niti treći dio bolnica koje stvarno postoje. *B. V.*

* * *

Kako je katolicima u Engleskoj — (La vie des catholiques en Engleterre). — Moramo priznati da su se prilike za život katolika u Engleskoj znatno poboljšale. U zadnjim decenijima, napose u zadnjim godinama. Mnogo je uzroka ovom poboljšanju, a najglavniji je upliv Katoličke Crkve kao najveće duhovne moći na svijetu, zatim upliv engleskih katolika koji se u svakom slučaju pokazuju i kao izvrsni rodoljubi i kao gorljivi vjernici. O današnjem stanju katolika u Engleskoj piše Paul Mc Guire (»Columbia«, May, 1939): »Po svemu svijetu koji govori engleski u zadnjih 30 ili 40 godina prilike su za katolike vidno se promijenile. Od starih predrasuda iz 19 stoljeća ostala je puka sjena. Izrazi poštovanja i žaljenja pri smrti zadnjega Pape vidljivi su znak ove promjene. Isto je tako jasno da se sve to više priznaje Papa kao voda kršćanstva. Očito se sve to više osjeća da su Papa i Crkva bedemi kršćanskog naziranja na svijet. Ovo vrijedi napose za Englesku gdje se jedna važna grupa u državnoj Crkvi nazivlje anglokatolicima. Iako broj obraćenika godišnje iznosi oko 12.000, ipak

u Engleskoj danas nalazimo više razumijevanja za katolicizam nego ikada od reformacije.

Jasno možemo razlikovati tri grupe kod engleskih katolika. Tu je prije svega brojčano mala ali društveno veoma uplivna skupina »starih« katoličkih obitelji, koje su vjeru sačuvale i u vjekovima progonstva kao što su Weld, Howard, Huddleston, koje su se više puta prodičile i s mučeničke krvi. Ove gotovo bez iznimke pripadaju konservativnim krugovima.

U Londonu i u Midlandu nalazimo brojčano dosta jaku grupu onih koji potječu od irskih doseljenika. Kao što u Americi i u Australiji tako su Irci gradili crkve i škole i u Engleskoj. Njihovo je djelo i oslobođenje katolika u prošlom stoljeću. Moglo bi se veoma lako dati da Irci jednom budu posrednici za povratak Engleske Rimskoj Crkvi. Ako oni zadrže sadanji broj porođaja mogli bi biti najjači elemenat u Engleskoj prije konca ovog stoljeća. Ali mi ne iščekujemo da će se povratiti iz takih prirodnih procesa, nego radije stoga što će se uspjeti da se duša engleskog naroda pridobije za universalnu Crkvu.

Ovdje se susrećemo s trećim elementom, s obraćenicima. Sjajni preporod katoličkog duha stvarno je bio njihovo djelo, kao što to dokazuje ovih nekoliko imena: Newman, Manning, Chesterton, Dawson, Martindale, Knox, Orchard, Gregory, Jonsohn, Noves, Waugh, Morton, itd. Da crkveni život raste dokazuju i niz izvrsno uređivanih časopisa, izgradnja Katoličke Akcije, Gralov pokret, savez mladih radnika itd. *B. V.*

* * *

Američki kršćani prema socijalnom pitanju — (La question sociale et les chrétiens en U. S. A.). — Nedavno je jedan američki list (»Glasnik kršćanskih crkava u Americi«, od 3 lipnja 1939) donio izjavu koju je potpisalo više od stotine najviđenijih kršćanskih sociologa u U. S. A. Katoličke sociologe, među ostalima, zastupaju John A. Rian, Charles C. Miltner, Francis J. Haas i R. A. McGovan. Tu oni vele: »Već je devet godina da Amerika teško trpi radi ekonomske krize. Još uvijek ima na milijune ljudi bez rada. I još nema znakova da bi veći dio njih mogao u dogledno vrijeme biti zaposlen, ili da bi oni koji su sada nedovoljno plaćeni, mogli dobiti prihode koji bi im kao američkim građanima omogućili život dostojan čovjeka. Ovaj nedostatak, izražen u ekonomskom jeziku, nastao je uslijed toga što nismo znali da cjelokupni naš gospodarski prihod podijelimo među široke slojeve na tako pravedan način, da bi nestalo bijede i siromaštva u Sjedinjenim Državama, da bi se ljudi zaposlili u korisnom poslu i da bi se tako povećala potražnja poljodjelskih i industrijskih proizvoda. Još uvijek preveć ide na dividende, a premalo na široke mase onih koji rade. A u nekim industrijama i cijene su bezrazložno povećane. Takovo stanje mora poremetiti odnošaj rada i posjeda; ono nužno vodi k slomu ekonomskog aparata, kao što smo to doživjeli 1929.

Izraženo religijskim i moralnim jezikom uzrok našega neuspjeha na socijalnom i gospodarskom polju stoji u otezanju da naš život dovedemo u sklad s kršćanskom naukom, prema kojoj je Bog nas sve bez razlike od-

likovao neizmjernim dostojanstvom te kao braća pod vodstvom providnosti imamo težiti k najvišemu cilju našega života. Poduzetnici i radnici u industriji, poljodjelstvu i u drugim zvanjima dužni su raditi za dobro sviju koji rade u istom zvanju kao i za dobro cijele zajednice. Pitanje dohodaka mora urediti svaka grupa, svaka industrija, svaki stalež za se, a pri utvrđivanju cijena ima se paziti i na kupovnu snagu. Samo zdrava ravnoteža između razdiobe prihoda i utvrđivanja cijena može ukloniti besposlicu i urediti društveno pitanje.«

U dosadanjem američkom socijalnom zakonodavstvu često puta se odrazuju katoličke ideje u određivanju zakonskih socijalnih mjera. U tom pogledu će bez sumnje djelovati i današnji katolički i kršćanski sociolozi, koji često naglasuju kršćansko i katoličko stanovište u riješavanju ovih pitanja.

B. V.

* * *

Iz testamenta Josipa Antonija Primo de Rivera — (L e t e s t a m e n t d e J o s é A n t o n i o P r i m o d e R i v e r a). — Osnovatelj španjolske Falange J. A. Primo de Rivera napisao je oporuku 18 studenoga 1936 u tamnici u Alicante. U njoj vidimo kako je Primo de Rivera bio raspoložen prema Bogu i Crkvi. Tu on veli i ovo: »Osuđen na smrt molim Boga, ako ne budem oslobođen od smrti, da mi dade do zadnjega moga časa ono dostojanstveno raspoloženje, kojim ja gledam smrti u oči, i da ne sudi moju dušu po mojim zaslugama nego po svomu neizmjernom milosrđu. Pada mi na pamet da nije to ludost ili pretjerana privrženost na stvari ovoga svijeta ako pokušajem da u ovom času položim račun o momu radu. No pošto su mi mnogi drugovi dali povjerenje, a oni su daleko vrijedniji od mene — ovo pišem sasvim iskreno — i ja sam ih tako potakao da na se preuzmu velike pogibelji i odgovornosti, svakako bi bila nezahvalnost kad bih se ja sada dijelio od sviju, a da ne dam nikakva razjašnjenja.«

Iza toga Primo de Rivera potanko razjašnjava kako se je moglo izbjeći građanskom ratu da bude se više slušalo savjete vođa Falange. A onima koji su govorili da mu se nije trebalo braniti proti optužbama neprijatelja veli da osjeća dužnost da brani život koji mu je Bog dao da ga uloži za dobro domovine; a ujedno time je pred svom javnošću oprovrgao mnoge osvade. Zatim Primo de Rivera završava oporuku i veli: »Dao Bog da moja krv bude zadnja koja će se proliti u građanskom ratu. Da bi španjoski narod, koji je obdaren tolikim bogatim odlikama, došao do svoje domovine, mira, kruha i pravde. Neka Gospodin Bog primi moju žrtvu kao pokoru za ono samoljublja i oholosti što ima na meni. Od srca opraštam svima bez razlike koji su mi učinili nepravdu i koji su me osvadili, i molim da i meni oproste svi kod kojih bih ja morao što popraviti, bilo u velikomu bilo u malomu. Želim da budem pokopan po obredu rimokatoličke Crkve čiji sam član i to u blagoslovljenoj zemlji pod znakom sv. križa.« (Isp. Revista Javeriana«, svibanj).

* * *

M E Đ U K N J I G A M A

Pod okom Gospodnjim

Taj, i samo taj naslov trebalo je dati ovoj najljepšoj našoj zbirci * religioznih pjesama, jednoj od naših najljepših pjesničkih zbirka uopće! Sav ovaj život i daleki još vidici poslije njega nađoše u ovoj jedinstvenoj zbirci sjajnih verasa izvanrednu interpretaciju, i u duši onoga koji ih je ispjevao najintimniji odjek, u duhu one već klasične riječi: s u b s p e c i e a e t e r n i t a t i s, koja je u našemu izrazu — koji je stavljen kao naslov zbirke — dobila najbolji hrvatski prijevod.

Ime Milana P a v e l i ć a ostaje zauvijek u povijesti hrvatske književnosti, a ova zbirka posljednji je, eto, i najljepši dar koji joj je on poklonio, baš uoči svoje još rane smrti († 14—VI—1939). Kad sam lani u 4. br. NR (str.307—315) prikazivao njegovu izvrsnu zbirku prijevoda I z d u h o v n e l i r i k e (MH 1937), ja sam taj prikaz završio sa željom, da bi nam upravo O. Pavelić dao A n t o l o g i j u h r v a t s k e r e l i g i o z n e p o e z i j e. Na žalost, ta se moja želja nije ispunila... Mjesto nje, evo preda mnom njegove postumne zbirke izvornih religioznih pjesama.

I dok čitam rukom veleč. izdavača O. B a d a l i ć a D. I. na prvoj strani moga primjerka napisanu kratku bilješku: N a u s p o m e n u p o ž e l j i † P i s c a, — osjećam u svojoj duši duboku harnost i slatku utjehu, što je blaga duša velikoga pjesnika i još većega čovjeka, još u posljednjim časovima svoga zemaljskoga boravka, imala jednu lijepu misao i za me. — Ja mogu ustvrditi da mi je uspomena na nj i na nekoliko kratkih susretaja s njime ostala najdublje usađena u srcu, među mojim najdražim uspomenama. I ovaj maleni prikaz njegove najposljednje pjesničke zbirke neka je skroman moj cvijetak na dragi grob — — —

*
* *

* M i l a n P a v e l i ć D. I., Pod okom Gospodnjim. Izdao i životopisom popratio *Josip Badalić* D. I. (Glasnik P. S. I. — Zagreb 1939; str. 127).

1. — Što nam najprije kod ove zbirke od 45 pjesama pada u oči, to je onaj njezin *solidni sadržaj*, ona punina istinâ o životu na zemlji i preko groba, o Bogu i o ljudima, o prirodi kao velikoj knjizi Božjoj, o vjeri i o ljepoti. Neke su pjesme pravi mali traktati iz teologije, iz mistike, iz sociologije... Povijest Crkve, sv. Pismo, hagiografija, asketika, poznavanje današnjega života, lično proživljavanje vjerskih istina, sve to dalo je Pavelićevoj zbirci koliko ozbiljnu, toliko vrlo bogatu bazu za poeziju, koja hoće da bude i putokaz, a ne samo titravo naklapanje mnogih modernih pjesnika o stvarima i pitanjima o kojima ni pojma nemaju, ili šuplje nizanje riječi bez pravoga smisla. Pavelić u svakoj svojoj pjesmi ima što da kaže, i to što nam kazuje toliko je vrijedno i dobro da bih ja bio u velikoj neprilici, kad bih imao da spomenem drugu koju našu zbirku pjesama u tome ovoj ravnu!

Uzmite, na pr., pjesmu Naša Gospa (41—44). Potpuna Mariologija u 126 verasa! Ili drugu kiticu pjesme Otac Fidelis (91), gdje je u samih šest verasa opisao klasičnom preciznošću i lakonskom jezgrovitošću naše hrvatsko Zagorje

Gdje zvuči »kaj« ko biser s niza živa
O vratu vila...

U toj istoj pjesmi pokazuje pjesnik neobično duboko poznavanje franjevačke, i specijalno Franjine mistike, da bi ono dičilo i najprisnijega franjevca. I ona slika *smrti krasne*, koju je sv. Franjo zamišljao kao bijeloga anđela sa zlatnim ključem, a naš ju je pjesnik izvanredno sugestivno prikazao u toj pjesmi (92), da je kratko upotrebi i na str. 98 i 115, sjajan je dokaz, koliko je on bio versiran i u specijalnim granama hagiografije. A kao za tu, mogao bih donijeti primjera i za sve, gotovo, ogranke crkvenih nauka i mnogih drugih.

Pavelić u ovim pjesmama pokazuje vrlo opsežno znanje, i to je ono što im *najprije* daje osobito mjesto u našoj literaturi. Ali varao bi se ko bi mislio, da je taj solidni, često puta vrlo, vrlo duboki i ozbiljni sadržaj imalo okrnjio pjesničku spontanost i literarnu vrijednost pjesama! Ako igdje, to bi se upravo na Pavelićevim pjesmama dalo riješiti i ilustrirati ono davno pitanje poetike: *da li se ozbiljan, didaktičan sadržaj* dade zaodjeti u pjesničku formu? I da li takav sadržaj smeta doživljavanju istinske pjesničke ljepote?

Uzmite, na pr., pjesmu Veliki svećenici (73—75). Didaktična, programatična pjesma, gotovo razmatranje, egzorta i molitva. Ali čitajte je bez predrasuda, i vi ćete osjetiti da je to pjesma, potpuna, savršena pjesma! Ili čitajte kao neki pandan toj pjesmi onu Živi hram (66—68) ili onu za njom (69—70) ili onu U vijavici (16—18), i nigdje nećete požaliti da se tako ozbiljna pitanja i tako duboko osjećane boli i nade i želje i pobude i

molbe zaodješe pjesničkom formom. Jer ta Pavelićeva *pjesnička forma* zaista je pjesnička.

Ne mislim kod toga toliko na tradicionalnu ritmiku riječi i stihova, kojoj je, inače, Pavelić sasvim vjeran, nego prije svega na onaj *unutarnji poetički dah* koji provejava sve te stihove i strofe, sve one bezbrojne i vješte srokove i stope! Kad bi netko htio, mogao bi u ovoj zbirci naći primjera za bezbroj varijacija i verbalnoga ritma, stopa, stihova, srokova, i mi bismo se začudili nad tolikim bogatstvom versifikacije. Al to je samo virtuoznost, vještina, koja bi se baš dala i naučiti. No ono što se ne da naučiti, ono što je osobiti od Boga primljeni dar pravih pjesnika, onaj čudotvorni *umjetnički fluid* — smijem li ga nazvati tako?! — koji naše riječi i ritme i srokove pretvara u poeziju, to je ono što i Pavelićevim pjesmama daje njihovu neprolaznu pjesničku vrijednost. Toga umjetničkoga fluida prelio je on ovim pjesmama toliko da se ja ne bojim ustvrditi, da Pavelić stupa ravnim korakom uz naše najveće lirske pjesnike, uz Preradovića, Šenou, Kranjčevića, Nazora, Domjanića,... i ova njegova zbirka, po mome dubokome uvjerenju, klasična je zbirka naše književnosti.

I ne samo naše! Čitajući je i misleći o njoj, ja sam spontano nekako došao na misao, bi li se ona dala porediti po svojoj pjesničkoj vrijednosti sa poznatom Verlainovom zbirkom religiozne poezije? I ja ću reći što mislim! Da je Pavelić pjevao na francuskome i bio francuski pjesnik, pa izdao ovakovu zbirku, onda bi Verlaine ostao — iza njega... I to dosta daleko iza njega!

2. — Druga velika prednost ovih pjesama jest ona *duboka, plemenita osjećajnost* koja vri u njima i koja nam ih čini tako blize i tako drage. Bože moj, kako li je morala biti lijepa, kako čovječanski topla, kako kršćanski sveta duša koja je umjela da onako plače, onako se smije, onako tuguje i onako se veseli; da onako razumije tuđu bol, tuđi smijeh, tuđu radost, i tugu, da, i tuđu zabludu i tuđi grijeh!

Počnite odmah sa prvom pjesmom: Uz bojnu svirku (9—11), i razumjet ćete što hoću da rečem! Ali ne zaustavite se tu! Čitajte dalje, sve pjesmu za pjesmom, do posljednje divne pjesme Vesela (113—115), koju ja nisam mogao dočitati bez suza... Čitajte, i shvatit ćete što kažem: divnu dušu mora da je imao taj pjesnik, divnu čovječju, kršćansku, redovničku i svećeničku dušu!!

A ta duša prošla je kroz vatru! Velečasni O. Badalić u svome sjajnom eseju Iz života Milana Pavelića (117—126) u nekoliko majstorskih poteza prikazao nam je glavne etape velike Pavelićeve Kalvarije i ponešto odgrnuo zastor njegova intimnoga života. Divan je to komentar ovim pjesmama! Ali kad

bi bilo moguće, pa da nam on potanko ispriča povijest blage Pavelićeve duše u jednoj opširnoj monografiji, o kakav bi se — slutim! — čaroban svijet otkrio pred našim zatravljenim očima! ...

No i bez toga, ove pjesme govore, jasno i uvjerljivo! Čitajte najljepšu od svih Pavelićevih pjesama, od koje malo ih ima ljepših u svoj našoj lirici, pjesmu — ispovijest: Glas (21—24). Sjećam se, kad sam prvi put čitao tu pjesmu, prije dosta godina, tako je na me djelovala da mi se i sada čini, kao da još u sebi osjećam onaj unutarnji treptaj kojim se zatalasala moja duša u onim svijetlim trenucima. Sada sam je čitao opet, i jednom i više puta, i uvijek je nalazim živom, lijepom, sve ljepšom ...

Slični mi se osjećaji bude u duši i kad čitam onu prekrasnu simboličku pjesmu Lan (28), pa onda onu pjesničku »autobiografiju« — da je nazovem tako — u obliku molitve Neokaljanoj Pomoćnici (35—36) sa potresnim vapajem:

Neokaljana Tkaljo, čuj,
Ti na svoj stan mi srce snuj!

I onda onu beskrajno iskrenu poslanicu *»prijatelju svećeniku«* Dvije ljepote (71—72), punu ne ciničke, pa ni stoičke rezignacije, nego krvavoga pregaranja i herojske žrtve! Sada mi je jasno, uz koju je cijenu Milan Pavelić izvojevao svoje svećeničko zvanje, ili bolje: vjernost tomu zvanju i veselje u njemu, kad je mogao da reče:

Gdje moji sni izvršili su se,
Gdje oltarnik ti postah, Isuse ... (28)

Ova dva versa nedostižan su uzor ritma, akcenta, sroka, ali isto tako i uzvišen kliktaj svećeničke duše koja je *Pod okom Gospodnjim* živjela i pjevala,

Dok ne svanu najljepši,
Najželjniji od svih dana,
Draga smrt i muzika
Vječnih strana. (112)

Ta je duša osjećala ljepotu. Ta je duša uživala u ljepoti. Ona je voljela prirodu, ona je cijenila umjetnost, ona je shvaćala i svu silu ljubavi, i nije joj tajna bila ljudska slaboća, i nije prezirno osuđivala ljudski pad. Ta je duša razumjela čovjeka, ta je duša radi toga i ljubila čovjeka i željela mu pomoći. Zato su ove pjesme tako čovječanski tople, tako pune utjehe, tako nošene vrhunaravnim optimizmom, pune velikodušnosti, opraštanja, Kristove ljubavi ...

Zato su ove pjesme pune i onoga iskrenoga, nenamještenoga *hrvatskoga patriotizma,* koji se kao zlatna nit provlači kroz čitavu zbirku (vidi, na pr., str. 13, 31, 64, 66, 88, 90, 91, 96 ...). Znajući da je *katolička vjera* najveće blago hrvatskoga naroda, Pavelić

za vrijeme Euharistijskoga kongresa u Zagrebu (1923) pjeva onaj zanosni Hosana Sinu Davidovu (64—65) i uzda se da

I Hrvatska nam čitava će
Ko pokaznica silna sjat,
I srca naša bit će živi
Rubini za Sakramenat (65).

Ovamo ide i njegova vruća molitva:

O Isuse, svetaca pošaljil (18)

On želi Hrvatskoj svetih svećenika; prosi *»s oltara da nam sine«* Lovac Srca Isusova (Merz; 96); u pjesmi Dragulj (12—13), toj izvanrednoj pjesmi-tužbalici za Rudolfom Eckertom, u jednoj sjajnoj simboličkoj kitici, nada se uskrsnuću Hrvatske, kada naši ronci izrone potonulu Marinu krunu:

Kad izrone je, tad će moći Tvoje
Hraniti ružu, krin i plavo zvonce. (13)

Moći naših svetaca najbolji su zalog naše slobode! Kako je to tačno, i kako je to patriotično!

3. — Stanemo li sada govoriti o *izvanjoj pjesničkoj formi* ovih pjesama, onda ne bismo tako brzo svršili, kad bismo htjeli da istaknemo i citatima osvijetlimo sve njihove prednosti! Pjesnička tehnika nije za Milana Pavelića imala nikakovih tajna: beskrajne su mogućnosti njegova stiha, ritma i sroka! Pjesničkih ukrasa ima na pretek, a ti ukrasi nisu samo radi ukrasa tu, nego oni ujedno nose pjesnikovu misao i daju joj takovih nijansa boje i melodije da je upravo za divno čudo, što li može da učini s našim jezikom čovjek koji ga dobro pozna. A Pavelić je poznavao hrvatski jezik kao malo koji naš pjesnik!

Specijalno poglavlje u njegovoj bogatoj poetici čine njegove poredbe. Dala bi se napisati čitava studija o tome! On ih uzima osobito rado iz prirode, koju neiskazano voli. Sad su mu blage i mekane kao svila, sada potresne kao krik, sada ozbiljne i duboke kao misao, a sada opet jednostavne kao djetinji osmijeh. On nikada nije u neprilici, ma o čemu pjevao, da svoju pjesmu obogati i oživi sjajnom poredbom. Poredbu vrlo često steže u snažnu metaforu ili je razrađuje u alegoriju i personifikaciju, razvija u simbol. Primjera ne donosim, jer ih je bezbroj! Samo ću spomenuti već citiranu pjesmu Lan, taj divni splet samih poredaba, metafora, simbola, tu neisporedivu igru akcenata i ritma, punu najsuptilnije vještine, a tako nabijenu mislima, osjećajima, živom krvlju srca i drhtajem duše! I još onu vrlo duhovitu, jedinstvenu pjesmu Listopad (47—48): u devet kitica, po pet stihova svaka, svetački kalendar toga mjeseca i ujedno prikaz prve jeseni!

Već sam više puta istakao i Pavelićev ritam i akcenat, tu više puta slabu stranu i naših najboljih pjesnika. Kod Pavelića gotovo ne bih našao niti jedne zamjerke: njegov akcenat je tačan, a pjesnik mu je tako vješt da ga umije upotrebiti i za najteže ritmove i srokove. Dakako, tolikoj savršenosti prethodila je bez sumnje i vrlo duga vježba, ali Pavelić je imao i prirođen osjećaj za akcenat i za onomatopeju verasa. Uzmite samo pjesmu Guslač svete Cecilije (109—112). Čitajući one stihove čini vam se da čujete cilik violine:

Mazila se, klicala
Razdragana violina
Pod prstima mladoga
Zefirina.

I to je izvanredna prednost ove poezije, što uvijek melodija verasa, izbor riječi i ritma tačno odgovara sadržaju: ozbiljan predmet ima i vrlo dostojanstven ritam; nježnu predmetu ritam je nježan, mekan kao biser. Eno vam za primjer sjajne povjestice: Sveti Kruh (103—108). Kako se mijenja sadržaj, tako se mijenja i muzički ugođaj stihova. Hanina tužaljka, na pr., cvili ne samo po smislu nego i po zvuku riječi; mrki Juda daje taman prizvuk i stihovima koji o njemu pričaju; Joelovo pričanje i kliktanje čuješ između verasa kao žubor potočića. Navodim i pjesmu Vesela (113—115) kao klasičan primjer ove onomatopeje verasa: potpunoga slaganja akcenta, ritma, melodije riječi sa njihovim sadržajem.

Dvije sada spomenute pjesme idu u šesti otsjek ove zbirke: Priče. Po mome mišljenju to je najbolji otsjek. Ja držim da je silna šteta, što Milan Pavelić nije dospio da nam dade i svoj *roman*. On je rođen pripovjedač. Čuo sam da je prijevod Manzonijevih Zaručnika, oko kojega se puno i marljivo trudio, imao da mu posluži kao priprava za pisanje izvornog romana. Na žalost, nije nam ga dao, a po svoj prilici bio bi ga taj roman stavio u red sa njegovim prijateljem Nehajevom i drugim Ličaninom, Budakom. Mjesto romana, imamo njegove krasne povjestice, a i u drugim pjesmama svaki čas osjećamo pripovjedačku sklonost pjesnikovu. Zato su mu, na pr., poredbe onako *plastične*. Zato mu je, bez sumnje, Cihlar preporučivao idilu kao njegovo pravo polje (vidi str. 119).

Ovamo ide i Pavelićev osjećaj prema *narodnoj pjesmi*. O. Badalić pripovijeda (str. 118), kako je i njemu Kačić bio prvim učiteljem u pjesništvu kao i tolikim našim starijim i novijim pjesnicima. On je kasnije tako upio ugođaj narodnoga *deseterca* da mu je taj stih izvirao iz duše sasvim nov i spontan. To sam već u drugoj prigodi spomenuo (NR 1938, 314). Ovdje dodajem da je on i stari, *dugi stih* naših bugarštica umio imitirati originalno i privlačljivo, kako možemo vidjeti u pjesmi: Lovac Srca Isusova, već spomenutoj u drugom savezu.

Nekada će se učiniti čitatelju da je živa Pavelićeva fantazija skrenula i u barok. Na pr., onaj izraz: vatru liju oči (86) ili još koji mogao bi da nam dade utisak sećentističke poetike. Ali, najprije, barok nije nikakova umjetnička herezija; a onda, zar čitava današnja literatura ne nosi na sebi očite znakove baroka? Ja mislim, ako ćemo baš o tome govoriti, da je Pavelić najumjereniji između sviju naših današnjih većih pjesnika koji ne smatraju da im barok ne bi bio dopušten, iako možda svi neće priznati da ga upotrebljavaju. No ne radi se o imenu: u stvari, barok je živ i danas!

Možda bih ovdje smio spomenuti da je nekoliko sićušnih štamparskih pogrešaka izmaklo budnom korektorovu oku: *nečkanja* (71), *trideset* (97 mjesto: tridest), *sasta* (107 mjesto: sastah), dok je na str. 104, u osmome versu ozdo, ispao jedan slog *(joj)*. Inače zbirka je vrlo ukusno opremljena.

4. — Iz moga prikaza čitatelj je, bez sumnje, dobio dojam, da ja *samo hvalim* Pavelića i njegove pjesme. Priznajem, ovaj prikaz je i hvalospjev! Ali, Milan Pavelić ga je zaslužio. i još mnogo bolji nego mu ga ja mogu da ispjevam... Kad ne bih smio i kad ne bih bio uvjeren, ja ne bih ovako pisao. Ali ja sam uvjeren da je ovo, zaista, klasična zbirka. Nema niti jedne pjesme u njoj koja bi bila samo prosječna!

No i među tim dobrim pjesmama ima ih koje se još specijalno ističu. Ja sam već spomenuo Glas kao najbolju među njima. Njoj se vrlo blizu primakoše i ove: Lan (28), Sva lijepa (37—38), Svibanj (39—40), Listopad (47—48), Ranjeno srce (55), Travanj (57), Hosana Sinu Davidovu (64—65), Dvije ljepote (71—72), Srpanj (76), Otac Fidelis (91—92), Uz pjesmu ševe (97—98), Sveti Kruh (103—108), Guslač svete Cecilije (109—112) i remek-djelo idile i romance i povjestice Vesela (113—115).

Možda se neće svak složiti s mojim sudom, i baš te, i samo te pjesme, ubrojiti među najbolje u ovoj zbirci, ali svaki koji se razumije imalo u poeziju, morat će priznati, da su ovo divne pjesme, i da zbirka u kojoj se one nalaze zaslužuje punu hvalu, pogotovo kad su i sve ostale pjesme u njoj dobre, i samo dobre. Zato sam i sretan, što sam imao prigode da o njima progovorim na ovome mjestu.

Ali ne samo kao umjetničko pjesničko djelo, ne samo kao takovo zaslužuje ova knjiga da je čovjek čita! Svak će u njoj naći štivo prvoga reda. Naročito mladi katolički pjesnici morali bi često segnuti za njom. Tu će oni učiti naš divni jezik; tu vještinu, kako se plemenite misli odijevaju u pjesničku formu, i kako se naše vjerske istine dadu obraditi u klasičnim stihovima!

A i onaj koji nije pjesnik naći će u ovoj knjizi ponajbolje štivo. Ovakova poezija uzgaja, diže, krijepi i poučava za borbe života i pobjedu u njima. Na svakoj stranici naći ćete rečenica i stihova koji zaslužuju da kao g n o m e uđu u naš svakidašnji govor. I kao čisto duhovno štivo prikladna je ova Pavelićeva zbirka! Uzmite samo onu B o ž a n s k i P r i j a t e l j (29). Ne diže li vas ona do vršaka askeze, i mistike?

Tako, eto, ja odlažem ovaj čas tu divnu knjigu i pišem ove retke. Pod dojmom živih sugestija koje mi je dala, smatram svojom dužnošću da je najtoplije preporučim svim čitateljima Nove Revije, i svjetovnjacima i svećenicima, i mladeži i odraslima. Ona ide u broj onih knjiga koje ne izlaze svaki dan, ali koje kad ugledaju svijetlo, postaju neprolaznim blagom naroda u kojemu su nastale. Pavelić je pjevao hrvatski, pjevao u duhu naših narodnih i vjerskih tradicija, pjevao pun ljubavi prema svemu što je dobro i plemenito, osobito pun ljubavi prema Bogu i onoj divnoj našoj katoličkoj C r k v i, toj najvećoj dobročiniteljici našega naroda. Čitati ovu knjigu, davati je drugima u ruku i jedna je naša — patriotska dužnost!

F. S. Petrov

KNJIŽEVNI PREGLED

ŠANC dr. FRANJO D. I., *Providnost Božja.* Str. 351, Zagreb 1939. — Poslije uspjelog djela o Božjoj opstojnosti dr. Franjo Šanc izdao je ove godine novo pod gornjim naslovom. Podloga svega razlaganja je nauka sv. Otaca o Božjoj providnosti. Da pitanje bude do kraja obrađeno razdijelio ga je na uvodna razmatranja, dva glavna dijela i na zaključni sistematski i kritički osvrt.

Uvodna razmatranja kreću se oko uvjeta koji su nužni da možemo vjerovati u Božju providnost. Ovo su klasični uvjeti o kojima govori kršćanska klasična filozofija i teologija: ako Bog opstoji, ako sve znade, ako svemu određuje svrhu, ako je slobodan i On i stvorenje, ako je svemoguć itd. tada nema nikakve sumnje da providnost opstoji, jer to sve uključuje providnost.

A da li ovi uvjeti opstoje? Pisac je izabrao veoma zgodan put da nam dokaže da oni opstoje. To dokazuje iz riječi sv. Otaca, koji su redom bili ljudi učeni, a živjeli su u veoma teškim prilikama i vremenima, kada bi bili morali napustiti svaku misao na providnost kad ona ne bi zbilja i opstojala.

Posebno je zanimljiv kritički i sistematski osvrt. U njemu, iz iznesene nauke sv. Otaca, odgovara na 12 uvjeta koje je postavio na početku. Nema nikakve sumnje da je, prema nauci sv. Otaca, ispunjeno svih 12 uvjeta. Sv. Oci u svoje vrijeme dobro su vidjeli sve dokaze kojima kršćanska filozofija i danas kao i onda obrazlaže i utvrđuje gore spomenute uvjete. I niko ih dosada nije poljuljao. Njih potvrđuje i Božja objava. — Hrvatska bogoslovna literatura zahvalna je P. Šancu što ju je obogatio ovim lijepim djelom.

*

Na službi Isusu Svećeniku. Intimne bilješke izvađene iz spisa S. Alojzije Margarete Claret de la Touche. I.: Putovi Božji. II.: Naumi Božji. St. 251—292. Sarajevo 1937. — »Vijeće Svjetske Svećeničke Zajednice prijatelja Presv. Srca« izdalo je bilješke i korespondenciju službenice Božje S. Alojzije M. Claret de la Touche u tri sveska. Pred nama su prva dva sveska u hrvatskom prijevodu: *Putovi Božji* i *Naumi Božji.* U prvom je ocrtan život i put savršenosti kojim je išla ova Božja službenica; a u drugomu su bilješke, refleksije, pisma i razmatranja, koja će zapaliti ljubav prema Bogu i Njegovu Presv. Srcu u svakomu, osobito u svećenicima kojima je sve ovo posebice namijenjeno. Znademo da su ova dva djelašca kod nas lijepo proširena i rado čitana. Ovim preporučujemo da to bude u još većoj mjeri.

TOTH TIHAMER, *Proljetne oluje*. Knjiga za mušku omladinu. II. izd. Str. 276. Zagreb 1939. — Ljubav prema mladeži potakla je pk. Mgra Totha da napiše više djela, među kojima i ovo: »Proljetne oluje.« Namijenjeno muškoj omladini da joj bude pouzdan vodić u mladenačkim godinama ima sve uvjete da postigne svoj cilj. Toth, dugogodišnji profesor i pedagog, imao je veoma veliko iskustvo o potrebama mladeži, poznaje sve njihove zgode i nezgode, sve napasti i pogibelji kojima je izložena i u koje upada ako nema vođe i savjetnika. Svoje savjete i pouke koje je davao mladićima zabilježio je u ovoj lijepoj knjizi, da budu pomagalo i onima s kojima nije mogao doći u doticaj. Pisano je takom ljubavi, zanosom i poznavanjem mladenačke duše da na čitaoca ostavlja dubok utisak.

Uvjereni smo da će Proljetne Oluje učiniti dobru uslugu i vjeroučiteljima. U njoj će naći obilan materijal za vođenje pojedinaca, kao i za pouku vjeronauka, za konferencije i egzorte. Oni bi je najbolje mogli raširiti među đaštvom.

*

Kartuzijanci i kartuzija Pleterje. Str. 143 sa sto i šest slika u bakrotisku. Zagreb 1939. — Da upoznadu našu javnost sa kartuzijanskim samostanom i životom kartuzijanaca u Pleterju te da razbiju predrasude koje toliki gaje o životu kartuzijanaca, oni su izdali spomenuto djelo. Tu vidimo kako se odvija život kartuzijanca preko dana i nosi, njihove molitve, rad u prirodi, hranu, spavanje, govor, nauk i pokoru. Iz toga je jasno da život kartuzijanca nije nimalo strašan, niti je odbojan kao što ga neki zamišljaju. Naprotiv ukazuje nam se veleban, jer baš u njemu tolike plemenite duše nalaze potpuno smirenje i zadovoljstvo. — Uz zanimljivi i poučni sadržaj djelo preporučuje i prvorazredna vanjska oprema sa veoma uspjelim slikama.

*

PETRIC dr. SVETOZAR, *Francuski katolički pisci od revolucije do danas*. Str. 176. Izdanje knjižnice »Savremenih Pitanja«, Mostar, 1938. Cij. 20 din. — Prošla su burna vremena osamnaestog i prve polovice devetnaestog vijeka, kad su francuski enciklopedisti i materijalisti bili naumili utisnuti trajan pečat francuskom javnom životu i mišljenju. Katolička stvar je onda mnogo pretrpjela. No da je katolički duh i za revolucije bio jak u francuskom narodu dokazom su veliki književnici koji su se stali dizati odmah iza revolucije. Novim zanosom stali su svaki sa svoga stajališta obnavljati i širiti kršćanski katolički nazor u svim granama privatnog i javnog života u Francuskoj. Francuska katolička književnost danas je na veoma visokom stupnju, a mnogi među katoličkim književnicima nimalo ne zaostaju za frnacuskim klasicima 17 i 18 stoljeća. Stoga je i katolički život danas u Francuskoj tako bujan kao malo gdje. — O svemu ovomu lijepo izvješćuje Dr. Svetozar Petric u spomenutoj knjizi, koja će dobro doći svima, napose nastavnicima i učenicima.

Sv. Benedikt i njegovo djelo. Str. 145. Izdaje »Zvijezda Mora«, Hvar. Cij. 15 din. — Benediktinci su u prošlosti imali veliku ulogu u našemu hrvatskomu narodu. Njih (samostani benediktinka i danas opstoje u nekim mjestima) je zasada nestalo među nama, ali se ostaci njihovih samostana vide i danas, a njihov upliv na naš narod osjeća se još i sada. U zadnje vrijeme ozbiljno se nastoji da se benediktinci opet nastane u našoj sredini i da obnove svoj blagotvorni rad. Da im pripravi put tj. da se našu javnost upozna s njima i njihovim radom napisana je i ova lijepa knjižica u kojoj naši ponajbolji radnici iz povijesti, umjetnosti liturgije i književnosti izvješćuju o benediktincima uopće i o njima u našoj prošlosti. Svi prilozi zajedno čine lijepu zaokruženu cjelinu koja se sama po sebi preporučuje.

*

Kalendar sv. Ante za 1940. Sarajevo, cij. 10 din. — Uredništvo Glasnika sv. Ante pobrinilo se je da nam dade Kalendar za god. 1940. U tu svrhu okupilo je mnoge od naših ponajboljih pisaca, novelista, pjesnika, štovaoca velikoga Sveca, te uz njihovu mnogostruku saradnju opremilo ovaj kalendar. U njemu imamo mnogo lijepih stranica iz povijesti i života Crkve uopće, napose iz povijesti i života našega naroda, iz teologije, iz higijene, o narodnom pitanju, mnogo lijepih novela i pjesama sa raznim pogledima na naš svagdanji društveni i religiozni život. Spomenemo li da je u njemu i dosta umjetničkih slika i fotografija tim smo kazali da je sačuvao svoju dosadašnju visinu te se preporučuje svim štovateljima velikog Čudotvorca.

*

Ratio criticae editionis operum omnium I. D. Scoti. Relatio a Commissione Scotistica exhibita capitulo generali Fratrum Minorum Assisii A. D. 1939 celebrando. (XIX—181) Romae 1939. — Neumorni radnik na utvrđivanju ostavštine I. Duns Skota i sadanji pretsjednik komisije za izdanje Skotovih djela fra Karlo Balić izdao je ove godine, prigodom sastanka generalnog kapitula franjevačkog reda, izvještaj o dosadanjem radu spomenute komisije. Da bi izvještaj bio potpun na prvom mjestu iznosi neke oglede raznih lectiones variantes koje najčešće dolaze u raznim rukopisima koji se odnose na Opus Oxoniense. Zatim govori o razlozima s kojih treba pripremiti novo izdanje. To se mora učiniti jer je Duns Skot vođa franjevačke škole i učitelj Reda. Treba to učiniti i zato što Waddingovo izdanje ne odgovara zahtjevima današnje znanstvene kritičke metode pri izdavanju ovakih djela; a ne odgovaraju ni razna izdanja komentara in IV Libros Sententiarum.

Dr. Balić potanko izvješćuje kako će komisija postupati kod izdavanja Skotovih djela. Mislimo da je ovo najvažnije, a ujedno i najzanimljivije poglavlje, jer u ovomu postupku stoji sva superiornost koju će ovo izdanje imati nad dosadanjim, kao i sigurno jamstvo da će odgovarati svim zahtjevima znanstvene kritike.

Iz onoga što se u ovom izvještaju kaže uvjereni smo da će izdanje Duns Skotovih djela izaći na potpuno zadovoljstvo i najstrožijih kritičara. Želimo da to naš saradnik dr. Balić i njegovi saradnici što prije izvedu.

SCHMAUS MICHAEL, *Katholische Dogmatik.* Zweiter Band: *Schöpfung u. Erlösung.* (X—463), München 1938, Max Hueber, broš. RM. 9,80, vez. 11,80. — Pri izdavanju svoje dogmatike dr. Schmaus stavio je trojstruki zadatak: da napiše zgodan priručnik, koji će lako čitati i svećenici i laici kao teološko, duhovno štivo; zatim da dade u ruke i svećenicima i đacima i laicima priručnik kako će život urediti: prema dogmatskim kršćanskim istinama; i da dade priručnik kojim će se u školi moći služiti i profesori i đaci. Prve dvije svrhe bile su mu više pred očima te je prema tomu više i postupao i dao je zbilja djelo koje se lako i rado čita i ostavlja jak utisak. Znanstveni je aparat prilično ograničen baš zato da se lakše čita i da bude preglednije. Nije bezuvjetni pristaša nijedne teološke škole, premda u većim kontroversnim pitanjima najčešće slijedi strogi tomizam. Ima i tu izuzetaka n. pr. u pitanju o motivu Inkarnacije. Inače ne zalazi puno u prijeporna pitanja. Rado se služi i novijim auktorima n. pr. Karland Adamom, Feulingom, Guardinijem itd.

Kao prvi tako i ovaj svezak zaslužuje pažnju teologa i drugih te ih svima preporučujemo.

*

P. PARENTE, *De Deo Uno ractatus dogmaticus.* (XIX—344). Lit. 28.

P. PARENTE, *De Deo Trino* (XVI—236) Istituto Grafico Tiberino, Roma, 1938. Lit. 22. — Auktor, kao što naglasuje u predgovoru, nije pazio smo na didaktičku sistematsku stranu, nego je nastojao da teža pitanja prikaže na način koji će biti lagan mladim teolozima. U spekulativnim pitanjima slijedi sv. Tomu, a u historijskim i pozitivnim oslanja se na današnje teologe.

U kontroversnim pitanjima često prihvaća riješenja tomističke škole, ali ne uvijek. Tako n. pr. ako predestinaciju promatramo *executive* tad u njoj moramo gledati stvarnu vezu između uzroka i učinka. (324) Naše zasluge imaju vezu sa slavom. One su, veli, iako ne *causa* ili *ratio* preodređenja, ali su ipak take *in re;* a ako su take *in re,* radi ove veze moraju nekako biti i u Božjem umu. — Zabacuje i *pradeterminationem physicam ad specificationem actus,* jer se, veli, to ne da složiti sa slobodnom voljom, a zabacuje i *concursum simultaneum,* jer da nije metafizičan. Veli da Bog futuribilia poznaje *in exemplaritate divina.*

U traktatu *De Deo Trino* zabacuje mišljenje Duns Skota (86 sl.) de constitutivo formali personae, iako mu razlozi nijesu dovoljno jaki. Prihvaća tomističko mišljenje. Auktor ima i posebnu rubriku: često na kraju poglavlja ili sekcije donosi u većem izvatku tekst iz djela kojega od sv. Otaca, koji se odnosi na raspravljeno pitanje, namjerom da usvojimo za praktični život ono što je prije spekulativno raspravljao. — Oba sveska zaslužuju odlično mjesto među današnjim priručnicima za dogmatiku.

*

TER HAAR FRANCISCUS, *Casus conscientiae.* Vol. I.: *De praecipuis huius aetatis peccandi occasionibus.* Str. VIII—184. Lit. 12. — Vol. II.: *De praecipuis huius aetatis vitiis eorumque remediis.* Ed. II. Str. 201 Marietti, Torino 1939. Lit. 12 — Kao što smo spomenuli kad je bio govor o prvom izdanju ove knjige pisac je ispunio prazninu koja se je dosta osjećala: svako vrijeme ima i svoje mane, pa ih ima i naše. Tada se javljaju i posebni duševni slučajevi koje ispovjednik ima riješavati; treba i posebnih lijekova kojim će ispovjednik nastupiti proti grijesima.

U prvom svesku raspravlja o bližnjoj grješnoj prigodi, o zlim školama i knjigama, o listovima, o plesu, kazalištu i kinematografu, o posjetima vjerenika, o suložništvu, o modi, o radiofoniji, o slabim krčmama. A u drugomu svesku radi o raspoloženju za sakramenat pokore, o dužnosti ispovjednika da raspoloži slabo raspoloženoga, o znakovima raspoloženja kod habitualnih i recividnih pokornika, o bezvjerju, o psosti, o nepravdi i lakomosti, de vitio pollutionis, de onanismo coniugali. Sve su to mane koje su danas posebice raširene. Ter Haar daje ispovjedniku pomagalo da se snađe u ovim slučajevima.

*

Chrestomathia Bernardiana ex operibus S. Bernardi, abbatis claravallensis doctoris melliflui collecta et ad systema quoddam theologiae redacta a P. Dr. Emerico Piszter S. O. Cist. Editio II. (VIII—392) Marietti, Torino, 1938 Lit. 10. — Djela sv. Bernarda su prava riznica u kojoj je nagomilano veliko znanje u vezi sa svakim traktatom iz moralne i dogmatske znanosti, te dakako iz ascetike i mistike. Divna je stoga zamisao P. Pisztera da pokupi i sistematski razdijeli vas odnosni materijal iz djela velikog crkvenog naučitelja. I profesori i učenici mogu se veoma lijepo poslužiti pri proučavanju raznih traktata za daljnje razjašnjenje, a osobito će tu naučiti kako treba svu teologiju provoditi u praktičnom životu, jer sv. Bernardo sve je gledao s ovoga praktičnoga stanovišta. Rado preporučujemo.

*

BENEDETTI IVO, *Ordo judicialis processus canonici super nullitate matrimonii instruendi,* juxta instructionem a S. C. de Sacramentis editam. Novissima editio (X—220) Marietti, Torino, Lit. 12. — Izdajući ovo djelo pisac veli da je, kao odvjetnik kod Rimske Rote uvidio da je mnogim crkvenim kurijama potreban, a svima koristan; tim više što još nije bilo priručnika za ova pitanja. Priručnik je od velike praktične koristi za sve činovnike ovih sudova, a napose za same suce, budući da je pisac razložio sve propise kanonskoga prava i sudbene prakse tako da se sudac može veoma lako snaći. Pri ruci bi je morali imati svi službenici dijecezanskih sudova.

*

P. CHAIGNON D. I., *Svećenik na oltaru* ili dostojno prikazivanje sv. Mise s dodatkom obreda tihe Mise. Preveo Dr. fra O. Knezović. Str. 309 Sarajevo 1938, cij. broš. 32 din.; vez. 42. — Naručuje se kod »Vrelo Života«, Knjižnica za duhovni život, Sarajevo I, pošt. pret. 56. — Sva djela P. Chaignona puna su duhovne svježine i osvajaju čitaoca. Tako je i s ovim.

Ta radi o činu koji je za svećenika i za svakoga najuzvšeniji, središte svega kršćanskog vjersokg života. Zato pisac i hoće da svećenika užeže da bi obavljao ovaj čin što dostojnije. Dva su dijela. U prvom je govor o uzvišenosti sv. Žrtve i o svetosti, krepostima, svetkovanju i daljnoj pripravi svećenika. A u drugomu je potanko razmatranje i razlaganje o svakom dijelu i svakom činu sv. Mise.

Ono što daje čar svemu što je u ovoj knjizi jest to što se je pisac uživio u ovu sv. Tajnu, te pošto sam gori kao vatra ovu vatru prenosi na svoga čitaoca. Konačni je rezultat: svećenik sam dobro će razumjeti ono što svaki dan radi, očuvat će ga da mu ne prijeđe u običaj, zanijeti će ga te će sv. Žrtva dati pečat svemu njegovu životu i radu. Radi toga bi knjižica imala zaći u ruke svakog svećenika.

*

AERTNYS-DAMEN, *Theologia moralis* secundum doctrinam s. Alfonsi de Ligorio doct. Ecclesiae. Editio decima tertia (Quinta post Codicem Juris Canonici). Domus editorialis Marietti Taurini—Romae 1939. in 8° tom. I. XXXII + 808, tom. II IV + 821.

Izvrsni udžbenik moralnoga bogoslovlja J. Aertnysa, koji je kroz kratko vrijeme još prije Kodeksa crkvenoga prava doživio osam izdanja, zaslužio priznanje moralista i pohvalu Pija X, u kojemu »non perspicuitas sententiarum placet sola, sed gravitas etiam rerum, optimis suffulta non tam auctorum quam rationum fundamentis« — već po peti put poslije izdanja Kodeksa upopunja usavršuje i dotjeraje današnji dugogodišnji profesor na Propagandi u Rimu dr. C A. Damen.

Ovo najnovije izdanje dijeli se u dva sveska. *U prvome svesku* u 5 knjiga donosi rasprave: o konačnoj svrsi čovjeka, o ljudskom djelovanju, savijesti, zakonima, grijesima, o krepostima uopće (prva knjiga); o bogoslovskim krepostima vjeri, ufanju i ljubavi (druga knjiga); o deset zapovijedi Božjih (treća knj.); o crkvenim zapovijedima: postu, nemrsu, godišnjoj ispovijedi i pričesti, o cenzuri i zabrani knjiga (četvrta knj.); o staleškim dužnostima: o dužnostima kleričkoga staleža uopće, o dužnostima dušobrižnika i biskupa, o redovničkome staležu napose, te o raznim dužnostima kod nekih svjetovnjih zvanja (peta knj.). U drugome svesku, koji dijeli u 2 knjige, donosi rasprave: o sakramentima uopće, zatim o svakome napose (knj. prva); o kaznama i oprostima najprije općenito a onda posebno o pojedinim vrstama kazna kao i oprosta (druga knjiga).

Prof. Damen je ovoga puta u mnogočemu popunio dosadašnja izdanja. Tako je unio čitavi prvi traktat o konačnoj svrsi ljudskoga života — temeljna rasprava na kojoj se zasnivaju i prema kojoj su nužnom vezom upravljeni svi ostali dijelovi moralke. Kao profesor na Propagandi, gdje se okupljaju misijonari svih krajeva svijeta, morao se pobliže baviti pitanjem odnosa crkvenih zakona prema Istočnoj ujedinjenoj crkvi, kao i odnosa misijonarskoga sudjelovanja kod poganskih obreda Kineza i Japanaca. Stoga ova pitanja nalazimo bolje osvjetljena u njegovu djelu. Jednako

su našla mjesta i današnja savremena pitanja o socijalnoj pravdi, o upotrebi suvišnih dobara, o pravednom ratu, de impotentia ex sterilizatione orta kao ženidbenoj zapreci, itd. Osim toga potpuno je iskoristio sve odredbe sv. Stolice, koje su do danas izašle, a odnose se bilo kako na moralno bogoslovlje. Knjizi je nadodao dosta iscrpljiv popis novijih katoličkih djela o moralnom bogoslovlju, i trostruko kazalo: kanona, stvari i opće kazalo.

Auktor veoma zgodno spaja skolastičnu spekulativnu sa kazuističkom praktičnom metodom. Svako je izlaganje veoma pregledno izloženo, kratko ali bistro i solidno obrazloženo, potvrđeno najnovijim crkvenim odredbama, te kratkim kazuističkim primjerima objašneno i primjenjeno na život. Prednosti su ovoga izvrsnoga djela, kao što je u Novoj Reviji već dva puta naglašeno (1929, 85; 1932, 547): bistrina, solidnost nauka, zdrava aplikacija, srednji put između duljine i kratkoće. Time je izbjegao onu pogrešku razvučenosti, koju danas i u najnovijim moralnim djelima kod nas i kod drugih naroda nalazimo. Uz toplu preporuku ovoga djela kao udžbenika za škole i potrebitog priručnika pastirima duša, ipak i kod njega se opaža jedan nedostatak, koji nalazimo sa rijetkim izuzetcima kod svih današnjih manuala moralnoga bogoslovlja. Naime, ne posvećuju dovoljno pažnje rezultatima današnjega pozitivnoga istraživanja o velikim skolastičnim piscima, pa stoga njihovo izlaganje u raznim prijepornim pitanjima ostaje jednostrano. Evo samo nekoliko primjera u našem slučaju. Na str. 8 govoreći u čemu sastoji formalno blaženstvo i ne pozna da postoji i protivno mišljenje njegovu. U pitanju indiferentnih čina jedva da spominje protivno Skotovo mišljenje, iako su s ovim pitanjem povezana mnoga druga u moralci i dnevnom životu (str. 46). Kod definicije zakona ne da se ni naslutiti, da postoji i protivno skotističko mišljenje (106). Isti slučaj imamo i u pitanju o vanjskoj moralnosti ljudskih čina (503), o pitanju nutarnje povezanosti među krepostima ne iznosi oprečno mišljenje kao ni kod pitanja ulivenih moralnih kreposti (208—209). Upravo izbjegavanje ovakovih pitanja, gdje se vidi sva širina slobode naučavanja u filozofiji i teologiji, dovode često do jednostranosti i pretjerivanja.

P. Č.

VJESNIK

BELGIJA

— 25 lipnja ove godine umro je u Spa jedan između najvećih današnjih metafizičara, ujedno jedan od najvećih današnjih filozofa koji su svom dušom težili da dođu što bliže k Bogu. Vas njegov rad u zadnjem deceniju išao je za tim da sazna početni uzrok i svrhu svega što postoji. I to ga je privelo Bogu kao što to pokazuju sva njegova djela: »Reforme de la conscience«, »Le regne de la pensée«, »Acte de synthese«, »De l' unité métaphysique«. Kad su ga pri kraju zapitali da li vjeruje da Bog opstoji, odgovorio je: »Sasvim je jasno da Bog opstoji.«

— Radnici u rudokopnom predjelu Borinage, podigli su kip Isusu Spasitelju na uzvisini koja se izdiže nad svom okolinom. Kip je visok 16 metara, a teži 16 tona. Novac su skupili radnici među sobom.

BRAZIL

— Brazilijanski episkopat poslao je poslanicu na vas narod u kojoj govori o potrebi da se osnuje katoličko sveučilište. Već imamo zavode i konvikte, vele biskupi, a nemamo katoličkoga sveučilišta. Brazil ne može živjeti bez ove žile kucavice religioznog života. Po svojoj prirodi sveučilište je središte u kom se izrađuju velike znanstvene sinteze, u jednu riječ: organ koji čuva i daje dalje svu baštinu civilizacije.

HOLANDIJA

— U rujnu je zasjedao 15 Socijalni Tjedan u Rolduc-u. Tu je sasvim industrijski predio, a radništvo je ujedinjeno i organizirano na kršćanskim socijalnim načelima zahvaljujući radu sociologa Dra Poels-a. Ne samo tu nego po svoj Holandiji radništvo je najvećom većinom u kršćanskim socijlnim organizacijama.

— Holandeski i flamanski dominikanci prevode na holandeski jezik djelo sv. Tome »Summa theologica«. Sada je izišao jedanaesti svezak. Latinski tekst tiskan je na dnu svake stranice. Za glavne filozofske nazive našli su konačne i zgodne holandeske riječi. Ne daju sasvim doslovni prevod, ali ipak do u tančine izrazuju svaku misao sv. Tome.

KANADA

— »Henri Capitant«, udruženje kanadskih sudaca i odvjetnika francuskog jezika imalo je svoj kongres u Quebecu i u Montrealu. Tema o kojoj su raspravljali bila je: Javna odgovornost i njezina moralna strana. Kardinal Villeneuve, koji je predsjedao kongresu rekao je: »Među nama su francuska civilizacija i kultura ujedinjene s kršćanskom civilizacijom i kulturom. Usprkos svim napadajima ove su ostale ujedinjene i vi se imate uvijek toga sjećati.«

IRSKA

— U zadnjem rujnu gradovi Macroom, Cork i Castlelyons proslavili su 100 godišnjicu rođenja glasovitoga svećenika Petra O'Leary, najzaslužnijega za irski jezik. On je prvi pisao djela na starom irskom jeziku, koja su dugo bila upotrebljavana u irskim srednjim i pučkm školama.

— Irska se već sada živo sprema da god. 1944 dostojno proslavi 1500 godišnjicu osnovanja biskupije Armagh. Osnovao ju je apostol Irske sv. Patrik, te spada među najstarije biskupije na sjeveru Evrope.

ITALIJA

— Od 25—30 rujna bio je osmi znanstveni Tjedan za profesore biblijskih znanosti na Papinskom biblijskom institutu u Rimu. Predavanja su držali najpoznatiji profesori s papinskih sveučilišta, a bila su između ostalih, o slijedećim temama: Pojam kraljestva Božijega kod Mateja; Što uči sv. Luka i djela apostolska o Mesiji; Govori sv. Pavla; Zadnja Večera u prikazivanju četiriju evandelista; Eskatologija kod sinoptika; Misionska putovanja sv. Pavla u svijetlu najnovijih arheoloških nalaza; Novija istraživanja u vezi s Apokalipsom; O sv. Pismu u propovijedi i u crkvenoj štampi.

— Akademski Misijski Savez držao je koncem rujna Misijski Tjedan u Mondragone o kršćanstvu i islamu. Tu su proučavali postanak i raširenje islama, njegove stoljetne borbe proti kršćanstvu, sadanje vjersko stanje i praktični rad među muslimanima.

— Tjedan za katoličku umjetnost ove godine bio je u Mlecima od 25 rujna do 1 listopada. Rad na zasjedanjima kretao se je oko istraživanja koliko je crkvena umjetnost uplivala na najveće umjetničke tvorevine u Mlecima.

— Od 1—8 rujna talijanski akademičari imali su u Camaldoli svoj IV Tjedan religiozne kulture. Glavnu temu »Utemeljenje i bit kršćanstva« obrađivali su prvi talijanski teolozi. Među temama bile su ove: Šta o Crkvi misle nekršćanski današnji mislioci; Crkva i sloboda; Auktoritet i sloboda; Današnji rad oko ujedinjenja Crkva; Katolički elementi u odijeljenim Crkvama i konfesijama; Dogma i svetost; Liturgijska i privatna pobožnost.

KINA

— U Pekingu je glasovita katolička misijska biblioteka koja posjeduje najbogatiju zbirku djela na kineskom i na drugim jezicima za proučavanje Istoka. Posjeduju inkunabule iz 1494 godine. Među djelima na kineskom jeziku ima ih mnogo štampanih i u rukopisu iz vremena dinastije Song. Jedno od najdragocjenijih je K'ien Long-ova enciklopedija u 1200 svezaka.

NJEMAČKA

— Kako javljaju njemački listovi počinje se sve to jače raditi na pripremama da se Adolf Kolping, glasoviti narodni uzgajatelj, proglasi blaženim. Sam Sv. Otac Papa Pijo XII izrazio je želju da doživi ovaj događaj.

— Prigodom smrti profesora Augusta Weckbeckera (13. IX. 1939) ističu njemački listovi da se njegova mnoga i velika djela nalaze u crkvama i katedralama u Njemčkoj. Među njima se osobito ističu nadgrobni spomenici, stajališta puta Križa i oltari. Crkva mu je bila najzgodnije mjesto gdje je mogao razviti svu umjetničku sposobnost.

— Ove godne navršava se 50 godina iza smrti münchenskog nadbiskupa Antona von Steichele. Njemački listovi upozoruju da je on jedan od onih koji su probijali put u pisanju domaće povijesti. Napisao je »Beiträge zur Geschichte des Bistums Augsburg« i »Das Bistum Augsburg historisch und statistisch bescrieben«. Prof. Schröder koji je nastavio Steicheleovo djelo veli da je to genijalni rad, izvršen metodom koja nam je danas uzor. Kao svagdje tako su svećenici i u Njemačkoj prvi ukazivali kako treba raditi za domovinu.

— Dne 9 rujna u Essenu je umro sveuč. prof. Dr Johannes Lindworsky, jedan od najprvih svjetskih psihologa. Rodio se je 1875 u Frankfurtu. Iza svršenih gimnazijalnih nauka stupa 1897 u isusovački red, u Valkenburgu uči filozofiju i teologiju, a iza toga u Bonnu i Münchenu se posvećuje psihologiji. Od 1920 god. profesor je na sveučilištu u Bonnu, a od 1928 u Pragu. Napisao je mnogo djela koja su doživjela po više izdanja. Među ostalima i ova: »Der Wille«, »Experimentelle Psychologie«, »Willensschule«, »Theoretische Psychologie«, »Des verklärten Katholiken Lebenskunst«itd.

— 12 rujna, također u Essenu, umro je isusovac Adolf Müller, veoma zaslužan i poznat sa svojih radova o povijesti astronomije. Ispočetka bavi se astronomijom u Berlinu, Kalocsa (Mađarska) i Stonyhurst (Engleska), kasnije predaje astronomiju na Gregorijani u Rimu.

U. S. A.

— »Evening News« katoličke novine koje izlaze u Los Angelesu u zadnjem listopadu objavile su rezultat istraživanja o odnosu između bezvjerstva i zločinaca u Americi. Dva suca, na temelju sudskih akata, ustanovili su da na 20.000 zločinstva nema niti dva posto koja bi počinili aktivni članovi koje kršćanske Crkve. Najveći dio ovih zločinaca već su otprije prekinuli svaku vezu s Crkvom. Među mladim zločincima ispod 25 godina 68% nisu nikada zalazili u crkvu. Za život mladih zločinaca najodlučnije su prilike njihovih obitelji i okoline u kojoj su odrasli. Odnošaj mladih zločinaca iz rastavljenih obitelji prema onima iz obitelji u kojima su sređene prilike jest 6:1.

— P. Dutilly, poznati istraživač sjevernog pola, potporom katoličkog sveučilišta u Washingtonu i ovog ljeta je pošao da istražuje sjeverni pol. Prijatelji su mu nabavili naročiti brod opremljen svim spravama za istraživanje. Svrha mu je da istraži one predjele između Kanade i Rusije, o kojima još nema tačnih karata, kao i to da ispita puteve kojima se kreću Eskimi.

— U američkim novinarskim krugovima pobudilo je veliko iznenađenje obraćenje pisca i književnika Heywooda Broun. Bio je udario ljevičarskom strujom. Ali u dodiru s katoličkim sociolozima posebice s glasovitim radiopropovjednikom Fultonom Sheen ostao je duboko dirnut uzvišenosti katoličke nauke. Posebice su ga zanijele papinske enciklike o socijalnim pitanjima. Na kraju zamolio je spomenutoga Mgra Fultona da ga pouči u katoličkoj vjeri i postao je katolik.

Chronique religieuse en Yougoslavie

Le VI congrès international du Christ Roi à Ljubljana. — Au mois d' août a eu lieu à Ljubljana le VI congrès international du Christ Roi. Tous les pays de l' Europe ainsi que plusieurs extra-européens y ont participé leurs délégués. C' etait la plus grande manifestation religieuse que Ljubljana a vu dans son histoire.

La statistique de la nation croate. — Une notre revue (»Hrvatska Revija« — »La Revue Croate«) a établi la statistique du peuple croate d' aujourd' hui. D' après cette statistique il y a 6 millions 100.000 Croates. De ceux-ci il y en a 4,755.000 en Yougoslavie, le reste est en etranger, surtout en Amérique. Les Croates en Yougoslavie sont 3,700.000 catholiques et 1000.000 musulmans. Comme la nation ils sont aussi nombreux que les Hongrois ou les Bulgares ou les Serbes.

Pour la canonisation du bienheureux Nicolas Tavilić. — L' archevêque de Zagreb Mgr Dr Alois Stepinac a décidé de conduire le pellerinage croate à Rome au mois de septembre. A cette occasion il présentera au Saint Père le Pape Pie XII ses veux et les veux du peuple croate pour que la canonisation bu bienheureux Nicolas Tavilić aie lieu à l' occasion du 1300 anniversaire de nos relations avec le Saint Siège, que toute la nation croate célébrera solemnellement en 1941. Tout notre pays se prépare, selon les instructions des évêques, pour cette grande fête.

Le schématisme de l' Eglise Catholique en Yougoslavie. — Par l' initiative de l' épiscopat de notre pays cette année a paru le schématisme de l' Eglise Catholique en Yougoslavie. C' est le premier schématisme universel de toute l' Eglise chez nous.

Le 1300 anniversaire des relations de la nation croate avec le Saint Siège. — Par l' initiative de notre episcopat le peuple croate en 1941 célébrera avec des grandes solennités le 1300 anniversaire des relations avec le Saint Siège. Pour cette occasion l' archevêque de Zagreb a donné les instructions spéciales. Le but spécial de ses fêtes est la régénération spirituelle de la nation. Un des moments les plus significatifs sera l' inauguration et la bénédiction de la statue de Tomislav, couronné par le Pape pour le premier roi croate. A cette occasion on organisera une croasade de prières pour la canonisation du bienheureux Nicolas Tavilić, franciscain et du bienheureux Marc de Križevci; l' action commune de tous les Croates pour une saint famille croate; les mis-

sions seront organisées dans le pays tout entier; de même les exercices spirituels. — Une partie des solennités aura lieu à Solin—Split (Salona) où les premiers Croates ont été baptisés. En outre sera organisée la revue de tout ce que l' Eglise a fait pour notre peuple pendant 13 siècles. — En 1941 aura lieu un pellerinage national croate à Rome et le congrès eucharistique national à Zagreb.

Le sacre de Son Exc. Dr Čekada. — Dimanche août a été consacré l' evêque coadjuteur de Sarajevo Mgr. Dr Smiljan Čekada, jusqu' à présent curé à Bosanski Brod. Le peuple tout entier est très content de son élection puisqu' il est connu comme une prêtre très fervent.

Les écoles catholiques de Croatie et la Banovina Hrvatska. — Par la constitution de la Banovina Hrvatska (La Banovina de Croatie) toutes les écoles confessionelles sur le territoire de la Banovina sont désormais sous sa compétence.

Kod rektorata Franjevačke Visoke Bogoslovije Makarska može se dobiti:

»BOGOSLOVNA BIBLIOTEKA«:

Knj. 1: Crnica Dr. O. A., Kanonsko pravo kat. Crkve, sv. 1. Uvod i opća pravila, Split 1937, str. XXIV-797. Cij. broš Din 125, uvez. u polupl. D 145, u pl. D 150.

Knj. 2. Crnica Dr. O. A., Naša Gospa od Zdravlja i Njezina slava, Šibenik 1939, str. XV—701. i 139 slika. Cij. D 85.

»BIBLIOTHECA MARIANA MEDII AEVI«:

Knj. 1: Balić Dr. P. C., Ioannis de Polliaco et Ioannis de Neapoli QUAESTIONES DISPUTATAE DE IMMACULATA CONCEP TIONE B. M. V., Šibenik 1931, str. LVI—110. Cij. D 65.

Knj. 2. Balić Dr. P. C., Ioannis Duns Scoti THEOLOGIAE MARIANAE ELEMENTA, Šibenik 1933, str. CL—452 i 27 fotografija raznih kodeksa. Cij. D 160.

ACTA PRIMI CONGRESSUS Zagrabiae 25—29 Sept. 1935 (Akti prvog kongresa franjevačkih slavenskih profesora), Šibenik 1937, str. XXIV—623, Cij. D 95.

Balić Dr. O. K., Sv. Toma Akvinski i drugi naučitelji, Zagreb 1938, str. 177. Cij. D 20.

Svećenici mogu dobiti ova djela i erga sacra.

Odgovorni urednik i predstavnik izdavača: O. *Špiro Živković* — Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97. — Izdaje: Konsorcij »Nove Revije«, Makarska (O. A. Cikojević). Tiskara »Kačić« — Šibenik (O. B. Buljević).